

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง
Creative Management of Cultural Heritage with Participation of
Mekong Community

โดย

ดร.ทองคำ ดวงชั้นเพชร

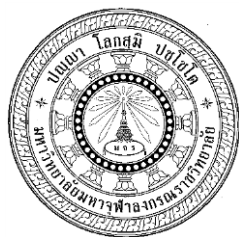
พระเดชขจร ขนติธโร (ภูทิพย์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCURS 800763036

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนลุ่มน้ำโขง
Creative Management of Cultural Heritage with Participation of
Mekong Community

โดย

ดร.ทองคำ ดวงชั้นเพ็ชร
พระเดชขจร ขนติธโร (ภูทิพย์)

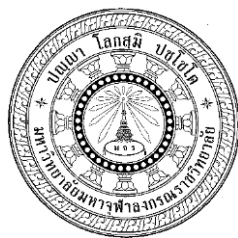
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763036

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Progress Report
Creative Management of Cultural Heritage with Participation of
Mekong Community

by

Dr.Thongkam Duangkunpet
Phra Dechkhajorn Kuntidharo (Phuthip)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E. 2563

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 800763036
(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนลุ่มน้ำโขง
ผู้วิจัย:	ดร.ทองคำ ดวงจันทร์เพ็ชร พระเดชขจร ขนติธโร (ภูทิพย์)
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขง ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ๓) เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทาง วัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในรูปแบบการ วิจัย R&D โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๓๖ รูป/คน และจัดโครงการสร้างจิตสำนึกใน การอนุรักษ์ชุมชน ๓๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท และ ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขง (๑) ประวัติหลวงพ่อบุญไฟ หลวงพ่อองค์ตื้อ หลวงพ่อพระเสียง ซึ่งทั้ง 3 องค์ มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำโขงมาอย่างยาวนาน (๒) ประเพณีสงกรานต์หลวงพ่อบุญไฟ หลวงพ่อองค์ตื้อ หลวง พ่อบุญไฟ เป็นอีกหนึ่งประเพณีที่ถูกสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และสามารถพบเห็นได้ทั่วทุกภาค ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ (๓) ประเพณีบั้งไฟเสียงหลวงพ่อบุญไฟ หลวงพ่อองค์ตื้อ หลวงพ่อบุญไฟ เป็นงานบุญเดือน ๖ หรือบุญบั้งไฟประชาชนลุ่มน้ำโขง เรียกว่า “เบิกแฉ่นบูชาไฟ” ๒. รูปแบบการ จัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง (๑) ชุมชนมีส่วนร่วม เกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมให้ข้อมูล/ความรู้ (๒) ชุมชนมีส่วนร่วม เกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมทำกิจกรรม (๓) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการ วัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมวางแผนพัฒนา (๔) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรม ประเพณีด้านร่วมอนุรักษ์ (๕) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมใน กิจกรรมโครงการที่จัด โดยผ่านรูปแบบ ได้แก่ (๑) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่าง สร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงผ่านการขับเคลื่อนผลักดันโดยองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นในพื้นที่ (๒) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของ ชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยภาครัฐ (๓) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วน ร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยวัดและชาวบ้าน ๓. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทาง วัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง (๑) การประกวดบทความการสร้างจิตสำนึกใน การอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี การสนับสนุนให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ (๒)

การประกวดคำขวัญการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี โดย ขนบทำเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของคนไทย (๓) การ รับฟังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึง คุณค่าวิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่นต่างๆได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนิน ชีวิต

Research Title: Creative Management of Cultural Heritage with Participation of Mekong Community

Researchers: Dr.Thongkham Duangkhanpetch
Phra Dechkhajorn Kuntidharo (Phuthip)

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nongkhai Campus

Fiscal Year: 2563 / 2020

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

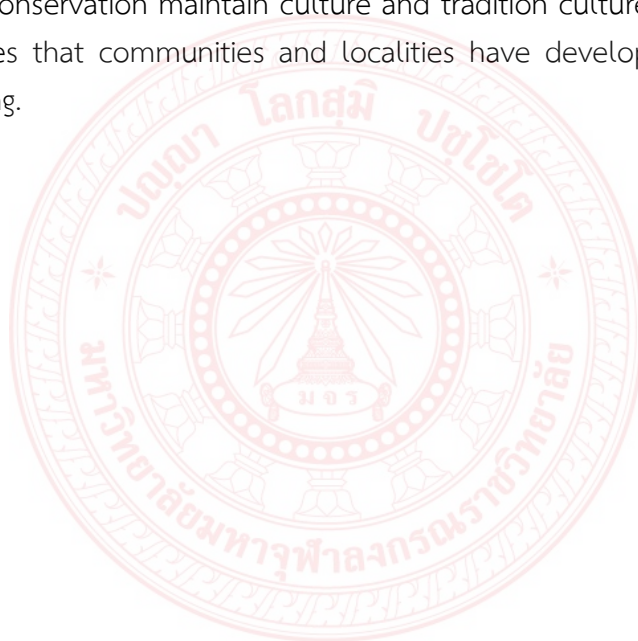
ABSTRACT

This research aimed to 1) to build knowledge of history, cultural and traditions of the Mekong Community 2) to study a creative management of cultural heritage with participation of mekong community 3) to create awareness of conservation, preserve the cultural heritage and traditions in the mekong communities. This research is a qualitative research, in the research model, R&D by in-depth interviews with 36 key informants and organizing projects for community conservation consciousness 30 person, data analysis using contextual content analysis techniques and verify the integrity of the data by using a triangle technique and presenting descriptive.

The research results were found that :

1. Knowledge of history Mekong Community Culture and Traditions (1) history of Luang Pho Phra Sai, Luang Pho Ong Tue, Luang Pho Phra Siang, all 3 of them have a long history of the Mekong (2) the tradition of pouring water from Luang Pho Phra Sai, Luang Pho Ong Tue, Luang Pho Phra Siang, it is another tradition that has been passed down for a long time and can be seen throughout every region during the songkran festival (3) Bang Fai, Luang Pho Phra Sai, Luang Pho Ong Tue, Luang Pho Phra Siang, it is the 6th month of merit or Boon Bang Fai for people of the Mekong, called "Bork Than Boo Cha Fai". 2. model of creative management of cultural heritage with participation of mekong community (1) community participation in management (2) the community participates in cultural heritage management in participating in activities (3) the community participates in cultural and traditional management in joint development planning (4) the community participates in the management of cultural traditions in the area of co-conservation (5) the community participates in the management of culture and traditions in the project activities organized. Through the following formats: (1) a model of cultural

heritage management in a creative way, with the participation of the Mekong communities through a driving force by local administrative organizations in the area (2) a model for creative cultural heritage management by Participation of the Mekong community by the government (3) a model of cultural heritage management in a creative way with the participation of the Mekong community by temples and villagers. 3. building awareness of conservation preserve the cultural heritage and traditions in the Mekong community (1) article contest on raising awareness in conservation maintain culture and tradition (2) conservation conscious slogans contest preserve the culture and traditions through traditional traditions, art, culture and Thai wisdom. This is something that arises from Thai creativity (3) listening to ideas about conservation maintain culture and tradition culture is a reflection of the lifestyle values that communities and localities have developed and created as a means of living.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยในครั้งนี้ถือว่าเป็นการวิจัยระดับจุลภาคที่มีคุณภาพอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยในระดับมหภาค และได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่นับได้ว่าเป็นแรงผลักดันเชิงบวก (Positive Support) ที่ช่วยสนับสนุนงานวิจัยให้เกิดองค์ความรู้ที่สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเปรียบเหมือนแรงบันดาลใจที่ยอดเยี่ยมในการสร้างความอยากรู้อยากเห็นให้เกิดขึ้นจนนำมาสู่งานวิจัยครั้งนี้ด้วย

การทำงานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับคำชี้แนะที่ทรงคุณค่ายิ่งจากท่านเจ้าคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร.ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พร้อมด้วยความร่วมมือจากคณาจารย์เจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้จุดประกายความคิดให้กำเนิดผลงานชิ้นสำคัญนี้

ขอกราบถวายความเคารพอย่างสูงยิ่งต่อพระเดชพระคุณพระราชาคณะรองศาสตราจารย์ ดร. อติธรรมาธิการบดินทร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ในฐานะรักษาการเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) พระศรีญาณวงศ์ ดร. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ในฐานะเจ้าอาวาสวัดศรีชมภูองค์ที่๑ และพระครูสุธรรมรัตนารักษ์ ในฐานะเจ้าอาวาสวัดมณีโคตร ซึ่งล้วนเป็นปูชนียบุคคลที่ชาวหนองคายให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างสูง ทั้งยังได้อนุเคราะห์สถานที่ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม และท่านยังได้แบ่งปันองค์ความรู้ที่หาได้ยากยิ่งให้แก่คณะผู้วิจัยเพื่อเติมเต็มให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้นอีกด้วย

ณ โอกาสที่ดีเช่นนี้ ขอขอบคุณองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่ได้ช่วยถ่ายทอดข้อมูลดีๆ และมีประโยชน์ต่อสังคมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ไว้ให้อนุชนในชุมชนลุ่มน้ำโขงได้ศึกษาและสืบสานต่อไป รวมถึงขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่เป็นอย่างดี หากประโยชน์อันใดที่งานวิจัยนี้พึงมี ขออนุโมทนาบุญให้กับ บิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อนสหธรรมิก ญาติโยม และผู้ที่ได้รับประโยชน์จากองค์ความรู้ของงานวิจัยนี้ ขอให้ทุกท่านจงเจริญในธรรมยิ่งๆ ขึ้นไปด้วยเทอญ

ดร.ทองคำ ดวงจันทร์เพ็ชร
พระเดชขจร ขนติธโร (ภุทิพย์)
มกราคม ๒๕๖๔

สารบัญ	
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญภาพ	(ณ)
สารบัญตาราง	(ฎ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ	๖
๑.๖ รูปแบบการวิจัย	๖
๑.๗ ข้อจำกัดในการวิจัย	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๙
๒.๑.๑ ทฤษฎีและแนวความคิดแบบดั้งเดิม	๙
๒.๑.๒ ทฤษฎีและแนวความคิดดั้งเดิมแบบสมัยใหม่	๑๒
๒.๑.๓ ทฤษฎีและแนวความคิดแบบสมัยปัจจุบัน	๑๓
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม	๑๖
๒.๒.๑ โลกทัศน์ของแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม	๑๙
๒.๒.๒ ความยั่งยืน	๒๒
๒.๒.๓ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	๒๓
๒.๒.๔ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว	๒๓
๒.๒.๕ งานวิจัยโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดการมรดกวัฒนธรรม	๒๔
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	๒๙
๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม	๓๐
๒.๓.๒ ลักษณะของการมีส่วนร่วม	๓๑

๒.๓.๓ ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน	๓๒
๒.๓.๔ ระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน	๓๓
๒.๓.๕ งานวิจัยโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วม	๓๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	๓๖
๒.๔.๑ ความหมายของภูมิปัญญา	๓๖
๒.๔.๒ ลักษณะของภูมิปัญญา	๓๘
๒.๔.๓ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๓๘
๒.๔.๔ ประโยชน์ของภูมิปัญญา	๓๙
๒.๔.๕ พัฒนาการของภูมิปัญญา	๔๐
๒.๔.๖ ปัญหาของภูมิปัญญา	๔๐
๒.๔.๗ งานวิจัยโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	๔๑
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๔๓
บทที่ ๓ ระเบียบวิธี	๔๔
๓.๑ รูปแบบการ	๔๔
๓.๒ พื้นที่การวิจัย	๔๕
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๔๕
๓.๔ เครื่องมือการวิจัย	๔๗
๓.๕ การเก็บรวบรวม	๔๗
๓.๖ การวิเคราะห์	๔๘
๓.๗ การนำเสนอผลการวิจัย	๔๙
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๕๐
๔.๑ ผลผลการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีลุ่มแม่น้ำโขง	๕๑
๔.๑.๑ หลวงพ่อพระใส	๕๓
๔.๑.๒ หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ	๕๕
๔.๑.๓ หลวงพ่อพระเสียง	๕๙
๔.๑.๔ บทวิเคราะห์	๖๑
๔.๑.๕ ประเพณีสงกรานต์	๖๒
๔.๑.๖ ประเพณีบั้งไฟเสียง	๖๖
๔.๒ ผลผลศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัฒนธรรมประเพณีลุ่มแม่น้ำโขง	๖๘
๔.๒.๑ รูปแบบการบริหารจัดการ	๖๘
๔.๒.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วม	๗๓
๔.๒.๓ การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมวัดโพธิ์ชัย	๗๖

๔.๒.๔ การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมวัดศรีชมพูนาคคีต	๗๘
๔.๒.๕ การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมวัดมณีโคตร	๘๓
๔.๒.๖ สรุปรูปแบบในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประเพณี	๘๔
๔.๓ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี	๘๘
๔.๓.๑ แนวทางในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี	๘๘
๔.๓.๒ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี	๘๙
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย	๙๔
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย	๙
๕.๑ สรุป	๙๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๘
บรรณานุกรม	๑๑๐
ภาคผนวก	๑๑๔
ผนวก ก	๑๑๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๑

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๒.๑ แผนภูมิแสดงกรอบแนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง	๔๓
๔.๑ หลวงพ่อพระใส	๕๓
๔.๒ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์	๕๕
๔.๓ หลวงพ่อองค์ต่อ	๕๗
๔.๔ แผลเป็นที่พระชานูหลวงพ่องค์ต่อ	๕๘
๔.๕ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์	๕๙
๔.๖ หลวงพ่อพระเสียด	๖๐
๔.๗ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์	๖๑
๔.๘ บรรยากาศประเพณีสงกรานต์หลวงพ่อกุศล	๖๒
๔.๙ พิธีสมโภชสงกรานต์หลวงพ่อกุศล เมื่อครั้งอดีต	๖๓
๔.๑๐ พิธีสมโภชสงกรานต์หลวงพ่องค์ต่อ	๖๔
๔.๑๑ พิธีสมโภชสงกรานต์หลวงพ่อกุศล	๖๕
๔.๑๒ พิธีบูชาพญาแถนด้วยบั้งไฟหลวงพ่อกุศล	๖๖
๔.๑๓ รูปแบบการบริหารจัดการเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีด้านการอนุรักษ์/การบำรุงรักษา	๖๘
๔.๑๔ วิธีการขั้นตอนของการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและประเพณี	๗๓
๔.๑๕ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงผ่านการขับเคลื่อนผลักดันโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่	๘๕
๔.๑๖ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยภาครัฐ	๘๖
๔.๑๗ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยวัดและชาวบ้าน	๘๗
๔.๑๘ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง	๘๘
๔.๑๙ การรับฟังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี	๙๒

๔.๒๐	กิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี	๙๓
------	------------------------------------	----

สารบัญตารางประกอบ

ตารางที่	หน้า
๒.๑ กรอบการดำเนินงานการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม	๑๙
๒.๒ กฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมและหลักเกณฑ์สาระสำคัญในกฎบัตร	๒๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ สภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหา

ชาติไทยประกอบด้วยชาติพันธุ์ที่หลากหลายหลากหลายอาศัยอยู่ร่วมกัน มีศิลปวัฒนธรรมต่างๆ เกิดขึ้นและถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน และได้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงแบบแผนการในการดำรงชีวิตของชุมชนต่างๆ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีความสำคัญสำหรับชนชาติเป็นมรดกของแผ่นดิน เป็นแบบฉบับของการแสดงออกทางด้านความรู้สึกนึกคิด การกระทำของมนุษย์ดังกล่าวได้วิวัฒนาการจนกลายมาเป็นวัฒนธรรมด้านจิตใจและวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ ประเทศไทยจึงเป็นหนึ่งในประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ชาติไทยตลอดจนเป็นความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นต่างๆ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงควรหานโยบายเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยส่งเสริมการนำทุนที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาพัฒนาให้เป็นนวัตกรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่งานด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ของความเป็นไทยในการหารายได้เข้าประเทศ นอกจากนั้นวัฒนธรรมยังเป็นวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนซึ่งแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พฤติกรรม ศิลปะ และอื่นๆ เพราะวัฒนธรรมเป็นกระจกส่องพฤติกรรมของชุมชนได้ดีที่สุด และบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชนได้ดีที่สุด ด้วยการที่ชุมชนใดจะมีวัฒนธรรมเป็นของชุมชนเองเป็นเรื่องที่ยากพอสมควร เนื่องจากกิจกรรมเหล่านั้นจะต้องได้รับการตีค่าจากทุกภาคส่วนร่วมกัน และต้องดำรงอยู่ในชุมชนเป็นเวลานานพอที่จะผ่านบททดสอบของสังคม จึงทำให้เห็นบางกิจกรรมเกิดขึ้นในชุมชนแค่ระยะเวลาหนึ่งก็เลือนหายไป แต่บางกิจกรรมที่ผ่านช่วงเวลาทั้งขาลงและขาขึ้นจนสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนได้สามารถเอื้ออรรถประโยชน์ให้กับชุมชนได้ และผ่านการกล่อมเกลามาจากสังคมเป็นเวลายาวนาน ก็จะแบ่งปันเป็นวัฒนธรรมประจำชุมชนในที่สุด ด้วยความยากลำบากก่อนจะมาเป็นวัฒนธรรมในชุมชนเช่นนี้ เมื่อมีวัฒนธรรมเกิดขึ้นในชุมชนใดแล้วสมาชิกในชุมชนนั้นจึงต้องร่วมใจกันอนุรักษ์ หวงแหน ต่อยอด พัฒนาให้ยืนหยัดอยู่คู่ชุมชนตราบนานเท่านาน หนองคายก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นของตนเองเช่นกัน

หนองคายเป็นจังหวัดชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับนครหลวงเวียงจันทน์ เมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นเมืองสงบเรียบง่ายจนได้รับการยกย่องเป็น “เมืองพักผ่อนที่ดีที่สุด” อันดับ ๗ ของโลกจากนิตยสาร Modern Maturity ของสหรัฐอเมริกา ฉบับเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ค.ศ. ๒๐๐๑ โดยมีตัวชี้วัด คือ สภาพอากาศ ค่าครองชีพ วัฒนธรรม ที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภค การคมนาคม การบริการทางแพทย์ สภาพแวดล้อม กิจกรรมนันทนาการ ระบบการรักษาความปลอดภัย ความมั่นคงทางการเมืองและเทคโนโลยี หนองคาย หลากหลายด้วยมรดกทางวัฒนธรรม ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ อบอวลไปด้วยศรัทธาในพระพุทธศาสนา อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันล้ำค่า หนองคายจึงเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งเพราะเป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลาช้านาน มีเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึง ๓ แห่ง คือ พระธาตุหลักหนอง (พระธาตุกลางน้ำ)

พระธาตุบังพวน และพระธาตุโพนจิกเวียงจัว นอกจากนั้นหนองคายยังเป็นที่ประดิษฐานของ พระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองมาเป็นเวลาช้านาน คือหลวงพ่อบุญเหลือแห่งวัดโพธิ์ชัย (พระอาราม หลวง) หลวงพ่อบุญเหลือองค์ต่อแห่งวัดศรีชมพูนาคองค์ต่อ หลวงพ่อบุญเหลือแห่งวัดมณีโคตร เป็นต้น ชาว หนองคายยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี เหมือนคนไทยทั่วไปในภาคอีสานคือ ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ทำให้ดินแดนแห่งนี้อยู่กันด้วยความผาสุกร่มเย็นตลอดมา โดยเฉพาะ ประเพณีสงกรานต์ที่ได้มีการจัดงานเย็นทั่วหล้ามหาสงกรานต์ที่มีพิธีอัญเชิญหลวงพ่อบุญเหลือ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นมาแห่รอบเมืองหนองคายจนกลายเป็นประเพณีประจำชุมชนไป แล้วด้วย

วัฒนธรรมในชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยเฉพาะในเขตจังหวัดหนองคายมีอยู่มากมาย ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นวัฒนธรรมที่มีรากฐานจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา เพราะเมืองหนองคายเป็นเมืองที่มี ประเพณีที่หลอมรวมอยู่ในการแผ่ขยายของพระพุทธศาสนา แต่การจรรโลงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งหลายจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรมีการเสริมสร้างการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ โดย อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้ร่วมเสริมสร้างการ จัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนสืบไป ฉะนั้น ชุมชนจึงควรต่อยอดการจัดการ มรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยอาศัยภาคีการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ส่วนราชการ ชุมชน และท้องถิ่น เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีให้สมาชิกในสังคมเป็นผู้มี ความเข้าใจในการอนุรักษ์ การเฝ้าระวังมรดกทางวัฒนธรรมไม่ให้เกิดการสูญหายไป

“การสงฆ์น้ำหลวงพ่อบุญเหลือ” ถือเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อในองค์หลวงพ่อบุญเหลือ ที่เป็นสัญลักษณ์เชิงพิธีกรรมที่มีนัยความหมายบ่งบอกถึงความศรัทธาของชาวลุ่มน้ำโขงได้เป็นอย่างดี ประเพณีนี้เป็นผลสะท้อนของชาวลุ่มน้ำโขงที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วย นอกจากนี้ยังมีนัยยะเกี่ยวโยง กับเรื่องราวความเจริญรุ่งเรือง ความอุดมสมบูรณ์แห่งน้ำฟ้าฟ้าฝน (Fertility) อันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ต่อผู้คนในอดีตเคยมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่ในสังคมเกษตรกรรม ภาพลักษณ์ขององค์หลวงพ่อบุญเหลือที่ถูกแห่ แห่นไปอยู่ที่ต่างๆ แล้วที่แห่งนั้นจะมีสายน้ำหล่อไหลมาให้ความชุ่มฉ่ำ จึงเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกกลง ในชุมชนลุ่มน้ำโขงมาอย่างยาวนาน ถึงแม้ในช่วงเวลาดังกล่าว (เดือนเมษายน) จะเป็นฤดูแล้งก็ตาม^๑ ฉะนั้น พฤติกรรมการสงฆ์น้ำพระใสซึ่งจึงกลายเป็นจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นใน วัฒนธรรมร่วมระหว่างไทยกับลาวโดยใช้ “วัฒนธรรมสัมพันธ์” เป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ คำว่า “วัฒนธรรมสัมพันธ์” (Cultural Relativity) นั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่พฤติกรรม ของคนในสังคมมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ หรืออีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมย่อมมีอิทธิพล ต่อคนในสังคม คนที่อยู่ในวัฒนธรรมต่างกันย่อมมีพฤติกรรมต่างกัน การกระทำที่ถือว่าไม่สมควรใน วัฒนธรรมหนึ่งอาจจะถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาในอีกวัฒนธรรมหนึ่งก็ได้^๒ ด้วยเหตุนี้ ประเพณีการแห่ และสงฆ์น้ำพระพุทธรูปของชาวไทยกับชาวลาวซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เคยมีวัฒนธรรมและ

^๑ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน, จาก “แห่พระบาง” ถึง “แห่พระใส” ว่าด้วยร่องรอยสาย สัมพันธวัฒนธรรมไทย-ลาว, จัดพิมพ์โดย สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปี ที่ ๑ ฉบับที่ ๔ (พฤษภาคม – มิถุนายน ๒๕๕๕): ๑๐-๑๑.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๔.

สำนักประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ร่วมกัน จึงแสดงให้เห็นนัยของความสัมพันธ์ผ่านประเพณีพิธีกรรมได้เช่นกัน

ทางด้านหลวงพ่องค์ตื้อ (พระองค์ตื้อ) ที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีชมภูองค์ตื้อ บ้านน้ำโมง หมู่ที่ ๘ ตำบลน้ำโมง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดหนองคาย และสร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๑๐๕ ซึ่งอยู่ในรัชสมัยของพระไชยเชษฐาธิราชแห่งเมืองเวียงจันทน์ ก็ได้สร้างวัฒนธรรมให้กับชุมชนด้วยการเป็นศูนย์กลางความศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวลาวอย่างแท้จริง หลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อเป็นพระพุทธรูปเก่าสร้างมาประมาณกว่า ๔๔๗ ปี และเป็นพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดหนองคายที่เป็นเนื้อสัมฤทธิ์เก่า เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ มีประชาชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงเคารพนับถือมาก มีอภินิหารมากมาย ชาวเมืองเชื่อมั่นว่ามีผีหรือเทวดารักษา จึงมีคนนับถือมาก บางคนเจ็บไข้ได้ป่วย ไปขอน้ำมนต์มาดื่มกิน ก็หาย คนไม่มีลูกไปขอ ก็ได้ เป็นต้น หลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อเป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่สร้างขึ้นด้วยเนื้อทองสัมฤทธิ์ ฝีมือศิลปกรรมล้านนาผสมล้านช้าง ขนาดหน้าตักกว้าง ๓ เมตร ๒๙ เซนติเมตร สูง ๔ เมตร เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพของพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เมื่อถึงประเพณีสมโภชพระเจ้าองค์ตื้อของทุกๆ ปี ในวันขึ้น ๑๑ ค่ำไปจนถึงแรม ๑ ค่ำเดือน ๔ โดยจะมีการเวียนเทียนรอบวิหารหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อ ชาวบ้านนิยมเรียกว่าบุญเดือน ๔ หรือบุญผะเหวด และมีงานวันสงกรานต์จะมีผู้คนจากทั่วสารทิศหลั่งไหลมาในงานอย่างมากมาย

การก่อสร้างพระองค์ตื้อเกิดจากพลังศรัทธาของชาวพุทธในริมฝั่งโขงที่ได้ชักชวนเสียสละจตุปัจจัยทั้งทองคำ ทองเหลือง ทองแดง เงิน และสิ่งของมีค่าตามแต่ผู้มีจิตศรัทธาเพื่อให้ได้ทองและโลหะตามจำนวนหนักหนึ่งตื้อตามมาตราโบราณภาคอีสานถือว่า ๑๐ ชั่งเป็นหมื่น ๑๐ หมื่นเป็นแสน ๑๐ แสนเป็นล้าน ๑๐ ล้านเป็นโกฏิ ๑๐ โกฏิเป็นหนึ่งกือ ๑๐ กือเป็นหนึ่งตื้อ นั่นจึงเป็นที่มาของชื่อพระพุทธรูปว่า พระองค์ตื้อ (ตื้อ เป็นมาตราโบราณของอีสาน) และวัดศรีชมภูองค์ตื้อยังมีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์กับวัดองค์ตื้อมหาวิหารในนครหลวงเวียงจันทน์อีกด้วย^๓

ส่วนหลวงพ่พระเจ้าเสียนั้นตั้งอยู่ที่วัดมณีโคตร อำเภอนิคมพัฒนา เป็นวัดเก่าแก่มากตั้งแต่ดินแดนแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ และเมืองนิคมพัฒนาหรือเมืองปากห้วยหลวงก็เป็นเมืองสำคัญทางยุทธศาสตร์อีกเมืองหนึ่งด้วย วัดมณีโคตรถือว่าเป็นวัดประจำเมืองนิคมพัฒนา เพราะเป็นสถานที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่พระเจ้าเสียน และวัฒนธรรมที่เกิดจากความศรัทธาในองค์หลวงพ่พระเจ้าเสียนนั้นก็คือ การแห่หลวงพ่พระเจ้าเสียนในเทศกาลตรุษสงกรานต์และประเพณีบุญบั้งไฟบูชาหลวงพ่พระเจ้าเสียนเณรองค์หลวงพ่พระเจ้าเสียนเอง

หลวงพ่พระเจ้าเสียนเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่กษัตริย์ล้านช้างสร้างขึ้นให้เป็นพระเสียนหายประจำเมือง และใช้เป็นพระเสียนหายในโอกาสเสด็จขึ้นครองราชย์หรือมีเหตุการณ์สำคัญ ในโอกาสต่างๆ กาลต่อมาเมื่อมีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นและเพื่อความปลอดภัย จึงได้อัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านช้าง ในคราวเดียวกันกับการอัญเชิญหลวงพ่พระสุก พระเสริม พระใส และประดิษฐานไว้ที่วัดมณีโคตร ก่อนจะอัญเชิญเข้าสู่เมืองหลวงของสยามประเทศ โดยอัญเชิญพระเสียนขึ้นบนหลังช้าง ซึ่งพระเสียนได้แสดงอภินิหาร ให้ช้างหนักจนไม่สามารถเดินทางไปได้ แล้วตกลงจากหลังช้าง เป็นเหตุให้

^๓ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, หนองคาย, (กรุงเทพฯ: กองข่าวสารท่องเที่ยว ฝ่ายบริการการตลาด, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

พระกรรมบัน พระเกษมรูปทรงคดงอ ชาวเมืองจึงเชื่อว่า วัดมณีโคตรน่าจะเป็นสถานที่ประดิษฐานถาวร จึงได้อัญเชิญประดิษฐานไว้ที่นี่ ตั้งแต่บัดนั้นจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน หลวงพ่อพระเสียงเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มืองโพธิ์พิสัย ที่ผู้คนให้ความเคารพกราบไหว้ขอพรอย่างสม่ำเสมอไม่ขาดสาย จนเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญที่ว่า “หลวงพ่อพระเสียงแสนศักดิ์สิทธิ์สายโลหิตหล่อเลี้ยงอีสานปรากฏการณ์บังไฟพญานาค”

กล่าวได้ว่า ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีสำคัญที่ทำให้กำเนิดวัฒนธรรมประจำชุมชนริมฝั่งโขงอย่างไม่ต้องสงสัย โดยเฉพาะชาวหนองคายที่ถือปฏิบัติและสืบทอดประเพณีสงกรานต์มาอย่างยาวนาน ทั้งนี้อาจเป็นไปตามคติทางศาสนาพราหมณ์ที่ชุมชนชาวไทยรับเอามาประยุกต์กับพิธีทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นอุบายในการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการครองตน ครองคน หรือครองงาน ประเพณีสงกรานต์นี้ จึงย่อมมีความหมายและมีคุณค่าต่อผู้ปฏิบัติ ชุมชนและสังคมเป็นอย่างดี สงกรานต์จึงเป็นประเพณีสำคัญที่ยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณจนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่งดงาม โดดเด่น และฝังรากลึกเข้าไปในชีวิตของคนไทยมาแต่โบราณกาล เป็นขนบธรรมเนียมที่มีความงดงาม อ่อนโยน เอื้ออาทร และเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญู การแสดงความเคารพ การให้เกียรติโดยใช้น้ำซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความสะอาด ความบริสุทธิ์ และความเย็นสดชื่นในจิตใจ อันเป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน ปัจจุบันจึงน่าจะช่วยกันรักษาคุณค่าทางใจ ความมีน้ำใจ การมีสัมมาคารวะและกตัญญู การช่วยเหลือเกื้อกูลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการสร้างเสริมสายใยครอบครัว สังคมและประเทศชาติ^๔

ด้วยเหตุนี้ จึงถึงเวลาแล้วที่ชุมชนริมฝั่งโขงต้องหันมาสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์มากขึ้น เพื่อตอบสนองการเปิดเศรษฐกิจสังคมอาเซียนอีกทางหนึ่ง^๕ และเพิ่มกลวิธีในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนริมฝั่งโขงให้มีความสร้างสรรค์ เหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบันที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การที่จังหวัดหนองคายจะเป็นต้นแบบในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ จึงเป็นสิ่งที่เหมาะสม เพราะอยู่ในภูมิศาสตร์ที่ดี มีชุมชนที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์อันยาวนาน การต่อยอดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้แตกต่างไปจากรูปแบบเดิมๆ โดยอาศัยภาคีการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ หน่วยราชการ ชุมชน และท้องถิ่น จึงเป็นความท้าทายของคณะผู้วิจัยในการสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ให้กับสมาชิกในชุมชน ซึ่งอาจเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาต่อยอดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมให้มีคุณภาพมากขึ้น เพื่อขยายความเข้มแข็งจากชุมชนสู่ประเทศชาติ อันจะนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในสังคมโลกปัจจุบัน สอดคล้องกับการมีวิสัยทัศน์ระดับโลก แต่มุ่งเน้นพัฒนาชุมชนในระดับฐานราก หรือ คิดมหภาค ทำจุลภาค (think globally, act locally)

^๔ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔, (เอกสารพิมพ์แจกในงานสยามไทยมุง มรดกวัฒนธรรม ระหว่างวันที่ ๒ - ๔ กันยายน ๒๕๕๔), หน้า ๑.

^๕ โอชัยญา บัวธรรม และลินจง โพธาร, “ความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๑๖๗-๑๗๕.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขง
- ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีความร่วมมือของชุมชนลุ่มน้ำโขง
- ๓) เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑) ต้องการทราบว่า องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์มีผลต่อวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขงมากน้อยเพียงใด
- ๒) ต้องการทราบว่า ความร่วมมือของชุมชนลุ่มน้ำโขงมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์หรือไม่ อย่างไร
- ๓) ต้องการทราบว่า การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์จะช่วยรักษา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขงมากน้อยเพียงใด

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาตามกรอบด้านเนื้อหาที่จะศึกษาดังนี้

- ๑) วัฒนธรรมที่จับต้องได้ คือ พระพุทธรูป ๓ องค์ ที่มีชื่อเสียงประจำจังหวัดหนองคาย ได้แก่ หลวงพ่อพระใส หลวงพ่อองค์ตื้อ และหลวงพ่พระเสี่ยง
- ๒) วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือ ประเพณีสงกรานต์พระพุทธรูป ๓ องค์ ที่มีชื่อเสียงประจำจังหวัดหนองคาย ได้แก่ หลวงพ่อพระใส หลวงพ่อองค์ตื้อ หลวงพ่พระเสี่ยง และประเพณีบั้งไฟเสี่ยงหลวงพ่พระใส หลวงพ่อองค์ตื้อ หลวงพ่พระเสี่ยง

ขอบเขตด้านเวลา

ตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึงวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๔

ขอบเขตด้านพื้นที่

สำหรับขอบเขตด้านพื้นที่นั้น คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ หลวงพ่อพระใส ตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย หลวงพ่อองค์ตื้อ ตั้งอยู่ที่วัดศรีชมภูองค์ตื้อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย และหลวงพ่พระเสี่ยง ตั้งอยู่ที่วัดมณีโคตร อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เท่านั้น

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการการศึกษาในเชิงลึกที่มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน จำนวน ๓๖ รูป/คน ดังนี้

- ๑) พระสังฆาธิการในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จำนวน ๖ รูป
- ๒) กรรมการวัดในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จำนวน ๖ รูป/คน
- ๓) ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จำนวน ๖ คน
- ๔) นักวิชาการในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จำนวน ๖ คน
- ๕) ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จำนวน ๖ คน
- ๖) ชาวบ้านในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงฝั่งประเทศไทย จำนวน ๖ คน

ผู้เข้าร่วมโครงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ชุมชนรวม ๓๐ รูป/คน

ผู้เข้าร่วมโครงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ชุมชนรวม ๓๐ รูป/คน ประกอบด้วย

- ๑) พระภิกษุสามเณร ๓ วัดๆ ละ ๓ รูป รวม ๙ รูป
- ๒) ไวยาวัจกรหรือกรรมการวัดๆ ละ ๓ คน รวม ๙ คน
- ๓) ชาวบ้านในชุมชนๆ ละ ๔ คน รวม ๑๒ คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการ หมายถึง การทำให้กลุ่มบุคคลในองค์กรหรือสังคมเข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันขององค์กรหรือสังคม ในที่นี้หมายถึงการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในชุมชนลุ่มน้ำโขงเพื่อให้สังคมมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง วัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ คือ หลวงพ่อพระใส หลวงพ่อองค์ตื้อ หลวงพ่อพระเสีง และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือ ประเพณีสงกรานต์

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ทั้งในการแก้ไขปัญหา ป้องกันปัญหา การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ร่วมตัดสินใจและปฏิบัติตามแผน ร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงประชาชนชุมชนและเครือข่ายทุกรูปแบบในพื้นที่

ชุมชนลุ่มน้ำโขง หมายถึง ชุมชนที่อาศัยอยู่แถบลุ่มน้ำโขง อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอท่าบ่อ และอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

๑.๖ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) ระหว่างเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กับเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ในการหาคำตอบ ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth

Interview) กับการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) พร้อมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participated Observation) เป็นสำคัญ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อ ตกตะกอนทางความคิดเป็นองค์ความรู้เพื่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนริมฝั่งโขงให้มีความคิดสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังรวมถึงรายงานการวิจัย บทความวิจัยและบทความวิชาการ ตลอดจนข้อมูลในเว็บไซต์ต่างๆ ด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ เกี่ยวกับกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

(๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

(๓) ศึกษาศึกษาแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำโขงในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

(๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึง กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๒) การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนลุ่มน้ำโขง จำนวน ๓ แห่ง และวัฒนธรรมประเพณี ๑ เรื่อง โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง ได้แก่

- มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย หลวงพ่อองค์ตื้อ วัดศรีชุมพองค์ตื้อ หลวงพ่อพระเสียง วัดมณีโคตร

- มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์และประเพณีบั้งไฟเสียง ที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่พระใส วัดโพธิ์ชัย หลวงพ่อองค์ตื้อ วัดศรีชุมพองค์ตื้อ และหลวงพ่พระเสียง วัดมณีโคตร

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน กลุ่มละ ๑๒ ราย

๓) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์ความสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำโขงในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ การสร้างเครือข่ายเฝ้าระวัง การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ การพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศ และการเสริมสร้างจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวិจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๑.๗ ข้อจำกัดในการวิจัย

ข้อจำกัดในการศึกษานี้มี ๓ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก เกี่ยวกับการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะรายจากกลุ่มตัวอย่าง อาจได้รับข้อมูลที่แตกต่างกันมาก เพราะผู้ถูกสัมภาษณ์บางท่านอาจเป็นผู้สูงอายุ มีวุฒิที่สูง ทำให้ประสิทธิภาพในการสื่อสารอาจไม่เท่ากัน เป็นเหตุให้คณะผู้วิจัยไม่สามารถควบคุมการวิจัยได้

ประเด็นที่สอง การวิเคราะห์แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเชิงวิพากษ์เป็นกรอบในการศึกษาที่ค่อนข้างจำกัดขอบเขตเฉพาะในชุมชนลุ่มน้ำโขงบริเวณประเทศไทยเท่านั้น ยังไม่ครอบคลุมขอบเขตในต่างประเทศ จึงทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบสถานการณ์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนอื่นในต่างประเทศได้

ประเด็นที่สาม เกี่ยวกับสถานการณ์โรคระบาดไวรัส (Covid-๑๙) ในหลายชาติทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย จึงอาจเป็นเหตุผลให้บางท้องถิ่นไม่สะดวกในการจัดงานประเพณีเพื่อสืบสานวัฒนธรรมได้ ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้ และเป็นผลกระทบที่คณะผู้วิจัยไม่สามารถควบคุมได้

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑) ทำให้ทราบและตระหนักถึงองค์ความด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๒) ทำให้ทราบรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๓) ทำให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาค้นคว้า ซึ่งถือว่าเป็นหลักคิดสำคัญในการอธิบายภูมิหลังของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมได้ดีที่สุด เพราะเป็นแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงแนวโน้มของกระบวนการที่สร้างขึ้นในอนาคต อีกทั้งจะช่วยให้คนในชุมชนริมฝั่งโขงมีความเข้าใจบริบทในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ต่อไปนี้จะอธิบายถึงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

แนวคิดด้านการบริหารจัดการ (Management Concept) ตลอดจนทฤษฎีองค์กร (Organization Theory) นั้น เป็นการนำเสนอกรอบความคิดในการบริหารจัดการการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนได้ผลิตผลที่มีประสิทธิภาพไปพร้อมกันด้วย ในยุคปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะองค์กรเล็กหรือองค์กรใหญ่ต่างก็ต้องการการจัดการที่ดีทั้งนั้น เพื่อให้องค์กรสามารถก้าวหน้าได้ดีที่สุด อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีการบริหารจัดการนั้นเริ่มต้นขึ้นในช่วงที่เริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรมตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๗๖๐ เรื่อยมา ซึ่งยุคนี้เริ่มเปลี่ยนจากแรงงานคนมาเป็นแรงงานจากเครื่องจักร ทำให้มีการขยายอัตราการผลิตแบบก้าวกระโดด และเกิดระบบโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นมากมาย จนเกิดการจัดการบริหารการทำงานให้เป็นระบบมากขึ้น เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นตามไปด้วย อย่างไรก็ตามทฤษฎีการบริหารจัดการนี้ก็ได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตามยุคตามสมัย แตกแขนงแนวทางการบริหารจัดการออกไปมากมาย ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ นั้นแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะใหญ่ๆ ตามแต่ละยุคดังนี้

๒.๑.๑ ทฤษฎีและแนวความคิดแบบดั้งเดิม (Classical Theory) ใหญ่ๆ*

ทฤษฎีและแนวความคิดแบบดั้งเดิมนั้นได้เริ่มต้นช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงที่โลกเริ่มปรับตัวเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม ทฤษฎีดั้งเดิม

* อุบล วุฒิพรโสภณ, เอกสารประกอบการสอน วิชาทฤษฎีและพฤติกรรมองค์กร (Theory and Organization Behaviors), วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕, หน้า ๒๑-๔๒.

ในยุคเริ่มต้นนี้จะมีลักษณะมุ่งเน้นไปยังผลผลิตที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effective and Efficient Productivity) เป็นหลักมากกว่าการใส่ใจบุคคล ระบบการบริหารงานจึงเน้นการมีแบบแผน กฎเกณฑ์ โครงสร้างชัดเจนแน่นอน มีรูปแบบตายตัว ลักษณะเป็นองค์กรที่มีรูปแบบ (Formal Organization) โดยมุ่งเน้นให้เกิดผลผลิตสูงสุด ยุคนี้มนุษย์ที่ใช้แรงงานจะถูกมองเป็นเสมือนเครื่องจักรกล ยิ่งเพิ่มประสิทธิภาพมนุษย์ให้ทำงานได้ดีขึ้นเท่าไรก็ยิ่งสร้างผลผลิตได้ปริมาณเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น โดยทฤษฎีและแนวความคิดในกลุ่มนี้อาจแบ่งเป็น ๒ ลักษณะดังนี้

๑) แนวความคิดการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management)

การจัดการแบบวิทยาศาสตร์นั้นหมายถึงการจัดการการทำงานแบบมีระบบ โดยอาศัยเทคนิคหรือวิธีการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ซึ่งก็คือ “กฎระเบียบ” นำมาใช้ในการปฏิบัติงาน มีการศึกษาเหตุและผล เก็บข้อมูล ตลอดจนวิเคราะห์เพื่อหาวิธีการที่ดีที่สุดในการทำงานนั้นๆ เริ่มเกิดขึ้นในช่วงต้นของยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เริ่มเปลี่ยนจากแรงงานคนมาเป็นแรงงานจากเครื่องจักร ทฤษฎีในยุคนี้จะมุ่งเน้นไปยังเป้าหมาย ผลสำเร็จ ที่มาจากการจัดการทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

นักทฤษฎีและแนวความคิดที่โดดเด่น

Frederic Winslow Taylor (เฟรเดอริก วินสโลว์ เทย์เลอร์) : บุคคลที่โดดเด่นที่สุดในยุคและถือเป็นผู้เริ่มต้นสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการเลยทีเดียว เขาได้รับการยกย่องว่าเป็น “บิดาแห่งการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Principle of Scientific Management)” ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่นำแนวความคิดการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) มาใช้กับระบบอุตสาหกรรม เขาตั้งใจให้เห็นว่าการจัดการในรูปแบบนี้ดีกว่าการจัดการในรูปแบบเดิมอย่าง Rule of Thumb ที่ไม่มีรูปแบบชัดเจนดังในอดีตที่ผ่านมา โดยเขาได้เริ่มศึกษาวิธีเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหลอมเหล็กที่เพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. ๑๘๗๘ ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำและการบริหารงานไร้ประสิทธิภาพอย่างยิ่ง Taylor ได้นำเอาวิธีการต่างๆ มาใช้ตั้งแต่ การฝึกอบรมให้พนักงานใช้อุปกรณ์, การแบ่งงานออกเป็นส่วนๆ อย่างชัดเจน, ตลอดจนการใช้วิธีจ่ายค่าแรงตามรายชิ้น ซึ่งทำให้โรงงานนี้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นถึง ๔ เท่าตัวเลยทีเดียว สำหรับแนวความคิดตามรูปแบบนี้จะให้ความสำคัญกับปริมาณมากกว่าคุณภาพการผลิต

Max Weber (แมกซ์ เวเบอร์) : ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเจ้าตำรับระบบราชการ (Bureaucracy) โดยเขาได้ทำการศึกษาระบบโครงสร้างขององค์กรขนาดใหญ่มากมายในยุค นั้น แล้วนำเสนอการจัดการองค์กรขนาดใหญ่ขึ้นมาในปี ค.ศ. ๑๙๑๑ โดยมีการกำหนดโครงสร้าง ตลอดจนการบริหารงานที่ชัดเจน โดยมีองค์ประกอบ ๗ ประการ ดังนี้

- ลำดับขั้น (hierarchy)
- หน้าที่ความรับผิดชอบ (responsibility)
- หลักแห่งเหตุผลสมเหตุสมผล (rationality)
- หลักการมุ่งสู่ผลสำเร็จ (achievement orientation)
- หลักการทำให้เกิดความแตกต่างหรือการมีความชำนาญเฉพาะด้าน

(Specialization)

- ระเบียบวินัย (discipline)
- ความเป็นวิชาชีพ (Professionalization)

๒) แนวความคิดการจัดการแบบหลักการบริหาร (Administrative Management)

แนวคิดนี้เกิดขึ้นในยุคคลาสสิกเช่นกัน แต่จะมีการจัดการที่เป็นระบบระเบียบขึ้น แนวความคิดนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่าการบริหารแบบวิทยาศาสตร์นั้นเป็นลักษณะสากลที่มีอยู่เป็นปกติอยู่แล้ว แต่นักทฤษฎีในกลุ่มการจัดการแบบการบริหารนี้จะมุ่งเน้นสนใจในการปรับปรุงการทำงานของฝ่ายบริหารหรือฝ่ายการจัดการโดยเฉพาะ ไม่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการทำงานของพนักงานระดับล่าง โดยนักทฤษฎีกลุ่มนี้จะมีสมมติฐานว่าความสำเร็จของงานนั้นขึ้นอยู่กับการทำงานของฝ่ายจัดการหรือฝ่ายบริหารเสียมากกว่า

นักทฤษฎีและแนวความคิดที่โดดเด่น

Lyndall Urwick & Luther Gulick : สองนักทฤษฎีที่โดดเด่นในเรื่องทฤษฎีองค์กรและกระบวนการบริหารงาน ที่ให้ความสำคัญของการทำหน้าที่ของฝ่ายบริหารมากกว่าการทำงานของฝ่ายพนักงานระดับล่าง และมุ่งเน้นไปยังวิธีการทำงานตลอดจนพฤติกรรมการบริหารงานของผู้บริหารระดับสูงเป็นหลัก โดยหลักการที่เป็นที่รู้จักในระดับสากลนั้นก็คือ POSDCoRB ที่ทั้งสองเป็นหนึ่งในกลุ่มนักวิชาการที่ถูกกองทัพสหรัฐเรียกรวมตัวกันช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเพื่อประเมินข้อผิดพลาดในการบริหารจัดการกองทัพและปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งทั้งสองได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าวที่เป็นภาระหน้าที่สำคัญของนักบริหารอันประกอบไปด้วยหน้าที่ ๗ ประการดังนี้

P – Planning : การวางแผน ตลอดจนการจัดวางโครงสร้างของการทำงาน รวมไปถึงการวางแผนการล่วงหน้าเพื่อเตรียมการ ไปจนถึงการวางแผนทำงานร่วมกันของฝ่ายต่างๆ

O – Organizing : การจัดองค์กร ตั้งแต่การกำหนดโครงสร้าง ตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ ตลอดจนการกำหนดส่งงาน แบ่งงานทำอย่างเป็นระบบระเบียบ

S – Staffing : การจัดการเกี่ยวกับบุคลากรในองค์กร ตั้งแต่การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การจัดตำแหน่ง การพัฒนา เป็นต้น

D – Directing : การอำนวยการ ตั้งแต่หน้าที่ในการตัดสินใจ วินิจฉัย สั่งการ ออกคำสั่ง ไปจนถึงการมอบหมายภารกิจให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนภาวะการเป็นผู้นำ

Co – Co-ordinating : การประสานงานตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ให้การทำงานบรรลุเป้าหมายด้วยดี รวมไปถึงการประสานงานในแต่ละส่วนให้สอดคล้องกันด้วย เพื่อให้การทำงานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

R – Reporting : การรายงานการปฏิบัติงานตั้งแต่งานส่วนบุคคลไปจนถึงองค์กร เพื่อให้รู้ถึงการทำงานของฝ่ายต่างๆ และควบคุมให้ดำเนินไปตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ และสามารถตรวจสอบตลอดจนประเมินผลได้

B – Budgeting : การบริหารงบประมาณ ตั้งแต่การประเมินงบประมาณ การจัดทำบัญชี การตรวจสอบด้านการเงิน ไปจนถึงการนำงบประมาณมาใช้อย่างคุ้มค่าที่สุด

๒.๑.๒ ทฤษฎีและแนวความคิดดั้งเดิมแบบสมัยใหม่ (Neo – Classical Theory of Organization)^๒

ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม โดยพัฒนามาพร้อมกับวิชาการด้านสังคมวิทยา จิตวิทยา การพัฒนาที่สำคัญเกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. ๑๙๑๐ และ ๑๙๒๐ ในระยะนี้การศึกษาด้านปัจจัยมนุษย์เริ่มได้นำมาพิจารณา โดยมองเห็นความสำคัญและคุณค่าของมนุษย์ (Organistic) โดยเฉพาะการทดลองที่ Hawthorne ที่ดำเนินการตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๓๒ ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ และในช่วงนี้เอง แนวความคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Movement) ได้รับพิจารณาในองค์การและขบวนการมนุษยสัมพันธ์นี้ได้มีการเคลื่อนไหวพัฒนาในประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ในระหว่าง ค.ศ. ๑๙๔๐-๑๙๕๐ ความสนใจในการศึกษากลุ่มนอกแบบหรือกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Group) ที่แฝงเข้ามาในองค์การที่มีรูปแบบมีมากขึ้น ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่มุ่งให้ความสนใจด้านความต้องการ (Needs) ของสมาชิกในองค์การที่สามารถส่งผลต่อกระบวนการทำงานและพัฒนาตนเอง

๑) แนวความคิดการจัดการแบบมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation)

แนวคิดนี้ค่อนข้างจะขัดแย้งกับแนวความคิดการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ที่เน้นไปที่ประสิทธิภาพของการทำงานเป็นหลัก และมองข้ามความสำคัญของบุคคลไป มุ่งให้มนุษย์ทำงานให้บรรลุผลสำเร็จตามกระบวนการควบคุมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลผลิตเป็นสำคัญ แต่นักทฤษฎีในแนวมุขสัมพันธ์นี้มีแนวความคิดว่าการที่จะทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยแรงงานคนเป็นสำคัญ แล้วมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องการหลากหลายมิติและไร้เหตุผลด้วย ไม่ได้ทำงานเพื่อหวังตอบแทนเรื่องค่าจ้างเพียงอย่างเดียว อีกทั้งมนุษย์ทุกคนยังมีลักษณะที่แตกต่างกัน ฉะนั้นการใส่ใจเรื่องความสัมพันธ์ของบุคคลในองค์กรจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อผลผลิตโดยตรงด้วยเช่นกัน และส่งเสริมประสิทธิภาพขององค์กรได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

นักทฤษฎีและแนวความคิดที่โดดเด่น

Abraham H. Maslow : แนวความคิดในเรื่องมนุษยสัมพันธ์ที่โดดเด่นมาก และเป็นที่รู้จักไปทั่วโลกจนถึงยุคปัจจุบันนี้ก็คือแนวความคิดของ Maslow ที่เรารู้จักกันดีนั่นเอง ซึ่งนักทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์นี้ได้นำเสนอทฤษฎี Hierachy of Needs หรือ ทฤษฎีลำดับขั้นของความ ต้องการ หรือที่คนยุคนี้อาจเรียกติดปากกันในชื่อ “ทฤษฎีมาสโลว์ (Maslow Theory)” ที่สร้างแผนภูมิปิรามิดแสดงลำดับขั้นความสำคัญของความต้องการของมนุษย์ไว้อย่างยอดเยี่ยมทีเดียว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- ความต้องการทางร่างกาย(physiological needs)

^๒ พงกะพรวณ ตะกลมทอง, องค์การสมัยใหม่ (Modern Organization), สาขาบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี, ๒๕๕๐, หน้า ๕-๑๖. [ออนไลน์], <http://portal.nurse.cmu.ac.th/fonoffice/adminoffice/kmblog/DocLib๑/%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%๘๘%E๐%B๘%B๑%E๐%B๘%๙๔%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%๘๔%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๑%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๙%E๐%B๘%๘๘/ModernOrganization.pdf>, (สืบค้นเมื่อ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓).

- ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง (security or safety needs)
- ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (belongingness and love needs)
- ความต้องการการยกย่อง (esteem needs)
- ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (self-actualization)

Hugo Münsterberg : นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน-อเมริกันที่เป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกด้านจิตวิทยาประยุกต์ เขาเป็นผู้ริเริ่มเรื่องจิตวิทยาอุตสาหกรรมที่ศึกษาวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลเพื่อนำมาปรับปรุงให้ได้ผลผลิตมากที่สุด เขาได้นำเอาแนวคิด Psychology and Industrial Efficiency นี้มาใช้กับระบบโรงงาน โดยได้ผสมผสานทฤษฎีของเขาเข้ากับทฤษฎีการจัดการตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ของ Frederic Winslow Taylor โดยเน้นการใช้พลังงานคนให้เป็นประโยชน์กับความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจ ตัดทอนเวลาทำงานให้น้อยลง แต่ได้งานเพิ่มมากขึ้น และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้

Elton Mayo : นักสังคมวิทยาแห่งฝ่ายวิจัยด้านอุตสาหกรรมของฮาร์วาร์ด (The Department of Industrial Research at Harvard) ที่ได้รับยกย่องว่าเป็น “บิดาแห่งการจัดการแบบมนุษยสัมพันธ์” ที่เน้นการศึกษาพฤติกรรมศาสตร์ ผลงานที่โดดเด่นของเขาก็คือการทำงานกับคณะวิจัยพนักงานที่โรงงาน Hawthorne Plant ของบริษัท Western Electric ในชิคาโก รัฐอิลลินอยด์ สหรัฐอเมริกา ช่วงปี ค.ศ. ๑๙๒๗-๑๙๓๒ ซึ่งเน้นไปที่การวิจัย ๓ เรื่องใหญ่ได้แก่ ศึกษาสภาพห้องทำงาน (Room Studies), การสัมภาษณ์ (Interview Studies) และ การสังเกตการณ์ (Observation Studies) จนเกิดเป็นกรณีศึกษาสำคัญอย่าง Hawthorne Effect ที่เป็นต้นแบบการศึกษาเรื่อง Employee Motivation หรือ Theory of Motivation นั้นเอง

๒.๑.๓ ทฤษฎีและแนวความคิดแบบสมัยปัจจุบัน (Modern Theory of Organization)

ในยุคที่สภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไว ธุรกิจต่างๆ มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว การบริหารจัดการมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เน้นการปฏิบัติงานที่ถูกต้องและผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการองค์กรจึงมีการผสมผสานหลากหลายรายละเอียดเข้ามา โดยเฉพาะการนำเอาหลักคณิตศาสตร์เข้ามาใช้ในระบบการคำนวณต่างๆ เพื่อให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพสูงสุด ไปจนถึงการบริหารงานบุคคลที่มีความซับซ้อนมากขึ้น รวมถึงการสร้างกลยุทธ์ต่างๆ ในการบริหารจัดการออกมาหลากหลายรูปแบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานสูงที่สุด สำหรับในยุคการบริหารสมัยใหม่นี้มีนักทฤษฎียุคใหม่เกิดขึ้นมากมาย และสม่ำเสมอ มีการค้นคิดวิธีการบริหารจัดการหลากหลายรูปแบบออกมาไม่ต่างจากการทดลองทางวิทยาศาสตร์^๓

นักทฤษฎีและแนวความคิดที่โดดเด่น

Henri Fayol : ถึงแม้ว่าเขาจะเป็นนักทฤษฎียุคเดียวกับกับ Frederick Winslow Taylor บิดาแห่งแนวความคิดการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) แต่ทฤษฎี

^๓ Stefan Ivanko, **Modern Theory of Organization**, (Ljubljana and Portorož : Faculty of Public Administration University of Ljubljana, Slovenia, ๒๐๑๓), pp. ๒๔.

การจัดการของเขานั้นแตกต่างจนได้รับการยกย่องว่าเป็น Founder of Modern Management Method ผู้ก่อกำเนิดศาสตร์แห่งการบริหารยุคใหม่เลยทีเดียว โดยแนวความคิดของเขาให้ความสำคัญกับบุคคลากร ระบบการทำงาน ระบบค่าตอบแทน ไปจนถึงระบบสวัสดิการ เพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่แรงงานและสร้างความรักดีต่อองค์กรในคราวเดียวกันด้วย ทฤษฎีของเขานั้นก็คือ Fayolism หรือทฤษฎีการบริหารจัดการธุรกิจ Theory of Business Administration นั้นเอง โดยมีหลักการสำคัญอยู่ ๕ ปัจจัยหลักที่เรียกว่า POCCC ซึ่งต้องประสานสอดคล้องกัน ได้แก่

P – Planning : การวางแผน

O – Organizing : การจัดองค์กร

C – Commanding : การบังคับบัญชาหรือสั่งการ

C – Coordinating : การประสานงาน

C – Controlling : การควบคุม

Edwards Deming : หนึ่งในนักทฤษฎีการจัดการยุคต้นของการบริหารสมัยใหม่ที่ได้รับการยอมรับไปทั่วโลก ทฤษฎีที่โดดเด่นที่สุดนั้นเห็นจะเป็น Shewhart Cycle ที่พูดถึงระบบการบริหารงานแบบ PDCA หรือ Plan-Do-Study-Act ที่เป็นทฤษฎีการพัฒนาแบบต่อเนื่องนั่นเอง ต่อมาได้มีการพัฒนามาเป็น PDCA หรือ Plan-Do-Check-Act หรือบางทีก็เรียกว่า Deming Cycle โดยทฤษฎีนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากเมื่อถูกนำไปใช้กับการบริหารบริษัทในญี่ปุ่นหลังช่วงยุคสงครามโลกครั้งที่สองจนทำให้ญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ใหญ่เป็นอันดับสองของโลกเลยทีเดียว

Clayton Magleby Christensen : นักวิชาการและที่ปรึกษาธุรกิจผู้โด่งดัง รวมไปถึงเป็นศาสตราจารย์ที่ Harvard Business School ของ Harvard University ด้วย เขาเขียนตำราด้านศาสตร์การบริหารจัดการมากมาย แต่เล่มที่โด่งดังมากที่สุดก็คือ The Innovator's Dilemma ผลงานเล่มแรกของเขา โดยเฉพาะทฤษฎี Disruptive Innovation ที่อยู่ในหนังสือเล่มนี้ซึ่งกำลังมีอิทธิพลกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันมาก จนเขาได้รับฉายาว่าเป็นบุคคลผู้ทรงอิทธิพลทางด้านธุรกิจมากที่สุดในศตวรรษที่ ๒๑ เลยทีเดียว

William Ouchi : ศาสตราจารย์แห่ง UCLA ที่เป็นเจ้าตำรับ Theory Z ซึ่งเป็นทฤษฎีการบริหารธุรกิจที่ผสมผสานระหว่างระบบการบริหารธุรกิจแบบตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกัน โดย Theory Z นั้นเกิดจากการศึกษา Theory A ซึ่งเป็นการบริหารจัดการแบบอเมริกัน และ Theory J ซึ่งเป็นการบริหารจัดการแบบญี่ปุ่น โดยนำเอาข้อดีของทั้งสองศาสตร์มาผสมผสานกันจนเกิดเป็นทฤษฎีบริหารรูปแบบใหม่ขึ้น โดย Theory Z มีหลักสำคัญสรุปได้ ดังนี้

- ระยะเวลาทำงานเป็นแบบระยะยาว หรือ ตลอดชีวิต
- ลักษณะงานอาชีพต้องให้เรียนรู้หลายๆ ด้าน ไม่เน้นที่ด้านเดียว
- การเลื่อนตำแหน่งไม่จำเป็นต้องรอระยะเวลา ๑๐ ปี เลื่อนได้ตามความสามารถ

และเหมาะสม

- มีการประเมินประสิทธิภาพของการทำงานแบบระบบทีม
- การตัดสินใจ มีการกระจายอำนาจ และรวมอำนาจตามสถานการณ์และความ

เหมาะสม

- ทุกคนมีเสรีภาพเท่าเทียมกัน มีอิสระในความคิดของตนเอง เสริมสร้างมนุษย์สัมพันธ์ในองค์กรให้ดี

- การบริหาร ใช้ระบบ Management by Objective (MBO) หรือการบริหารโดยยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก และเป็นแบบที่ทุกคนมีส่วนร่วมกำหนด

W. Chan Kim : หนึ่งในนักทฤษฎีชาวตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อการบริหารงานแบบตะวันตกและทั่วโลกนั้นก็คือนักทฤษฎีการบริหารชาวเกาหลีผู้ซึ่งผลงานที่โด่งดังที่สุดนั้นก็คือ Blue Ocean Strategy ซึ่งเป็นหลักการที่พยายามหักล้างแนวความคิดกลยุทธ์ต่างๆ ในปัจจุบันที่ใช้กันอยู่ เพราะนั่นทำให้เกิดการลอกเลียนแบบ การแข่งขันกันอย่างเอาเป็นเอาตายจนเกิดสงครามธุรกิจ ซึ่งกลยุทธ์ Blue Ocean Strategy นี้จะแนะนำว่าถ้าองค์กรต้องการจะเติบโตในยุคที่มีการแข่งขันทางธุรกิจสูงนี้จริงๆ จะต้องแสวงหาทะเลแห่งใหม่ แทนที่จะต่อสู้กันในทะเลเลือด (Red Ocean) ที่มีผู้แข่งขันมากมาย การแสวงหาแหล่งใหม่นี้ก็คือการสร้างตลาดใหม่ๆ การสร้างโอกาสใหม่ๆ การปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการบริหารหรือแม้แต่ทำธุรกิจแบบใหม่ ซึ่งตลาดใหม่ที่ไม่มีความแออัดนี้อาจทำให้ธุรกิจโตไวอย่างก้าวกระโดดได้ด้วย ซึ่งหลักการนี้เป็นจุดกำเนิดความคิดของคนยุคหลังๆ ที่ก่อให้เกิดธุรกิจรวมถึงตลาดใหม่ๆ ขึ้นมากมาย หลักการสำคัญของ Blue Ocean Strategy นั้นมี ๔ ข้อ ดังนี้

- การยกเลิก (Eliminated) ซึ่งแนวความคิดที่ว่าของบางอย่างเราเคยคิดว่าลูกค้าต้องการ แต่ความเป็นจริงแล้วอาจไม่มีความต้องการอยู่เลยก็ได้ ให้ลองหาของที่ลูกค้าต้องการที่แท้จริงดู ซึ่งบางครั้งอาจจะไม่เคยมีอยู่ในตลาดด้วยซ้ำ

- การลด (Reduced) การเข้าใจในคุณค่าของสินค้าที่มีแนวความคิดต่างจากระบบอุตสาหกรรม ซึ่งระบบอุตสาหกรรมจะส่งเสริมให้มีการผลิตให้มาก บางครั้งการผลิตอาจเกินความต้องการของตลาด หรือผลิตเพื่อสร้างความต้องการจนเกิดพ้อติ ประเมินว่าลูกค้ามีความต้องการมาก แต่อันที่จริงอาจไม่ต้องการอย่างที่คุณคิด การลดตามแนวคิดแบบอุตสาหกรรมนี้อาจสร้างความพ้อติในการบริโภค และไม่สร้างการบริโภคที่มากจนเกินความจำเป็นด้วย ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยลดงบประมาณลงได้มาก

- การเพิ่ม (Raised) มีการลดก็ย่อมมีการเพิ่ม ปัจจัยบางอย่างอาจจำเป็นต่อตลาด ในส่วนนี้หากการเพิ่มมีปริมาณที่มากก็อาจคิดในรูปแบบอุตสาหกรรมการผลิตได้

- การสร้าง (Created) ผลผลิตบางอย่างอาจยังไม่เคยมีในตลาด เป็นช่องว่างทางอุตสาหกรรม มีความต้องการสูง หรืออาจเป็นการสร้างตลาดใหม่ สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ และสร้างความต้องการใหม่ๆ ให้เกิดการบริโภค เป็นต้น

Franklin D. Roosevelt (FDR) : อดีตประธานาธิบดีคนที่ ๓๒ ของสหรัฐอเมริกาที่เก่งเรื่องการบริหารจัดการเป็นอย่างมาก การบริหารของเขาที่โด่งดังก็คือนโยบาย New Deal ที่คิดค้นขึ้นเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ The Great Depression ที่รุนแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา โดยนโยบายนี้แตกเป็นหลักการ ๓Rs ที่ประกอบไปด้วย Relief การบรรเทาทุกข์หรือลดปัญหาต่างๆ ๒.Recovery การฟื้นฟูสิ่งที่แย่ให้กลับดีขึ้น ๓.Reform การปฏิรูประบบใหม่ให้ก้าวหน้า ซึ่งหลักการนี้ยังถูกนำไปใช้อีกมากมายตั้งแต่หน่วยงานรัฐบาล, บริษัทเอกชน, หรือแม้แต่ผู้บริหารในประเทศอื่นๆ

โดยบทสรุป ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ปัจจุบันการประกอบธุรกิจมีหลากหลายรูปแบบที่ไม่ใช่แค่เรื่องระบบโรงงานและอุตสาหกรรมแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนเมื่อก่อน แต่ถึงอย่างนั้นทรัพยากรบุคคลก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญกับการทำงานของทุกระบบและทุกองค์กรเสมอไม่ว่าจะยุคสมัยใดก็ตาม ซึ่งการบริหารทรัพยากรบุคคลนั้นอาจต่างกันไปตามลักษณะธุรกิจหรือสไตล์ของแต่ละองค์กร แต่ท้ายที่สุดแล้วทุกองค์กรต่างก็มีจุดประสงค์หลักเดียวกันนั่นก็คือ ต้องการขับเคลื่อนให้องค์กรเดินหน้าอย่างยอดเยี่ยมที่สุดและประกอบธุรกิจให้มีประสิทธิภาพสูงสุด อย่างไรก็ตาม ยังมีหลักการบริหารจัดการอีกมากมายที่เกิดขึ้นบนโลกนี้ ตั้งแต่หลักการของนักทฤษฎียุคเก่าไปจนถึงกลยุทธ์ของนักวิชาการตลอดจนนักบริหารยุคใหม่ หลายหลักการในอดีตยังคงนำมาใช้ได้ผลดีจนถึงยุคปัจจุบัน หรือบางองค์กรต่างก็สร้างสรรค์หลักการบริหารของตนเองขึ้นมาใหม่ให้มีความเฉพาะตัว ขณะที่หลายองค์กรอาจผสมผสานหลักการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เพื่อนำมาใช้ร่วมกันก็มี ดังนั้น ไม่ว่าจะหลักการไหน หากองค์กรเลือกหลักการบริหารจัดการมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับขนาดและลักษณะองค์กรของตน ก็จะส่งผลให้องค์กรนั้นๆ ประสบความสำเร็จได้ เพราะการจัดองค์กรแบบที่เหมาะสมกับแต่ละยุคสมัย อาจเป็นนวัตกรรมที่ยิ่งใหญ่เมื่อ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา และทฤษฎีนี้จะไม่สมบูรณ์ตราบเท่าที่มนุษย์ยังดำรงอยู่ (The modern organization may be the most crucial innovation of the past ๑๐๐ years and it is a theory which will never complete its evolution as the human being continues to exist)^๔

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

การจัดการมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management: CHM) คือ การดูแลอย่างเป็นระบบที่นำมาใช้ธำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมของทรัพย์สินมรดกเพื่อความรู้ันรมย์ของคนยุคปัจจุบันและคนชั้นลูกหลานในอนาคต การจัดการมรดกวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ใหม่ระดับโลก โดยดูได้จากประมวลกฎหมายและกฎบัตรต่างๆ เช่น กฎบัตรเวนิส (ICOMOS ค.ศ.๑๙๙๔) และอนุสัญญาเกี่ยวกับมรดกโลกภายใต้การดำเนินงานของ UNESCO ซึ่งออกกฎเกณฑ์เป็นหลักสำคัญในอันที่จะปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรม หลายประเทศส่วนใหญ่ก็ยอมรับหลักการเหล่านี้ในแง่เครื่องมือปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ^๕ เนื่องจากการท่องเที่ยววัฒนธรรมใช้มรดกวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวปลายทางเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวหลัก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจพื้นฐานของการจัดการมรดกวัฒนธรรมก่อนที่จะใช้ทรัพยากรด้านนี้เพื่อการอื่น การหาวิธีที่จะจัดการมรดกวัฒนธรรมให้ยั่งยืนนั้น สาธารณชนจะต้องรับรู้อย่างชัดเจนถึงประโยชน์สูงสุดของมรดกนั้นๆ และชุมชนควรตระหนักดีว่าการท่องเที่ยวเป็นการใช้มรดกอย่างมีศักยภาพเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อ

^๔ Özgür Önday, “Classical to Modern Organization Theory”, *International Journal of Business and Management Review*, European Centre for Research Training and Development UK, Vol.๔, No.๒, (March ๒๐๑๖) : pp.๑๕-๕๙.

^๕ ชนัญ วงษ์วิภาค, *การจัดการมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management)*, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘, [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.slideshare.net/chaloempornchantong/ss-๗๑๙๕๒๕๕๑> (สืบค้นเมื่อ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๓).

สร้างความสมดุลต่อการท่องเที่ยวและยังผลประโยชน์แก่ส่วนรวมเหนือสิ่งอื่นใด ยิ่งชุมชนมีความเข้าใจ กรอบปรัชญาการจัดการมรดกวัฒนธรรมมากเท่าไร ชุมชนก็จะยิ่งเข้าใจการจัดการมรดกวัฒนธรรม มากขึ้นเท่านั้น รวากับเป็นหุ้นส่วนระหว่างกันนั่นเอง

คำว่า “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม” เป็นแนวคิดที่เริ่มเป็นที่รู้จักของสังคมโลกมากขึ้นเป็นลำดับ ในที่นี้คำว่า “ทรัพยากร” หมายถึง การพิจารณาทรัพย์สินที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและสามารถนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ประโยชน์ได้ แต่คำว่า “มรดก” มิได้ตระหนักถึงคุณค่าเชิงเศรษฐกิจของทรัพย์สินเพียงอย่างเดียว แต่ยังยอมรับความเป็นมรดกตกทอดของทรัพย์สินนั้นด้วย ส่วนเป้าหมายหลักของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมคือ ต้องสงวนรักษาตัวอย่างที่เปราะบางมรดก ทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และมรดกภูมิปัญญาที่เป็นวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เอาไว้เพื่อคนในอนาคต เปนที่ตระหนักกันมาในนับแต่ศตวรรษที่ ๒๐ เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้มรดกวัฒนธรรมส่วนใหญ่ตกอยู่ในความเสี่ยงที่จะถูกทำลายเสียหายโดยวัตถุนิยม อีกทั้งความรู้ที่เกี่ยวข้องของมรดกวัฒนธรรมโดยเฉพาะภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมก็ทยอยสูญหายไปด้วยเช่นกัน การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมพยายามเพื่อสร้างระบบที่เป็นทางการ และเพื่อบ่งชี้ให้เป็นตัวอย่างสำหรับอนาคต ฉะนั้น มรดกที่ทรงคุณค่านั้นมีใช้แค่ภูมิปัญญาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงตัวอย่างมรดกที่คู่ควรแก่การสงวนรักษาด้วย เช่น ปราสาทในประเทศอียิปต์ นครวัดประเทศกัมพูชา หรือที่ฝังศพของยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีโปงมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี หลักฐานโบราณวัตถุและโบราณสถานเหล่านั้นล้วนเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นภายใต้สภาพสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพิเศษ (ที่แตกต่างไปจากยุคสมัยอื่นๆ) ซึ่งเป้นไปได้ยากที่จะสร้างขึ้นใหม่ จึงจำต้องตระหนักถึงความสำคัญเพื่อสงวนรักษาไว้ให้คนรุ่นต่อไป

ทรัพย์สินมรดกนั้นมีขอบเขตกว้างใหญ่ไพศาลที่ไม่ใช่เฉพาะสิ่งดึงดูดใจประเภทสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รูปเคารพ หรือสถานที่ที่มีผู้มาเยือนมากๆ เท่านั้น แต่ทรัพย์สินมรดกวัฒนธรรมยังมีพรมแดนถึงมรดกวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของประชาชนที่ถือปฏิบัติกันอยู่เป็นปกติวิสัย รวมถึงความเก่า-ใหม่ของมรดกวัฒนธรรม หรือทรัพย์สินร่วมสมัยที่มีคุณค่าแห่งความทรงจำ ก็จำเป็นต้องสงวนรักษาไว้เช่นกัน นอกจากจะสงวนรักษาของคุณค่าภายในเพื่อเป็นมรดกสำหรับคนรุ่นต่อไปแล้ว แนวคิดนี้ยังให้คุณค่าต่อการทำดีทางสังคมด้วย เมื่อสาธารณชนรับทราบโดยทั่วกันแล้ว ก็จะหล่อร่วมปกป้องร่วมกัน การมองเห็นคุณค่าที่อยู่ภายในมรดกวัฒนธรรมเพื่อการคานาชีขเพียงอย่างเดียวเหมือนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งหลายนั้น ไม่เพียงพอ แต่ควรชื่นชมโสมนัสต่อมรดกวัฒนธรรมทางสังคมมากเคียงข้างกันไปด้วย เนื่องจากคุณค่าทางสังคมของมรดกวัฒนธรรมมีความหมายต่อชุมชนผู้เป็นเจ้าของมรดกอย่างมาก และมีคุณคามากกว่าการนำมรดกนั้นไปทำมาค้าขายอย่างที่หลายคนเข้าใจ

ขณะเดียวกันแนวคิดนี้ยังมองว่า มรดกส่วนใหญ่สมควรที่จะได้นำเสนอและแปลความหมายเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมสู่สาธารณะได้ เพราะเป้าหมายหลักของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมคือ สงวนรักษาต้นแบบที่เปราะบางมรดกเพื่อคนยุคใหม่ในอนาคต พร้อมตระหนักต่อคนในยุคปัจจุบันในการเข้าถึงทรัพย์สินมรดกทางวัฒนธรรม การนำเสนอทรัพย์สินมรดกที่จับต้องได้จะต้องแปลคุณค่าทางวัฒนธรรมของมรดกเหล่านั้นให้อยู่ในแนวทางที่เหล่านักท่องเที่ยวเรียนรู้พร้อมกับนำเสนอขอมูลนั้นมาตีความได้ ผู้ทำหน้าที่จัดการมรดกวัฒนธรรมจะต้องกระตุ้นให้ผู้มาเยือนมีส่วน

ร่วมในการอนุรักษ์และจัดการวัฒนธรรมที่กำลังดำเนินอยู่ ซึ่งจะต้องครอบคลุมทั้งด้านการศึกษาและความบันเทิงเริงรมย์ควบคู่กันไป

โดยปกติวัตถุประสงค์หลักของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมก็ เพื่อการศึกษาสภาพทั่วไปของสังคมหรือเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในมรดกทางวัฒนธรรม อย่างเช่น การจัดการพิพิธภัณฑ์ประจำชุมชน การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในท้องถิ่น หรือการอนุรักษ์จิตวิญญาณชุมชนแก่อนุชนรุ่นหลัง เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นตัวอย่างเชิงประจักษ์ตามจุดประสงค์ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การนำเสนอเช่นนี้อาจจะช่วยเพิ่มจำนวนผู้มาเยือนได้มากขึ้น เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมได้สื่อสารเกี่ยวกับคุณค่าของมรดกสู่ผู้คนได้มากขึ้น และท้ายที่สุดก็จะได้รับการสนับสนุนในการร่วมมืออนุรักษ์มรดกนั้นกลับมา

เป็นที่ทราบกันดีว่า มรดกวัฒนธรรมมีทั้งประเภทที่จับต้องได้และประเภทที่จับต้องไม่ได้ ผู้เชี่ยวชาญจะมีความคุ้นเคยกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่จับต้องได้ อาทิ วัตถุโบราณ อาคารเก่าแก่ แหล่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี และซากปรักหักพัง ฯลฯ ส่วนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้จะเน้นดูแลเพื่อให้สาธารณชนตระหนักถึงคุณค่าทางสังคมที่จะต้องปกป้องเพื่อคนรุ่นต่อไป อาทิ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม วิถีประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อหรือเทศกาล ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จะต้องอนุรักษ์ปกป้องไว้ด้วยเจตนารมณ์อันมุ่งมั่น กอปรกับความห่วงใยจากองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติและนานาชาติ ผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับวิถีดั้งเดิมจะให้ความสำคัญกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองแบบเคียงคู่กันไปด้วย

การเข้าใจความเกี่ยวพันระหว่างวิถีประเพณีและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมของชุมชนอย่างเหมาะสม อุตลักษณ์เช่นนี้แตกต่างกันตามความซับซ้อนของการจัดการมรดกวัฒนธรรม จากโบราณวัตถุขนาดเล็กๆ ไปจนกระทั่งถึงเมืองประวัติศาสตร์ขนาดมโหฬาร ขนาดของมรดกที่แตกต่างกันแสดงถึงความท้าทายในการจัดการและสร้างโอกาสในการจัดการมรดกวัฒนธรรมให้มากขึ้น เพราะมรดกแต่ละอย่างล้วนมีแบบแผนหรือนโยบายการจัดการที่เป็นเอกลักษณ์ มีวิธีการจัดการมรดกที่ซับซ้อนไม่เหมือนกัน ตัวอย่างเช่นเส้นทางสายไหมที่ผ่านทวีปเอเชียอันเป็นหลักฐานสำคัญในฐานะเป็น “เส้นทางทางท่องเที่ยวที่เป็นมรดกวัฒนธรรม” ซึ่งถือเป็นเส้นทางสายประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นเส้นทางทางการค้าและการเดินทาง การจัดการทรัพยากรสินมรดกข้ามชาติจะได้รับการจัดการเช่นใดก็ขึ้นอยู่กับกฎหมายคุ้มครองมรดกของแต่ละประเทศที่เส้นทางสายไหมตัดผ่าน โดยอาจมีเจตนารมณ์ทางการเมืองเข้ามามีส่วนในการจัดการมรดกวัฒนธรรมเพื่อช่วยจัดระเบียบทรัพยากรมนุษย์ให้เหมาะสมสำหรับการดูแลมรดกทางวัฒนธรรมในดินแดนอารักขา นโยบายการสงวนรักษามรดกดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้กับทรัพยากรสินทางวัฒนธรรมเพื่อสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาให้ยังคงอยู่ในชุมชน ซึ่งผู้อยู่กับมรดกวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการปกป้องดูแลและสืบสานภูมิปัญญาโดยอาจขอคำแนะนำและความรู้ทางวิชาการจากผู้เชี่ยวชาญภายนอก เช่น นักจดหมายเหตุ นักวิชาการ ภัณฑารักษ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะแขนงต่างๆ

๒.๒.๑ โลกทัศน์ของแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

จากการศึกษาของ ชนัญ วงษ์วิภาค ได้กล่าวถึงการดำเนินการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมตามตัวแบบ (Model) ว่า ยังมีการจัดการที่ไม่ลงตัว ซึ่งการพัฒนากรอบการจัดการมรดกวัฒนธรรมควรดำเนินไปตามขั้นตอนต่างๆ ๕ ระยะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑ กรอบการดำเนินงานการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

ช่วงที่	ลักษณะเด่น
๑. ระยะเริ่มแรกและเป็นช่วงการคิดค้นที่กำลังดำเนินการ	- ความสนใจชุมชนเพิ่มขึ้น - การหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง - วิวัฒนาการจากการทำงานแบบมือสมัครเล่นไปเป็นมืออาชีพ
๒. ช่วงการออกกฎหมายปกป้องคุ้มครองมรดก	- ออกกฎหมายรณรงค์ๆ เพื่อนำการบังคับซื้อขายของมรดกและการปกป้องทรัพย์สินมรดกวัฒนธรรม - เน้นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นสำคัญ - รัฐบาลตั้งหน่วยงานด้านวัฒนธรรมหรือเชื่อมโยงกับตัวแทนรัฐหน่วยงานอื่นๆ บาง
๓. ช่วงแห่งการเพิ่มความเข้มแข็งมืออาชีพในการจัดการมรดกวัฒนธรรม	- จัดตั้งองค์กรของรัฐระหว่างประเทศเพื่อทำงานด้านการจัดการมรดก เช่น NGO เป็นต้น - ร่างประมวลกฎหมายของจริยธรรม หลักเกณฑ์การสงวนรักษาในกฎบัตร เป็นต้น - พัฒนาการของมืออาชีพที่เกี่ยวกับมรดก (ทั้งสาธารณะและบุคคล)
๔. ช่วงการมีส่วนร่วมการปรึกษาหารือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	- ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีปรากฏมากมาย - ระบุความขัดแย้งด้านต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม - ให้ความสนใจมากขึ้นต่อผลประโยชน์ของชุมชน
๕. ช่วงทบทวนความรับผิดชอบสถานะของการเป็นมืออาชีพการจัดการมรดก	- ความเข้าใจใหม่ๆ ที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ - ทบทวนตัวบทกฎหมายอนุรักษ์ปกป้องมรดกวัฒนธรรม - การวางแผนและการปฏิบัติที่รวมความชำนาญจากหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้อง - มีความตระหนักเพิ่มขึ้นในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม - ตระหนักถึงผู้ชมมรดกวัฒนธรรมคนอื่นๆ - การเปลี่ยนแปลงในแนวคิดสถาน

ที่มา : ปรับปรุงจาก ชนัญ วงษ์วิภาค, การจัดการมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management), มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘. หน้า ๕.

กรอบการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเริ่มต้นจากนักวิชาการ ผู้นำชุมชน และนักการเมืองที่ตระหนักถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมและความจำเป็นที่จะต้องสงวนรักษามรดกเหล่านั้นไว้ ช่วงแรกของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจึงเริ่มที่ความ

พยายามหาข้อมูลเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรม งานที่ขับเคลื่อนโดยมือสมัครเล่นหรือมืออาชีพกลุ่มเล็กๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรม ครั้นพอทราบถึงขอบเขตของมรดกวัฒนธรรมระยะที่ ๒ ก็อ้างรูปแบบบางประการของกฎหมายที่จะให้ตระหนักและสงวนรักษามรดกเหล่านั้นไว้ ในช่วงนี้มีหน่วยงานรัฐบาลบางหน่วยงานจัดตั้งกันขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่แยกประเภทงานในการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมต่อไป มีปัญหาความขัดแย้งหลายประการที่จำเป็นต้องปรับปรุงกระบวนการมรดกวัฒนธรรมโดยผู้เชี่ยวชาญมืออาชีพและดำเนินการจัดการอย่างเป็นระบบ ในช่วงที่ ๓ สะท้อนให้เห็นการจัดการที่ให้ความสำคัญกับมืออาชีพพร้อมกับผู้มีอำนาจทางการเมือง มีการเปิดรับแนวปฏิบัติและกฎบัตรเพื่อการสงวนรักษาด้วยประเทศต่างๆ รวมถึงนามตอกกฎบัตรระหว่างประเทศ การให้ความสำคัญสำคัญต่อรูปแบบที่เป็นทางการด้วยการมุ่งบังคับผ่านกฎหมาย มรดกวัฒนธรรมเช่นนี้ได้นำไปสู่ความเป็นมืออาชีพในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในประเด็นต่างๆ เช่น จะกำหนดอย่างไรว่าสิ่งใดถือว่าเป็นมรดก และจะจัดการมรดกในระยะยาวอย่างไร ช่วงนี้จะปรากฏมืออาชีพผู้ชำนาญการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เริ่มจากการที่สถาปนิกปรีกษาหรือนักโบราณคดีเพื่อจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างถูกหลักวิชาการ มหาวิทยาลัยที่สนใจเรื่องราวมรดกวัฒนธรรมเริ่มมีการเรียนการสอนวิชาการด้านมรดกนี้จนถึงระดับปริญญา เอกเช่นเดียวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชาติตะวันตกที่พัฒนาแล้ว

จากข้อมูลในตารางข้างต้นเห็นได้ชัดว่าในช่วงที่ ๔ มีความพิถีพิถันในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น การมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการมรดกยอมยืนยันตัวบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยตรง ด้วยการแสดงความห่วงใยอนุรักษ์ปกป้องมรดก ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังทำหน้าที่เป็นผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้มีแนวปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ในระยะแรกวิวัฒนาการของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเริ่มต้นด้วยการตระหนักถึงการรักษาคุณค่าวัฒนธรรมว่าจะช่วยให้คุณธรรมความดีและผลประโยชน์ทางสังคมแผ่ขยายยิ่งขึ้น จากนั้นจะพัฒนาสู่การสงวนรักษาด้วยความชำนาญของมืออาชีพ และในขั้นตอนสุดท้ายความรู้ตามแนวทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจะกระจายไปออกไปทุกหนทุกแห่ง ดังนั้นวิวัฒนาการของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจึงพ้องต้องกันกับสถานการณ์ทางการเมืองและสภาพสังคมด้วย

เมื่อพิจารณาถึงสถานที่อนุรักษ์ปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมนั้นคือ พิพิธภัณฑ์ ซึ่งสภาพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศ (International Council of Museums : ICOM) ได้ให้นิยามพิพิธภัณฑ์ว่า “เป็นสถาบันที่ไม่คิดผลกำไรในการให้บริการแก่สังคมและการพัฒนาตนเอง อีกทั้งยังให้บริการแก่สาธารณชนนอกเหนือไปจากงานด้านการสงวน รักษา ค้นคว้าวิจัย ติดต่อสื่อสาร จัดแสดงมรดกวัฒนธรรม เพื่อจุดประสงค์ทางการศึกษาพิพิธภัณฑ์ และมีบทบาทให้ความรู้ความบันเทิงผ่านหลักฐานทางวัตถุที่มนุษย์สร้างและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์”^๖ หน้าที่สำคัญแรกๆ ของพิพิธภัณฑ์คือ การจัดหมวดหมู่วัตถุโบราณทั้งหลายและปรับการบันทึกข้อมูลการค้นพบใหม่ๆ ให้ทันสมัยโดยอาศัยคอมพิวเตอร์เป็นสำคัญ แต่พิพิธภัณฑ์ยังคงทำหน้าที่ต่อไปในหลายๆ พื้นที่ ในศตวรรษที่ผ่านมาพิพิธภัณฑ์จำนวนมากมีผู้เชี่ยวชาญมืออาชีพช่วยจูงใจให้ชุมชนเขามามีส่วนรวมในการจัดการทรัพยากร

^๖ Tim Ambrose and Crispin Paine, *Museum Basics*, (Routledge: Psychology Press, ๑๙๙๓), pp. ๒๙๖.

วัฒนธรรม ขณะเดียวกันพิพิธภัณฑสถานยังคงเผชิญกับความท้าทายพิเศษอื่นๆ อีกเช่นกัน โดยพิพิธภัณฑสถานส่วนใหญ่ต้องดำเนินงานเกี่ยวกับการสะสมของที่จัดแสดง รวมถึงของหายากต่างๆ ด้วย จนกลายเป็นข้อพิพาทในการอ้างสิทธิ์ความเป็นเจ้าของในมรดกวัฒนธรรม ซึ่งนักจริยธรรมอย่าง Kasen Warren ได้จำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) การอ้างสิทธิ์เกี่ยวกับคาสตเซมมรดกวัฒนธรรม ในช่วงล่าอาณานิคมและช่วงสงคราม มีการโยกย้ายมรดกทรัพย์สินจากดินแดนดั้งเดิมไปสู่ประเทศผู้ล่าอาณานิคม ประเทศเจ้าของมรดกวัฒนธรรมบางประเทศจึงเรียกร้องขอมรดกวัฒนธรรมกลับคืนพร้อมเรียกค่าชดเชยที่มรดกได้ถูกโยกย้ายไปจากประเทศของตน

๒) การโต้แย้งในข้อจำกัดเกี่ยวกับการนำเขาและส่งออกของโบราณวัตถุในประเด็นความเป็นเจ้าของในอดีต

๓) สิทธิในการเป็นเจ้าของ การเข้าถึง และการสืบทอดต่อมรดกวัฒนธรรมที่มีข้อพิพาททั้งที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถานและนอกพิพิธภัณฑสถาน^๗

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและการสงวนรักษาเป็นการกระทำที่อยู่ในโครงสร้างที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ จึงจำเป็นต้องมีข้อมูลเข้ามาเป็นหลักฐานของการครอบครองทรัพย์สินมรดกเหล่านั้น ถือเป็นกระบวนการที่พัฒนาไปสู่การออกประมวลกฎหมายข้อตกลงร่วมกันระหว่างประเทศ ในปัจจุบันประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมากอาศัยข้อตกลงประมวลกฎหมายนี้เป็นพื้นฐานสำหรับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและใช้เป็นกลไกในการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรม ส่งผลให้ชาติเจ้าของมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นมีแนวโน้มยึดโยงกับมาตรฐานระหว่างชาติที่เพิ่มขึ้น มาตรการทางกฎหมายหลายอย่างได้สร้างมั่นใจในการอนุรักษ์ทรัพย์สินมรดกอย่างมาก เช่น กฎบัตรเวนิส, สภาระหว่างชาติที่มีบทบาทคุ้มครองอนุสรณ์สถานและแหล่งประวัติศาสตร์ทั้งหลาย (ICOMOS), องค์กรเอกชน (NGO) ที่ก่อตั้งในปี ๑๙๖๕ เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนบทบาทให้แกையูเนสโกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรม กฎบัตรเวนิสออกมากในปี ๑๙๖๔ ต่อมาในป.ศ.๑๙๙๔ ได้รับการแปลออกเป็นภาษาอื่นๆ ถึง ๔๒ ภาษา เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนา วางแผน สงวน และรักษามรดกวัฒนธรรม ด้วยความเคร่งครัดของกฎบัตรนี้ได้สร้างความยั่งยืนให้กับทรัพย์สินมรดกเป็นอย่างยิ่ง ดังสาระสำคัญ ๕ ประการ คือ

- ๑) ระบุสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ (ปัจจุบันรวมไปถึงอาคารสถานที่ทั้งหลาย)
- ๒) สงวนรักษาอย่างเคร่งครัดโดยคงสภาพเดิมไว้
- ๓) บูรณะปฏิสังขรณ์ด้วยการคำนึงถึงความจริงแท้ภายในใจ (ห้ามสร้างขึ้นมาใหม่)
- ๔) สำรองทางโบราณคดีภายใต้ผู้เชี่ยวชาญมืออาชีพ
- ๕) ให้ข้อมูลครบถ้วน (การกระทำใดๆ ก็ควรจะมีข้อมูลที่เป็ระบบและเก็บบันทึกข้อมูลไว้ให้เป็นที่ยอมรับของทุกคนทั่วไป)

อย่างไรก็ตาม เมืองครระหว่างชาติจำนวนหนึ่งได้พัฒนากฎบัตรเพื่อให้สังคมโลกได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับการจัดการมรดกวัฒนธรรม อย่างเช่น ยูเนสโก (UNESCO), สหภาพ

^๗ Warren, Karen, A Philosophical Perspective on the Ethics and Resolution of Cultural Properties. In the Ethics of Collecting Cultural Property, (Albuquerque: University of New Mexico Press, ๑๙๘๙), pp. ๙-๑๑.

ระหว่างชาติเพื่อการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมชาติ (IUCN), องค์กร IATF, ศูนย์ระหว่างชาติเพื่อการศึกษาและการสงวนรักษาและปฏิสังขรณ์ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (ตั้งขึ้นในประเทศอิตาลีโดยยูเนสโกใน ค.ศ. ๑๙๖๐) และสภาระหว่างชาติด้านการพิพิธภัณฑ (ICOM) เป็นต้น องค์กรที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทมากที่สุดคือ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งก่อตั้งเมื่อ ๔ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๖ ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีพันธกิจหลักในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ปกป้องมรดกทางธรรมชาติและมรดกวัฒนธรรมที่อยู่ในอาณัติของอนุสัญญา รวมถึงการกระตุ้นให้มนุษยชาติหันมาปกป้องมรดกวัฒนธรรมให้อยู่คู่สังคมโลกสืบไป จนกระทั่งมีชาติสมาชิกในปัจจุบัน ปี ๒๕๖๒ จำนวน ๑๖๗ ประเทศ สามารถขึ้นบัญชีคุ้มครองป้องกันมรดกวัฒนธรรมทั่วโลกได้กว่า ๑,๑๒๑ แห่ง^๔ เพื่อเป็นเครื่องมือในการยืนยันว่า มรดกวัฒนธรรมนั้นจะได้รับการดูแลจากภาครัฐ

๒.๒.๒ ความยั่งยืน

เมื่อผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมกล่าวถึงการสงวนรักษาในทุกช่วงเวลา นั้นแสดงว่ามรดกวัฒนธรรมได้รับการปกป้องดูแลเพื่อธำรงทรัพยากรนั้นให้ยั่งยืน เป็นการระบุรูปพรรณและประเมินคุณค่าของมรดกร่วมกันว่า ควรจะใช่มรดกอย่างไร ควรจะต้องตระหนักให้ตัวทรัพยากรมรดกวัฒนธรรมแต่ละอย่างมีความหมายเฉพาะตน มีความสำคัญทางวัฒนธรรมตามบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน จากเงื่อนไขเหล่านี้ผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมพึงต้องพิจารณาคุณค่าของมรดกแต่ละอย่างอย่างแยกเทศภายใต้มุมมองเรื่องกายภาพและความแข็งแรงทนทานของมรดกนั้นๆ ตัวอย่างเช่น บางวัฒนธรรมสามารถอาจเข้าไปแทรกแซงได้บ้าง แต่บางวัฒนธรรมไม่สามารถเขาไปแทรกแซงได้เลย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดก่อนที่จะมีมรดกวัฒนธรรม ระหว่างมีมรดกวัฒนธรรม หรือหลังมีมรดกวัฒนธรรมก็ได้ ในบางกรณีอาจจะสร้างมรดกนั้นขึ้นมาใหม่ทั้งหมด (โดยต้องใช้เวลาแก่งัดสุมในการตีค่าหรือใช้เวลาสังคมนาถตามก่อนที่จะยอมรับจนมรดกนั้นกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชุมชนต่อไป) สมาชิกชุมชนในฐานะที่เป็นผู้ปกป้องดูแลมรดกอาจลงความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะเกิดขึ้นกับมรดกวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะมรดกวัฒนธรรมที่มีความสำคัญทางจิตวิญญาณหรือทางศาสนาความเชื่อ การพิจารณาความยั่งยืนเกี่ยวข้องกับจำนวนครั้งที่มรดกวัฒนธรรมนั้นๆ ทั้งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้และที่จับต้องไม่ได้ ฉะนั้น แหล่งมรดกที่เปราะบางจะต้องได้รับการดูแลอย่างระมัดระวัง ในบางกรณีการห้ามเขาทองเที่ยว หรือจำกัดจำนวนผู้เขาเยี่ยมชมแหล่งทองเที่ยว ก็เป็นการจัดการที่สำคัญที่จะช่วยสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมไว้อีกทางหนึ่ง

^๔ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, ยูเนสโก : แหล่งมรดกโลก, ๒๕๖๒, [ออนไลน์],

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%8D%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%88%E0%B8%87%E0%B8%A0%E0%B8%A3%E0%B8%84%E0%B8%8D%E0%B8%82%E0%B8%A5%E0%B8%88> (สืบค้นเมื่อ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓)

๒.๒.๓ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมมีจำนวนมาก ซึ่งผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมต้องตระหนักว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนหรือเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่อยู่ใกล้เคียงมรดกวัฒนธรรมหรือมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เช่น สถาบันการศึกษาระดับต่างๆ อาทิ โรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่ใช่มรดกวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรเสริมความรู้ นอกจากนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังรวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมและต้องรับผิดชอบมรดกเหล่านั้นและกลุ่มผู้ใช่มรดกวัฒนธรรมเพื่อการพาณิชย์ เช่น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น การมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลายถือเป็นความท้าทายยิ่งใหญ่ประการหนึ่งในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้ยั่งยืนยาวนาน กล่าวคือ ผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมจะต้องบริหารความรู้สึกละเอียดอ่อน เมื่อมีบางกลุ่มได้ประโยชน์จากการจัดการมรดกวัฒนธรรม ก็มีบางกลุ่มที่เสียผลประโยชน์ ผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมจะต้องลอบใจผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยการปรึกษาหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงไปตรงมา แม้ในบางครั้งจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมักจำกัดอยู่แต่เฉพาะผู้ที่เป็เจ้าของธรรมเนียมประเพณี (ชาวบ้านในชุมชน) กลุ่มผู้ใช่มรดกส่วนหนึ่ง และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเนื้อแท้ความจริงแล้วมรดกวัฒนธรรมส่วนมากมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่หลายฝ่าย แต่ละฝ่ายก็เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมกันมากน้อยแตกต่างกัน เช่น กลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกันทางกฎหมายหรือกลุ่มที่ไม่ยอมรับมรดกวัฒนธรรม ซึ่งก็ถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในมรดกวัฒนธรรมนั้นๆ ด้วย

นอกจากนี้ การจะได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังแตกต่างกันอย่างมากในบางมุมมอง การแสดงความคิดเห็นที่ว่าควรจะมีการจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างไรให้ยั่งยืนยาวนาน การหารือในหมู่มุมีส่วนได้ส่วนเสียมักมีข้อถกเถียงเพื่อพัฒนาแผนกลยุทธ์ในการจัดการมรดกวัฒนธรรมให้ประสบความสำเร็จ การปรึกษาหารือนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการวางแผนการจัดการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา กระบวนการทั้งหมดตั้งแต่การถกประเด็นในขั้นต้นไปจนถึงการจัดการมรดกที่กำลังดำเนินอยู่ แต่ข้อควรระวังก็คือ ไม่ควรให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภายนอกมาใช้อำนาจเหนือการจัดการมากเกินไป เจ้าของมรดกวัฒนธรรมตัวจริงต้องเป็นผู้นั้นในชุมชนที่แหล่งมรดกตั้งอยู่ โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อยู่ภายนอกอาจควบคุมสื่อประชาสัมพันธ์ให้ผู้รับสารคล้อยตามความต้องการกลุ่มตนได้ ก็อาจมีอิทธิพลเหนือการจัดการมรดกวัฒนธรรมได้ ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องจากภายนอกมักทำได้กว่าผู้คนในชุมชน

๒.๒.๔ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว

ประเด็นการท่องเที่ยวมีอิทธิพลค่อนข้างมากต่อการนำเสนอมรดกวัฒนธรรม ซึ่งอิทธิพลดังกล่าวจะเห็นอย่างเด่นชัดในโลกตะวันตก เนื่องจากการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมมีพัฒนาการเต็มที่ อีกทั้งยังตระหนักอย่างชัดแจ้งถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช่มรดกวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการตระหนักในเรื่องดังกล่าวก็ไม่ราบรื่นเสมอไป เพราะความตึงเครียดอาจเกิดขึ้นได้จากข้อเรียกร้องด้านผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน สถานการณ์เช่นนี้มีโอกาสวิกฤติยิ่งขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนา ด้วยเหตุว่าประเทศเหล่านี้เน้นการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ (mass tourism) และมีรายได้เข้าประเทศจากการท่องเที่ยวจำนวนมาก ฉะนั้น การออกกฎหมายเพื่อจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสมจึงจะสามารถควบคุมวิกฤติการท่องเที่ยวลงได้บ้าง กระนั้นความเสียหายบางประการที่

อาจจะปรากฏอยู่บ้าง เช่น การใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างไม่เหมาะสม การจำลองรูปลักษณะมรดกทางวัฒนธรรมออกจำหน่ายเป็นของที่ระลึกและการค้าวัตถุโบราณอย่างผิดกฎหมาย การขาดอำนาจของหน่วยงานท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ส่งผลให้ชุมชนขาดความมั่นใจต่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลกลางถือวามรดกในชุมชนเหล่านั้นช่วยสร้างอุปทานการท่องเที่ยวและช่วยกระจายรายได้อย่างกว้างขวาง ความจริงแลวมรดกวัฒนธรรมสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวไม่มากมายนัก หรืออาจไม่เคยได้รับผลประโยชน์จากรายได้นั้นเลย เพราะแม้ว่ามรดกวัฒนธรรมจะดึงดูดนักท่องเที่ยวมากเพียงใดก็ตาม แต่สิ่งสำคัญที่สุดที่ผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมจำต้องตระหนักให้สูงสุดคือ การรักษาความสมดุลระหว่างการชมมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวกับการสงวนรักษาทรัพยากรวัฒนธรรมให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องนี้จำเป็นต้องมีความคาดหวังอย่างสมเหตุสมผลเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยวที่มีอยู่ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะต้องทราบว่าจะให้บรรลุศักยภาพนั้นในวิถีที่สังคมยอมรับได้อย่างไร

กล่าวได้ว่า ความต้องการการท่องเที่ยวมีปัจจัยเดียวในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งที่ชมมรดกวัฒนธรรม ความต้องการเที่ยวชมมรดกวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะควรนำมาพิจารณาว่าจะต้องตัดสินใจอย่างไรจึงจะนำเสนอชมมรดกวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือนได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ความต้องการของนักท่องเที่ยวถือเป็นกลุ่มที่ยั่งยืนมากกว่าผู้ชมมรดกกลุ่มอื่นๆ ระดับความรู้ที่แตกต่างกัน ความสนใจที่แตกต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และความคาดหวังที่แตกต่าง ทั้งหลายเหล่านี้อาจหมายความว่า การนำเสนอชมมรดกจากผู้ใช้ท้องถิ่นอาจจะไม่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวบางกลุ่ม และในทางกลับกันการนำเสนอชมมรดกแก่นักท่องเที่ยวก็อาจดูไม่เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่น ดังนั้น การนำเสนอเรื่องราวของมรดกจึงต้องตัดสินใจอย่างมีจิตสำนึกและนำเสนอให้แตกต่างออกไป หรือนำเสนอในสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการ การท่องเที่ยวโดยผู้ชมมรดกมีความสำคัญ แต่การท่องเที่ยวไม่ใช่ผู้ชมมรดกวัฒนธรรมเพียงคนเดียว การตัดสินใจใดๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจึงต้องพิจารณาถึงผู้ชมมรดกวัฒนธรรมกลุ่มอื่นๆ ด้วยว่าจะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมนั้นอย่างไรให้ตอบสนองความต้องการของทุกๆ ฝ่ายได้โดยไม่สร้างความเสียหายให้กับมรดกวัฒนธรรมในชุมชน

๒.๒.๕ งานวิจัยโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

ปรีชมาศ ลัญชานนท์^๔ ได้ศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมและผลของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ต่อการคงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เชียงใหม่ การศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นการศึกษาในภาพกว้างเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนเก่า ที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่จำนวน ๒๗ ชุมชน ส่วนขั้นตอนที่สองเป็นการศึกษาในเชิงลึกของชุมชนกรณีศึกษาจำนวน ๓ ชุมชน โดยใช้วิธีการสำรวจ

^๔ ปรีชมาศ ลัญชานนท์, การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาชุมชนในเมืองเชียงใหม่, การวางแผนภาคและเมืองดุซงญอ (ผ.ด.), คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔. บทคัดย่อ และหน้า ๓๓๒-๓๔๕.

ภาคสนาม แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา สถิติเชิงอนุมาน การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการซ้อนทับแผน ที่ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมือง ท้องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เชียงใหม่ที่มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อการคงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน ได้แก่ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบไม่เป็นทางการผ่านกลไกทางสังคม ผู้มีบทบาทหลักในการจัดการ ได้แก่ คนในชุมชน กลุ่มที่เป็นทางการในชุมชน สถาบันศาสนาในชุมชน ภาครัฐ ขณะที่ผู้มีบทบาทส่งเสริม ได้แก่ กลุ่มไม่เป็นทางการในชุมชน กลุ่มสถานศึกษาในชุมชน ภาคเอกชนในชุมชน กลุ่มทางการเมืองนอกชุมชน กลุ่มนักวิชาการอิสระและกลุ่มไม่เป็นทางการนอกชุมชน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบด้วยขั้นตอนการริเริ่ม การวางแผน การปฏิบัติและการประเมินผล สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ปัจจัยทางวัฒนธรรมด้านความศรัทธาในศาสนา ปัจจัยทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ปัจจัยการได้รับผลประโยชน์ทั้งด้านการอนุรักษ์อาคาร การรักษาสภาพแวดล้อมและการได้รับข้อมูลข่าวสาร ผลการศึกษาสามารถสรุปเป็นแบบจำลองการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

วชิรญา ตติยนันท์^{๑๐} ได้สรุปกฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมไว้ในงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาคู่มือการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมนามธรรมด้านหัตถกรรม จังหวัดอุบลราชธานี โดยสรุปกฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมและหลักเกณฑ์สาระสำคัญในกฎบัตรดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ กฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมและหลักเกณฑ์สาระสำคัญในกฎบัตร

กฎบัตร	สาระสำคัญ
๑. The Venice Charter - International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (๑๙๖๔)	เป็นหลักการพื้นฐานที่ใช้เสนอแนะแนวทางในการสงวนรักษาและบูรณะอาคารโบราณ ให้แต่ละประเทศนำไปประยุกต์ใช้ภายใต้กรอบแห่งวัฒนธรรมของตน แนวคิดเกี่ยวกับโบราณสถานต้องไม่ครอบคลุมเฉพาะสถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่รวมถึงพื้นที่ที่พบหลักฐานอารยธรรมหรือพัฒนาการที่สำคัญ หรือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์และไม่ได้เจาะจงเฉพาะงานศิลปะที่ยิ่งใหญ่เท่านั้น แต่รวมถึงงานธรรมดาสามัญจุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์ต้องอยู่ที่คุณค่าทั้งความเป็นงานศิลปะและความเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน
๒. อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทาง	เป็นกรอบพื้นฐานสำหรับระบบมรดกโลก ประกอบด้วยคำนิยามสำคัญ แนวคิด โครงสร้างการบริหารจัดการ และกระบวนการต่างๆ รวมถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอแหล่งมรดกเพื่อสร้าง

^{๑๐} วชิรญา ตติยนันท์, “การพัฒนาคู่มือการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมนามธรรมด้านหัตถกรรม จังหวัดอุบลราชธานี”, ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๕๗, หน้า ๔๘-๕๑.

ธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๕ (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, ๑๙๗๒)	ความร่วมมือในหมู่ภาคีในการกำหนดมาตรการที่เหมาะสม ทั้งด้านนโยบาย การบริการเทคนิคและการเงิน เพื่อสงวนรักษาคุ่มครองและส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติให้คงอยู่ต่อไป ทั้งจัดตั้ง “กองทุนมรดกโลก” ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในการสนับสนุนการอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมและแหล่งธรรมชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว
๓. กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี ค.ศ. ๑๙๙๐ (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage ๑๙๙๐)	มรดกทางโบราณคดีคือส่วนของมรดกที่เป็นวัตถุทางโบราณคดี ประกอบด้วยร่องรอยทั้งหมดที่แสดงถึงฝีมือของมนุษย์และรวมทั้งสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกของกิจกรรมของมนุษย์ซากที่เหลืออยู่และโบราณวัตถุที่อาจเคลื่อนย้ายได้ที่เป็นส่วนประกอบของแหล่งโบราณสถานนั้นการปกป้องคุ้มครองมรดกทางโบราณคดีต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพของบุคคลจากหลายสาขาวิชาชีพ และต้องมีความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะมรดกทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เปราะบางและไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้นโยบายสำหรับการปกป้องคุ้มครองมรดกทางโบราณคดีต้องเป็นแนวทางที่สอดคล้องกันในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นภูมิภาค ชาติและนานาชาติ
๔. กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น ค.ศ. ๑๙๙๙ (Charter on the Built Vernacular Heritage ๑๙๙๙)	สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นเป็นการแสดงออกขึ้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนและของความสัมพันธ์กับอาณาบริเวณที่ตั้งอยู่ในขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงออกถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมในสังคมสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นเป็นวิถีแห่งธรรมชาติและวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ การดำเนินงานด้านการก่อสร้างควรกระทำด้วยความระมัดระวัง การวิเคราะห์เป็นอย่างดีถึงระบบการก่อสร้างแบบดั้งเดิมและทักษะฝีมือช่างที่มาพร้อมกับมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นที่เป็นพื้นฐานของการแสดงออกถึงลักษณะความเป็นพื้นถิ่นความสัมพันธ์ที่มีต่อภูมิทัศน์ทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม
๕. International Cultural Tourism Charter (๑๙๙๙) กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๔๒	มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม มีระดับของความสำคัญที่แตกต่างกัน บางแหล่งมีคุณค่าความสำคัญอย่างยิ่งในระดับโลกบางแหล่งมีคุณค่าเพียงในระดับชาติระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น การสื่อความหมายต่างๆ จะต้องนำเสนอถึงความแตกต่างของระดับความสำคัญนี้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนด้วยวิธีการที่มีความเหมาะสมการพัฒนาทางการท่องเที่ยว จะต้องนำมาซึ่งผลลัพธ์ในทางบวกต่อมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิมและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ในขณะที่พยายามสนองต่อ

	ความต้องการและความปรารถนาของผู้มาเยือน
๖. Australia ICOMOS ๑๙๙๙, The Burra Charter: the Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance (Australia ICOMOS, ๒๐๐๐)	Burra Charter เป็นกฎบัตรที่สำคัญที่ว่าด้วยการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศออสเตรเลีย เอกสารฉบับนี้พัฒนามาจาก The International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Site (Venice Charter, ๑๙๖๖) และ The Resolutions of ๕ th General Assembly of ICOMOS (Moscow, ๑๙๗๖) จัดทำโดย Australia ICOMOS โดยฉบับปัจจุบัน Charter นี้จะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์มรดกสถานที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม (Cultural heritage places) ที่มาจากหลักการความรู้และประสบการณ์ของสมาชิกใน Australia ICOMOS โดยถือว่าการอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการมรดกสถานทางวัฒนธรรม
๗. ร่างกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม (ปรับปรุงจากร่างกฎบัตรอโคโมสไทยเดิม) ฉบับปรับปรุงล่าสุด ๒๕๕๔ (อโคโมสไทย, ๒๕๕๔)	เกณฑ์การประเมินคุณค่า เพื่อตระหนักถึงคุณค่าของโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมให้ถ่องแท้ก่อนการประเมินคุณค่าจะต้องทำการศึกษาวิจัยในทุกสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องแล้วทำการประเมินคุณค่า ทั้งคุณค่าในภาพรวม คุณค่าเฉพาะแต่ละด้าน เช่น คุณค่าทางสุนทรียภาพ คุณค่าทางประวัติศาสตร์คุณค่าทางโบราณคดีคุณค่าทางศิลปกรรม คุณค่าทางสถาปัตยกรรม คุณค่าทางวิทยาการและการศึกษาคุณค่าในประเด็น ขนาด โครงสร้างและวัสดุ การจัดลำดับความสำคัญ การประเมินศักยภาพของแหล่งมรดกวัฒนธรรม เพื่อวางแผนรักษาคุณค่าความสำคัญที่เด่นที่สุดเอาไว้แต่ต้องคำนึงถึงคุณค่าความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วยตามความเหมาะสม ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์
๘. The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, ๒๐๐๗ กฎบัตรอโคโมสว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม	วัตถุประสงค์ของกฎบัตรนี้คือการกำหนดหลักการพื้นฐานในการสื่อความหมายและการนำเสนอ ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของความพยายามในการอนุรักษ์และในฐานะที่เป็นวิถีทางในการส่งเสริมความประทับใจและความเข้าใจของสาธารณชนที่มีต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรมโดยตระหนักว่า การสื่อความหมายและการนำเสนอเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม
๙. พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖	การคุ้มครองและส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งในที่นี้มีขอบเขตเฉพาะวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Culture Heritage) เพื่ออธิบายความหมายคำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” อธิบายรูปแบบการบริหารจัดการเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกภูมิ

	ปัญหาทางวัฒนธรรม การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมขอบเขตการคุ้มครองและส่งเสริม รวมถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ การแก้ไขและเพิกถอนทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางหลักเกณฑ์การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
--	---

ที่มา : วชิรญา ตติยนันท์กุล, ๒๕๕๗ : หน้า ๔๘-๕๑.

ศิริลักษณ์ ตันตยกุล^{๑๑} ได้เขียนบทความเรื่อง การบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ณ ถิ่นกำเนิดชาวจีนโพ้นทะเล : กรณีศึกษาหอสังเกตการณ์และหมู่บ้านแห่งไคผิง อาคารหอสังเกตการณ์และหมู่บ้านแห่งไคผิง (Kaiping Diaolou and Villages) ของเมืองไคผิง (Kaiping) มณฑลเถาตุ้ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ในปี ค.ศ. ๒๐๐๗ โดยองค์การยูเนสโก (UNESCO) รูปแบบของอาคารในลักษณะตึกสูงหลายชั้นและมีหอสังเกตการณ์สะท้อนการผสมผสานทางสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกและจีนอย่างเป็นเอกลักษณ์ บทความนี้สนใจศึกษาความสำเร็จของการขึ้นทะเบียนหอสังเกตการณ์และหมู่บ้านแห่งไคผิงเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม และกลยุทธ์ของรัฐบาลท้องถิ่นของจีนในการผลักดันให้แหล่งมรดกของชาวจีนโพ้นทะเลได้เป็นที่รู้จักในเวทีมรดกโลก โดยมีคำถาม (๑) รัฐบาลจีนมีนโยบายอย่างไรในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (๒) แนวความคิดเกี่ยวกับสถานภาพของการเป็นแหล่งมรดกโลกในมุมมองของจีน (๓) ดำเนินการอย่างไรจึงได้มาซึ่งสถานะของความเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่าความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำอนุสัญญามรดกโลกไปสู่การปฏิบัติภายใต้กระบวนการธรรมาภิบาลหลายระดับ

กรมศิลปากร^{๑๒} ได้เขียนหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย กล่าวโดยสังเขปไว้ว่า เวียง (เมืองหรือชุมชน) เกิดขึ้นในทุกปากน้ำ ในหนองคายเกิดขึ้นที่ทางออกสู่แม่น้ำโขง ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของบึงทามแห่งนี้ และมีแหล่งแร่และความเชี่ยวชาญในการหลอมถลุงแร่ จนเป็นที่มาของคำว่า สุวรรณภูมิ ซึ่งหมายถึง ดินแดนที่มีการพัฒนาในด้านต่างๆ มากกว่าแอ่งสกลนครเกิดเวียง (นครเวียงใหม่) หลายเวียง คือ เวียงจันทน์ เวียงคำ (เวียงคุก) เวียงจัว เวียงนกยูงยังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีค่อนข้างสมบูรณ์ หากมีการสำรวจขุดค้นกันอย่างจริงจัง อาจจะได้เห็นถึงรากฐานของการตั้งถิ่นฐานของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ย้อนไปได้ถึงยุคหินใหม่ อายุกว่าหมื่นปีจนถึงยุคประวัติศาสตร์ก็ได้ เวียงคำ-เวียงคุก เป็นคู่แฝดเมืองเวียงจันทน์ ปรากฏชื่อเรียกทางฝั่งหนองคายปัจจุบันว่า เวียงคุก ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย ติดเขตอำเภอท่าบ่อ อยู่ตรงข้ามกับเมืองเวียงคำ (เมืองชายฟอง) ทางฝั่งลาวทั้งเวียงคำ-เวียงคุก น่าจะ

^{๑๑} ศิริลักษณ์ ตันตยกุล, “การบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ณ ถิ่นกำเนิดชาวจีนโพ้นทะเล : กรณีศึกษาหอสังเกตการณ์และหมู่บ้านแห่งไคผิง”, วารสารศูนย์ศึกษาเอเชียตะวันออก คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๗๖ - ๙๘.

^{๑๒} กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย, (กรุงเทพมหานคร : ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓ - ๒๘.

เป็นเมืองเดียวกัน มีการพบโบราณสถานและโบราณวัตถุร่วมสมัยกันทั้งสองฝั่ง มีทั้งเสมาหินทวารวดี ลพบุรี ต่อเนื่องถึงล้านช้าง ชื่อเวียงคำปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ว่า เบื้องตะวันออกเข้าฝั่งของเวียงจันทน์-เวียงคำเป็นที่แล้ว ในขณะที่เดียวกันการกล่าวถึงเมืองเวียงจันทน์-เวียงคำ ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงแสดงให้เห็นขอบเขตราชอาณาจักรสุโขทัย โดยเวียงจันทน์-เวียงคำเป็นรัฐอิสระอยู่พ้นอำนาจของสุโขทัย ซึ่งแผ่อำนาจไปทั่วอาณาบริเวณอุษาคเนย์ช่วงนั้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากร^{๑๓} ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย” พบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความสนใจในการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนาและการเจริญปัญญา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า ทางวัดได้จัดให้มีข้อมูลข่าวสารสถานที่และการแนะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมมีรูปแบบการฝึกอบรมด้านจิตใจที่ดี ซึ่งสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับการปฏิบัติคือ การเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์การเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา การเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย การเห็นคุณค่าของการรักษาศีล การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ส่วนผลการศึกษาระบบการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีการสื่อสารและการพัฒนาจิตใจที่อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การฝึกสมาธิ การเจริญปัญญา และการจัดกิจกรรมเชิงประเพณี เป็นต้น โดยใช้สื่อที่สำคัญ ๔ ประเภทคือ ๑) สื่อบุคคล ๒) สื่อธรรมชาติ ๓) สื่อประเพณี และกิจกรรมและ ๔) สื่อมวลชน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องและไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมได้ เป็นแนวคิดการมีส่วนร่วมเป็นการจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้ปฏิบัติงานจะปฏิบัติงานได้ผลดีมีประสิทธิภาพ ย่อมขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงาน เพราะบุคคลจะเพิ่มความสนใจในงานและมีความรับผิดชอบและกระตือรือร้นที่จะทำงานซึ่งเป็นการเพิ่มผลผลิตของงานให้มากขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากผู้ปฏิบัติงานไม่พึงพอใจในการทำงานก็จะเกิดความท้อถอยในการทำงาน และอาจทำให้เกิดผลกระทบต่องานได้ ทฤษฎีดังกล่าวสอดคล้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของบุคลากรในองค์กร กล่าวคือ ถ้าบุคลากรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ จะส่งผลให้บุคลากรในองค์กรเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมมากขึ้น ทำให้ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาได้ นอกจากนี้ ทฤษฎีการสร้างผู้นำก็มีความสำคัญคือ ผู้มีอำนาจที่ดี (Positive Leader) มักจะนำการ

^{๑๓} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน), เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”, รายงานวิจัย. (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

เคลื่อนไหวในการทำงานอยู่เสมอ ในขณะที่ผู้มีอำนาจที่ไม่ดี (Negative Leader) จะไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์หรือมีผลงานน้อยมาก การสร้างผู้มีอำนาจหรือผู้นำจะช่วยจูงใจให้บุคลากรเต็มใจที่จะทำงานเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน เนื่องจากผู้นำเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการจูงใจและรวมกลุ่มคน ดังนั้น ทฤษฎีการมีส่วนร่วมนี้จึงมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กร เพราะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือร่วมมือร่วมแรงกันในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ แสดงให้เห็นถึงการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของบุคลากรและผู้นำร่วมกัน ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องมีผู้นำที่ดีอันจะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรได้

๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ^{๑๔} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ดังนั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้เรียนรู้ร่วมกัน หรือเกิดการปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย โดยมีองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ๑) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง มีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องของทั้งฝ่ายภาครัฐ องค์กรเอกชน และประชาชนทั่วไป โดยเน้นการสื่อสารสองทางทั้งสองทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งไม่ใช่การทำความดีด้วยใจ ๒) เป้าหมายการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นตามกฎหมายหรือการทำให้ไม่มีความขัดแย้ง หากแต่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนควร มุ่งให้ประชาชนเขามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและเป็นวิธีการเพื่อทำให้การตัดสินใจของรัฐดีขึ้นและเป็นที่ยอมรับ

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์^{๑๕} อธิบายถึง “การมีส่วนร่วม” (Participation) ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับออกฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่า การมีส่วนร่วม ตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ว่าหมายถึง การที่กลุ่มประชาชนหรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่ จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทาง

^{๑๔} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, หลักเกณฑ์การพิจารณารางวัลเลิศรัฐ สาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๑, (กรุงเทพ : บริษัท วิชั่น พรินต์แอนด์มีเดีย จำกัด, ๒๕๖๐), น. ๔-๕.

^{๑๕} เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน. (กรุงเทพฯ : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

เศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจมติชน ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน

จากการศึกษาคำจำกัดความและแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้างได้ว่า หมายถึง การทำงานร่วมกันกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกระทำ การตัดสินใจใช้ทรัพยากรและมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่ม ให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย

๒.๓.๒ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ปธาน สุวรรณมงคล^{๑๖} ได้กล่าวถึงลักษณะแนวทางของการมีส่วนร่วม ดังนี้

๑) การร่วมคิด หมายถึง การมีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือ ในการวางแผนโครงการวิธีการติดตามผล การตรวจสอบและการดูแลรักษา เพื่อให้กิจกรรมโครงการสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์

๒) การร่วมตัดสินใจ หมายถึง เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือเรียบร้อยแล้ว ต่อมาจะต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด

๓) การร่วมปฏิบัติตามโครงการ หมายถึง การเข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการต่างๆ เช่น ร่วมออกแรง ร่วมบริจาคทรัพย์ เป็นต้น

๔) การร่วมติดตามและประเมินผลโครงการ หมายถึง เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจตราดูแล รักษาและประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

การมีส่วนร่วมของบุคคลในองค์กรจะต้องมีและเกิดขึ้นมาโดยตลอด ทั้งนี้เริ่มตั้งแต่วิธีขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ การบริหารจัดการดำเนินงานตามแผน การเสียสละกำลังแรงงานของบุคคล ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ กำลังเงินหรือทรัพยากรที่มีอยู่

อนึ่ง ลักษณะเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของบุคคลเกิดจากพื้นฐาน ๔ ประการ คือ

๑) เป็นบุคคลที่จะต้องมีความสามารถที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้มีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อาทิเช่น จะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ วางแผนการบริหารจัดการ การบริการองค์กร ตลอดจนการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

๒) เป็นบุคคลที่มีความพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วม กล่าวคือ ผู้นั้นจะต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจวัฒนธรรม และกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมได้

^{๑๖} ปธาน สุวรรณมงคล, การบริหารงานภาครัฐกับการสร้างธรรมาภิบาล, (กรุงเทพ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๘). หน้า ๑๖-๑๗.

๓) เป็นบุคคลที่มีความประสงค์จะเข้าร่วม กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความเต็มใจสมัครใจที่จะเข้าร่วมถึงเห็นผลประโยชน์ของการเข้าร่วม จะต้องไม่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้เข้าร่วม โดยที่ตนเองไม่ประสงค์จะเข้าร่วม

๔) เป็นบุคคลที่ต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ เป็นผู้มีโอกาสที่จะเข้าร่วม ซึ่งถือว่าเป็นการกระจายอำนาจให้กับบุคคลในการตัดสินใจ และกำหนดกิจกรรมที่ตนเองต้องการในระดับที่เหมาะสม บุคคลจะต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเองสำหรับลักษณะการมีส่วนร่วมของบุคคลโดยทั่วไปแล้ว ยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษาสถานภาพทางสังคม อาชีพและรายได้ เป็นต้น

๒.๓.๓ ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

เจมส์ แอล. เครย์ตัน^{๓๗} ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

๑) คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น เนื่องจากกระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนจะช่วยสร้างความกระจ่างให้กับวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบาย และบ่อยครั้งที่การมีส่วนร่วมของประชาชนนำมาสู่การพิจารณาทางเลือกใหม่ๆ ที่น่าจะเป็นคำตอบที่มีประสิทธิภาพที่สุดได้

๒) ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง แม้ว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะต้องใช้เวลาและมีค่าใช้จ่ายมากกว่าการตัดสินใจฝ่ายเดียว แต่การตัดสินใจฝ่ายเดียวที่ไม่คำนึงถึงความต้องการแท้จริงของประชาชนนั้น อาจนำมาซึ่งการโต้แย้งคัดค้านหรือการฟ้องร้องกัน อันทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในระยะยาว เกิดความล่าช้า และความล้มเหลวของโครงการได้ในที่สุด

๓) การสร้างฉันทามติ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะสร้างข้อตกลงและข้อผูกพันอย่างมั่นคงในระยะยาวระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่างๆ ลดข้อโต้แย้งทางการเมืองและช่วยให้เกิดความชอบธรรมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

๔) การนำไปปฏิบัติง่ายขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้ประชาชนมีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และทันทีที่การตัดสินใจได้เกิดขึ้น พวกเขา ก็อยากเห็นมันเกิดผลในทางปฏิบัติ และยังคงเข้ามาช่วยกันอย่างกระตือรือร้นอีกด้วย

๕) การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด เพราะการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ เข้ามาแสดงความต้องการและข้อห่วงกังวลตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ จะช่วยลดโอกาสของการโต้แย้งและการแบ่งฝ่าย ที่จะเป็ปัจจัยให้เกิดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงได้

๖) การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม เนื่องจากกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใสและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จะสร้างความน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและเกิดความชอบธรรมโดยเฉพาะเมื่อต้องมีการตัดสินใจในเรื่องที่มีการโต้แย้งกัน

^{๓๗} เจมส์ แอล. เครย์ตัน. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม. แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, ผศ.ดร.เมธิศา พงษ์ศักดิ์ศรี. (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซต, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑ - ๒๕.

๗) การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน เพราะเมื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้มาทำงานร่วมกับสาธารณชนในกระบวนการมีส่วนร่วม พวกเขาจะได้รับรู้ถึงความห่วงกังวล และมุมมองของสาธารณชนต่อการทำงานขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถคาดการณ์ปฏิกิริยาตอบสนองของสาธารณชนต่อกระบวนการและการตัดสินใจขององค์กรได้

๘) การพัฒนาภาคประชาสังคม ประโยชน์อย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ทำให้ประชาชนมีความรู้ทั้งในส่วนของเนื้อหาโครงการและกระบวนการตัดสินใจของรัฐ รวมทั้งเป็นการฝึกอบรมผู้นำ และทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

๒.๓.๔ ระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล^{๓๘} ได้แบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ โดยมีข้อพึงสังเกตคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

๑) ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชน โดยวิธีการต่างๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าวสาร และการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ

๒) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดทำแบบสอบถามก่อนริเริ่มโครงการต่างๆ หรือการบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการนั้นๆ เป็นต้น

๓) ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่างๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

๔) ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ผู้วางแผนโครงการกับประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการ เหมาะที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อนุญาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

๕) ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

^{๓๘} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy), (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๒๙ – ๓๐.

๖) ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ แต่การลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติและการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึงเพียงใด

๒.๓.๕ งานวิจัยโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วม

สมบัติ นามบุรี^{๑๙} ได้เขียนบทความเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในงานรัฐประศาสนศาสตร์พบว่า การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือองค์การ ในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่ม และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคี ความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย การอธิบายทฤษฎีการมีส่วนร่วมในครั้งนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นของความหมายของการมีส่วนร่วมก่อนและตามด้วยประเด็นสำคัญต่อไป

ปรีดา พูลสิน^{๒๐} ได้เขียนบทความเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส พบว่า ชุมชนวัดโสมนัสมีความหลากหลายในมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและโดดเด่น ปัญหาที่พบคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการจัดการองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้านการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และด้านการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมดำเนินงานในชุมชน แนวทางแก้ไขคือ ชุมชนต้องมีการศึกษาความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและนำมาอนุรักษ์เผยแพร่ความรู้ ส่งเสริมและพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งชุมชนต้องทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมร่วมกับวัด บ้าน โรงเรียน และศูนย์เยาวชน พร้อมทั้งมีการพัฒนาคุณภาพและจำนวนบุคลากรทางวัฒนธรรมจะต้องมีการร่วมกำหนดแผนงานกิจกรรมด้านวัฒนธรรมร่วมกันด้วย

ปารณทัตต์ แสนวิเศษ^{๒๑} การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนประถมศึกษา : การสร้างทฤษฎีจากฐานราก ผลการวิจัยพบว่า

๑) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษา ประกอบด้วย (๑) รูปแบบการมีส่วนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล (๒) รูปแบบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้น

^{๑๙} สมบัติ นามบุรี, ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในงานรัฐประศาสนศาสตร์, วารสารวิจัยวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๒) : ๑๘๓-๑๙๗.

^{๒๐} ปรีดา พูลสิน, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส, วารสารวิจัยและพัฒนา ปีที่ ๔ ๒๕๕๕ : ๖๐-๖๖.

^{๒๑} ปารณทัตต์ แสนวิเศษ, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนประถมศึกษา : การสร้างทฤษฎีจากฐานราก, วารสารบริหารการศึกษา มศว ฉบับที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๖๙-๘๒.

พื้นฐาน (๓) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้ปกครอง (๔) รูปแบบการมีส่วนร่วมของศิษย์เก่า (๕) รูปแบบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการภาคี ๔ ฝ่าย (ผู้แทนครูผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนชุมชน และผู้แทนกรรมการนักเรียน) (๖) รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรต่างๆ ในชุมชน (๗) รูปแบบการมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพและผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน (๘) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วไปในชุมชน (๙) รูปแบบการมีส่วนร่วมของหน่วยงานราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ (๑๐) รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนและสถานประกอบการ (๑๑) รูปแบบการมีส่วนร่วมของศูนย์อำนวยการเครือข่ายและ (๑๒) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการระดมทุน

๒) กระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน คือ ขั้นที่ ๑ สำรวจความต้องการการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ ๒ การกำหนดมาตรฐานของสถานศึกษา ขั้นที่ ๓ การวางแผนพัฒนาสถานศึกษาตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ ขั้นที่ ๔ ขั้นการดำเนินการ ขั้นที่ ๕ ขั้นการประเมินผล ขั้นที่ ๖ ขั้นการร่วมรับผลประโยชน์

๓) ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ๔ ระดับคือ ๑) ระดับร่วมวางแผนตัดสินใจ ๒) ระดับปฏิบัติการ ๓) ระดับการรับประโยชน์ ๔) ระดับการประเมินผล

๔) ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ปัจจัยและเงื่อนไขภายในโรงเรียน ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้บริหารมี ๗ ด้านปัจจัยด้านครูและบุคลากรทางการศึกษามี ๑๗ ด้านปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมี ๕ ด้าน ปัจจัยด้านโรงเรียนมี ๙ ด้าน ปัจจัยและเงื่อนไขภายนอกโรงเรียน ประกอบด้วย ๑) ปัจจัยด้านชุมชน มีทั้งหมด ๑๙ ด้าน ๒) ปัจจัยด้านการเมืองมี ๔ ด้าน ๓) ปัจจัยด้านงบประมาณ ๔) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ๕) ปัจจัยด้านทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในชุมชน ๖) ปัจจัยด้านสื่อและเทคโนโลยี ๗) ปัจจัยที่เกิดจากข้อเสนอแนะของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน)

๕) ยุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ๑) ยุทธศาสตร์การศึกษาสภาพแวดล้อมชุมชน ๒) ยุทธศาสตร์การศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพชุมชน ๓) ยุทธศาสตร์การศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของสถานศึกษา ๔) ยุทธศาสตร์การปรับบุคลิกภาพการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษา ๕) ยุทธศาสตร์การปรับบุคลิกภาพการทำงานของครูและบุคลากรทางการศึกษา และ ๖) ยุทธศาสตร์การปรับปรุงวิธีการดำเนินงานและผลการดำเนินงานของสถานศึกษา

๖) ผลกระทบของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยผลกระทบต่อนักเรียน ผลกระทบต่อครูและบุคลากรทางการศึกษา ผลกระทบต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลกระทบต่อชุมชน และผลกระทบต่อโรงเรียน

๗) บทบาทของผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย บทบาทของผู้บริหาร บทบาทของครูและบุคลากรทางการศึกษา บทบาทของผู้เรียน บทบาทของผู้ปกครอง บทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้น

พื้นฐาน บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล และ บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน

๘) การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม ๔ ลักษณะ คือ ๑) การมีส่วนร่วมในการร่วมคิดและตัดสินใจ ๒) การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและร่วมดำเนินงาน ๓) การมีส่วนร่วมควบคุม ตรวจสอบการดำเนินงานของโรงเรียน ๔) การมีส่วนร่วมในการรับบริการและรับความช่วยเหลือจากโรงเรียน

๙) วิธีการในการเข้ามามีส่วนร่วม ประกอบด้วย ๒ วิธี คือ ๑) การเข้ามามีส่วนร่วมโดยความสมัครใจหรืออาสาสมัคร ๒) การมีส่วนร่วมโดยการถูกชักจูงหรือชักชวน

๑๐) อุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ๓ บริบท คือ บริบทจากโรงเรียนและผู้บริหาร บริบทด้านผู้ปกครอง และบริบทด้านชุมชน

๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๔.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

“ภูมิปัญญา” มาจาก ๓ คำ คือ ภูมิ และ ปัญญา ตามความหมายของคำว่า “ภูมิ” ตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ มีความหมาย ดังนี้

“ภูมิ” (พุม) หมายถึง พื้น ชั้น พื้นเพ

“ภูมิปัญญา” หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะความเชื่อ และศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างไม่ขาดสายและเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขา

“ท้องถิ่น” หมายถึง ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เวลาท้องถิ่นประเพณีท้องถิ่น หรือเป็นพื้นที่ภายในเขตการปกครองของราชการบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงหมายถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธีเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ถือเป็นองค์ความรู้และเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน^{๒๒} นอกจากนี้ พระวันชัย ฐิตธมฺโต และคณะยังได้รวบรวมเหล่านักวิชาการที่ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญา ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

เกษม สุขสวัสดิ์ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาว่า หมายถึง ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเห็น ความเชื่อ ความนิยมในสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน วิถีชีวิต การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บและการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นสั่งสม พัฒนา ใช้ประโยชน์สืบต่อจนเป็นมรดกตกทอดของพื้นบ้านมาแต่โบราณ

^{๒๒} พระวันชัย ฐิตธมฺโต และคณะ, ศึกษาภูมิปัญญาหมอยาพื้นบ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมอยารากไม้และหมอยาตุ๊ก ริมสองฝั่งโขง หนองคาย – นครหลวงเวียงจันทน์ นครหลวงเวียงจันทน์ – หนองคาย, (หนองคาย : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๖๐), หน้า ๙-๑๔.

นันทสาร สีสลับ และคณะ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง ทักษะและเทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้อย่างน่าสนใจว่า หมายถึงการเอาทรัพยากรความรู้ ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งอาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนหรือเป็นลักษณะสากลที่หลายๆท้องถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ เพื่อนำมาแก้อุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคมที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญาจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ปรีชา อุตระกุล กล่าวว่า เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีต และเป็นเรื่องเล่าของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิตการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในชุมชนหมู่บ้าน

วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร ได้นิยามความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหลายที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมา โดยการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่ และพัฒนาให้เหมาะสมกับสังคม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

รุ่ง แก้วแดง ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาว่าองค์ความรู้ความสามารถ ทักษะของคนในท้องถิ่น อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ พัฒนา และถ่ายทอดสืบมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสิ่งแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

จากความหมายของภูมิปัญญาที่มีผู้ให้ความหมายมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนในท้องถิ่นที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ มีทั้งลักษณะเป็นนามธรรม เช่น คติ ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ และลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น การปลูกบ้าน เครื่องมือในการประกอบอาชีพ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่คิดค้นขึ้นภายในท้องถิ่น ฯลฯ โดยผ่านกระบวนการสังเกต คัดสรร เรียนรู้ ถ่ายทอด สั่งสม สืบทอด เลือกสรร และปรับปรุง เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ตนอาศัยอยู่ ด้วยเหตุนี้ ภูมิปัญญาจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับชุมชนทุกแห่ง และเป็นรากฐานที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนทุกสังคม^{๒๓}

^{๒๓} ทิพย์ หาसानศรี, ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา EF ๓๒๐, (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๔, ๘.

๒.๔.๒ ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้สรุปลักษณะของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

๑) ภูมิปัญญาเป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยสังคมใดเป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้ขาย-ผู้หญิง

๒) ภูมิปัญญาเป็นความเชื่อใดๆ ของสังคมนั้น มีความเชื่อที่อาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน

นิตี เอียวศรีวงศ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑) ความรู้และระบบความรู้ภูมิปัญญาไม่ได้เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้น การศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นอย่างการสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม โดยไม่ได้ลอยอยู่เฉยๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้านสั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคนๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาอย่างไร

๒) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่กระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นเราก็ต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

๓) การสร้างสรรค์การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกเปลี่ยนแปลงมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะในแต่ละท้องถิ่นที่จัดการไว้อย่างเป็นระบบ ให้เข้าใจได้โดยที่ได้มีการสั่งสมปรับปรุงและถ่ายทอดให้กับชนรุ่นต่อไป

๒.๔.๓ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาไทย ดังนี้

๑) ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาด้านการผลิตและรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ รวมถึงการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา โรงสี

๓) ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนไทย การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน

๔) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์และพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำปะการังเทียม เป็นต้น

๕) ด้านการธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการประสาน และบริหารกองทุน และสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และโภคทรัพย์เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยการตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการชุมชน

๖) ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรมดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน

นอกจากนี้ภูมิปัญญายังสะท้อนออกมาใน ๓ ลักษณะที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

- ๑) ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม พืช สัตว์ ธรรมชาติ
- ๒) ความสัมพันธ์ต่อกันกับคนด้วยกันในสังคมหรือชุมชน
- ๓) ความสัมพันธ์ระหว่างคน กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ฯลฯ

๒.๔.๔ ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี ได้สรุปสาระสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

๑) มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านสะสมขึ้นจากประสบการณ์หรือความเจตนาในชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องในท้องถิ่น มากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

๒) มีความเชื่อมโยงบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริงจึงมีความเป็นบูรณาการสูง ในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น พิธีลอยกระทง พิธีแรกนาขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่นำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ

๓) มีความเคารพผู้อาวุโส เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านให้ความสำคัญแก่ผู้ที่มีประสบการณ์ มีความเคารพผู้อาวุโสโดยถือว่าผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าผู้เยาว์^{๒๔}

^{๒๔} นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว และ สุภาภรณ์ ปิตินทร, “เดินป่าค้นหาภูมิปัญญา”, วารสารสื่อพลัง วิทยาลัยการแพทย์แผนไทยอภัยเบศร ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๑): หน้า ๔๕-๔๙.

๒.๔.๕ พัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาดั้งเดิมในบริเวณริมฝั่งโขงไทยและลาวเพิ่งจะได้รับความสนใจจากสังคมอย่างจริงจังในเวลาไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา พอจะประมวลได้จากการสัมภาษณ์นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านฮัตคลองประเพณีและวัฒนธรรมสองฝั่งโขง^{๒๕} ดังนี้

๑) เมื่อกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาผลกระทบจากการใช้นโยบาย “การทำให้ประเทศทันสมัย” ในยุคฝรั่งเศสอาณานิคม ได้ทำให้เกิดสำนึกร่วมของคนในชาติ คนไทยและคนลาวเริ่มรักในศักดิ์ศรี สังคมเกิดการตื่นตัวและหันมาให้ความสำคัญกับ “ของดี” ที่เป็นมรดกท้องถิ่นมากขึ้น คดีชาวบ้านเริ่มได้รับความสนใจไปทั่วทุกภาคของประเทศ จึงมีการศึกษาภูมิปัญญาในภูมิภาคต่างๆ สังคมเกิดสำนึกร่วมกันเพื่อรักษารากเหง้าแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น

๒) การตื่นตัวเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศส่งผลให้เกิดการผลักดันแรงงานเข้าสู่ชุมชนเมืองภายใต้ระบบทุนนิยมเสรี วิถีชาวบ้านจึงเปลี่ยนการผลิตมาเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตมาเพื่อขาย ทำให้ให้ชาวบ้านมีอำนาจต่อรองน้อย ประสบกับความทุกข์ยากมีหนี้สินล้นพ้นตัว จึงทำให้ชาวบ้านต้องการย้อนกลับวิธีการยังชีพด้วยการพึ่งพาตนเองเหมือนเดิม

๓) นักวิชาการบางท่านวิพากษ์วิจารณ์ว่า นโยบายและแผนพัฒนาประเทศเมื่อหลายทศวรรษที่ผ่านมาสร้างความทุกข์ยากให้กับคนในชนบทอย่างกว้างขวาง สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง สังคมมีการอภิปรายถกเถียงเรื่องเศรษฐกิจผ่านทางสื่อมวลชนอย่างมากมาย ทำให้ปลุกจิตสำนึกของคนในชาติเริ่มค้นพบคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น แยกเช่นศิลปวิทยาการทั้งหลาย อาทิ อาหารท้องถิ่น สมุนไพรพื้นบ้าน ภาษาประจำชาติ การละเล่นพื้นบ้าน เหล่านี้ล้วนมีคุณค่าทางจิตใจทำให้เกิดกระแสเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่จนทุกวันนี้

๔) ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้เริ่มมีการตื่นตัวของชาวบ้านเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจและสังคมทำให้การพัฒนาเริ่มหันมาฟังความคิดเห็นของชาวบ้านมากขึ้น ข้าราชการไม่ควรสมมุติตนเองว่าฉลาดกว่าหรือรู้ดีกว่าชาวบ้าน ภาครัฐควรหันมาพูดคุยกันและพัฒนาสังคมด้วยการจัดตั้ง “มูลนิธิหมู่บ้าน” เพื่อรวบรวมความคิดภูมิปัญญาชาวบ้านให้แพร่หลายในวงวิชาการ รวมทั้งดำเนินโครงการวิจัยเพื่อหาทางออกให้สังคมในยุคโลกาภิวัตน์และเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้านให้สังคมโลกได้รับรู้ด้วย

๒.๔.๖ ปัญหาของภูมิปัญญา

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ สังคมมนุษย์ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตตามกฎธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติก็ต้องหาจุดสมดุล สรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันแล้วนำมาปรับปรุงใช้กับชีวิตประจำวัน หากกระบวนการเรียนรู้ขาดความสมดุล สังคมก็จะมีการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เศรษฐกิจและสังคมก็จะมีปัญหา ซึ่งปัญหาของภูมิปัญญาในปัจจุบันมีดังนี้

๑) ขาดการยอมรับภูมิปัญญา

๒) การละเลยและละทิ้งภูมิปัญญา

^{๒๕} สัมภาษณ์ อาจารย์สมสนุก สุทธิวงษา, ผู้วิจัยเชี่ยวชาญพิเศษด้านฮัตคลองประเพณีและวัฒนธรรมสองฝั่งโขง, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓.

- ๓) การรับภูมิปัญญาใหม่เข้ามาโดยไม่ระมัดระวัง
- ๔) ขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตน
- ๕) ภูมิปัญญาใหม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
- ๖) การดำรงชีวิตของผู้คนปัจจุบันผิดปกติ
- ๗) ระบบการศึกษาแผนใหม่ละเลยการการเรียนรู้ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๘) ขาดนโยบายในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจัง
- ๙) การบริหารการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน ไม่เอื้อต่อการศึกษาสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ดังนั้น จึงพอจะสรุปแนวคิดด้านภูมิปัญญาได้ว่า เป็นองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน มีทั้งลักษณะเป็น คติ ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมดั้งเดิมที่คิดค้นขึ้นภายในท้องถิ่น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวโดยสิ่งเหล่านี้เกิดจากการสังเกต เรียนรู้ สังสม สืบทอด เลือกรส และปรับปรุง จนสามารถปรับตัวเข้ากับการดำรงชีวิตของชาวบ้านได้อย่างเหมาะสม และเป็นรากฐานชีวิตที่มีความสำคัญยิ่งต่อผู้คนทุกสังคม^{๒๖}

๒.๔.๗ งานวิจัยโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ^{๒๗} ได้วิจัยค้นคว้าเรื่อง การสำรวจสถานะองค์ความรู้ และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแหอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยพบว่า จากการที่ชุมชนคลองแหในอดีตไม่ได้รวบรวมและจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นระบบในอดีต แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบท คนมีอาชีพหลากหลาย แต่อาชีพค้าขายรายย่อยมีมากที่สุด ประชากรประกอบด้วยชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ทิวทัศน์วัฒนธรรมที่จับต้องได้ของชุมชนที่สำคัญคือ วัดคลองแห มัสยิดกลาง ตลาดน้ำคลองแห หมู่บ้านหัตถกรรมกรงนก ทำเลใกล้เมืองหาดใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคใต้ และตั้งอยู่บนถนนลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งเป็นเส้นทางหลักของจังหวัดสงขลา นอกจากนั้นคนดั้งเดิมในชุมชนคลองแหยังมีความสัมพันธ์ที่ดีและช่วยเหลือกันระหว่างบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้าน รวมทั้งการร่วมงานส่วนรวม และการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ การทำอาหารพื้นบ้าน การจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี งานหัตถกรรมกรงนก และการแพทย์พื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ที่วัดคลองแห และหมู่บ้านหัตถกรรมกรงนกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนางานหัตถกรรมกรงนก อาหารพื้นบ้าน

^{๒๖} ปิยนุช ยอดสมสวย และ สุพิมพ์ วงษ์ทองแท้. โครงการวิจัยเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก (กรุงเทพมหานคร : คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒) หน้า ๗-๙.

^{๒๗} ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ, การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแหอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนา มหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๘, หน้า ๒๖-๒๗.

และผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการรักษาสีแวดล้อมให้เป็นสินค้าที่ระลึก การจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การแสดงพื้นบ้าน และวัฒนธรรมประเพณีที่ตลาดน้ำคลองแหสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ผลจากงานวิจัยทำให้ชุมชนและเทศบาลมีข้อมูลสำหรับการทำแผนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น นอกจากนั้นยังใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับแหล่งเรียนรู้ และพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนด้วย

สุธิดา บุญยาศัย^{๒๘} ได้ศึกษาภูมิปัญญาการทำนาในทะเลสาบของชุมชนบ้านปากประ ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่า ศักยภาพและความโดดเด่นของภูมิปัญญาการทำนาในทะเลสาบของชุมชนบ้านปากประประกอบด้วยฐานสำคัญ ๓ ด้าน คือ ๑) สภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งตั้งอยู่ตอนบนสุดของพื้นที่น้ำกร่อยและในช่วงต้นฤดูฝน (ระหว่างเดือนมิถุนายน-กันยายน) น้ำจืดจะไหลมาจากคลองปากประทำให้น้ำทะเลบริเวณชายฝั่งบ้านปากประเป็นน้ำจืด ประกอบกับดินที่เกิดจากการพัดพาตะกอนจากคลื่นลมทะเล ทำให้อุดมไปด้วยสารอินทรีย์ธาตุอาหารพืช และมีความร่วนซุย เช่นเดียวกับดินที่ผ่านการไถตะเตรียมไว้สำหรับหว่านดำ นอกจากนี้การขึ้นลงของกระแสน้ำยังช่วยพัดพาและย่อยสลายซึ่งข้าวหลังการเก็บเกี่ยว เป็นการชำระล้างและบำรุงหน้าดินตามธรรมชาติ ชาวนาจึงไม่ต้องเตรียมดินก่อนการเพาะปลูกและไม่จำเป็นต้องใส่ปุ๋ยบำรุงรักษาต้นข้าวดังเช่นการทำนาในพื้นที่ปกติ ๒) ชาวนามีการสั่งสมองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำนาและเข้าใจสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนเป็นอย่างดี สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด และ ๓) ผลผลิตปลอดสารพิษ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของดินจึงไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงใดๆ กระนั้น ถึงระยะ ๒-๓ ปีที่ผ่านมาจะเริ่มมีการฟื้นตัวการทำนาในทะเลสาบขึ้นบ้างแล้วก็ตาม แต่ยังไม่เท่าในช่วงอดีตที่เดิมมีพื้นที่ทำนาในทะเลสาบยาวถึง ๖ กิโลเมตร แต่ในปัจจุบันพื้นที่ทำนาเหลือเพียง ๓ กิโลเมตรเท่านั้น อีกทั้งปัญหาชาวนาส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป ซึ่งมีแนวโน้มที่จะขาดผู้สืบทอด ดังนั้น แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาการทำนาในทะเลสาบนี้จึงควรเริ่มต้นด้วยการรวมกลุ่มชาวนาที่ทำนาในทะเลสาบอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อนำไปสู่การดำเนินการอื่นๆ ต่อไป อาทิ การส่งเสริมให้เกิดการรวบรวมข้อมูล ศึกษา ค้นคว้า และเผยแพร่ภูมิปัญญา การผลิตผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ของชุมชน และการเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวทางนิเวศวัฒนธรรมกับพื้นที่ใกล้เคียง เป็นต้น ซึ่งการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องนี้ จะส่งผลให้คนในชุมชนทุกช่วงวัยเกิดความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาของชุมชนและนำไปสู่การสืบสานภูมิปัญญาอย่างมั่นคงยั่งยืนต่อไป

บุญทวรรณ วิงวอน อัจฉราภรณ์ วรรณมะกอก และอัจฉรา เมฆสุวรรณ^{๒๙} ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อ

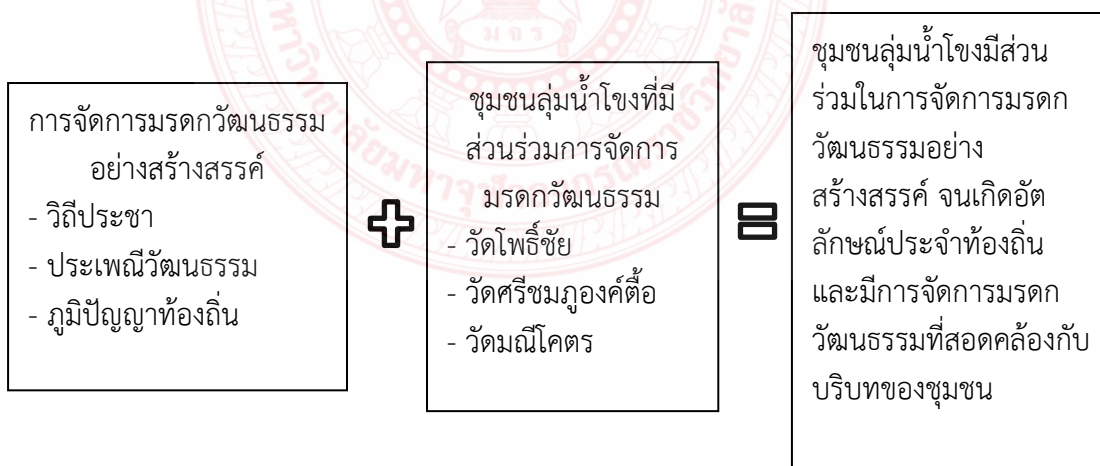
^{๒๘} สุธิดา บุญยาศัย, ภูมิปัญญาการทำนาในทะเลสาบของชุมชนบ้านปากประ ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๕๘, หน้า ๗๑-๘๘.

^{๒๙} บุญทวรรณ วิงวอน อัจฉราภรณ์ วรรณมะกอก และอัจฉรา เมฆสุวรรณ, “แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่ากิจการวิสาหกิจขนาดย่อม อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง”, วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๑๐๒-๑๑๙.

เพิ่มมูลค่ากิจการวิสาหกิจขนาดย่อม อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง พบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะการจัดตั้ง ๓ รูปแบบ คือ (๑) สมาชิกต่อยอดมาจากธุรกิจครอบครัวและมีประสบการณ์มาก่อน (๒) จัดตั้งกิจการโดยนโยบายรัฐบาลให้มีการรวมกลุ่มเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณ และ (๓) จัดตั้งกิจการขึ้นมาตามความต้องการของสมาชิกเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชน ส่วนการผลิตยังอยู่ในลักษณะเดิมๆ' หรือผลิตตามคำสั่งซื้อของลูกค้าและอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมด้วยการประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีที่เหมาะสม แต่ยังคงการพัฒนาด้านองค์ความรู้แบบองค์รวม แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์พบว่า เน้นการเรียนรู้จากธุรกิจอื่นที่ประสบความสำเร็จผ่านการนำความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตและพิธีกรรมต่างๆ ด้วยการออกแบบรูปลักษณ์ใหม่ๆ บนผลิตภัณฑ์หรือตำนานและเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ เน้นการสร้างความแตกต่างบนบรรจุภัณฑ์หรือตราสินค้าเพื่อสร้างอัตลักษณ์เฉพาะ

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากที่ได้ศึกษาเอกสารและวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามข้อมูลข้างต้น ทำให้คณะผู้เขียนสามารถตกผลึกทางความคิด (Crystallization) เกี่ยวกับกรอบแนวคิดของเรื่องการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ดังแผนภูมิภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีความร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ๓) เพื่อสร้างจิตสำนึกในอารอนุรักษ์ รักษา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง การวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบการวิจัย R&D ที่เน้นวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การวิจัยดังกล่าวมีดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้ง หนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ เกี่ยวกับกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๒) ทำการศึกษาวเคราะห์รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๓) ศึกษาศึกษาแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึง กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๓.๑.๒ การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนลุ่มน้ำโขง จำนวน ๓ แห่ง และวัฒนธรรมประเพณี ๑ เรื่อง โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง ได้แก่

(๑) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย หลวงพ่อองค์ต่อ วัดศรีชุมพองค์ต่อ หลวงพ่อพระเสียง วัดมณีโคตร

(๒) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์หว่านพ้อพระใส
หลวงพ่องค์ตื้อ หลวงพ้อพระเสียง ประเพณีบั้งไฟเสียง

๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับพระ
สังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน กลุ่มละ ๑๒
ราย

๓) ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์ความสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในการจัดการ
มรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม
ของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและ
ภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ การสร้างเครือข่ายเฝ้าระวัง การพัฒนา
ศักยภาพของพระสงฆ์ การพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศ และการเสริมสร้างจัดการมรดกทางวัฒนธรรม
อย่างสร้างสรรค์ ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์
ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

สำหรับพื้นที่การวิจัยนั้น คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม ๓ แห่ง ดังนี้

๑. หลวงพ้อพระใส วัดโพธิ์ชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย
๒. หลวงพ่องค์ตื้อ วัดศรีชุมพองค์ตื้อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
๓. หลวงพ้อพระเสียง วัดมณีโคตร อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน
ชาวบ้าน ๓ แห่งๆ ละ ๑๒ รูป/คน รวมเป็น ๓๖ รูป/คน ดังนี้

๓.๓.๑ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัดโพธิ์ชัย (หลวงพ้อพระใส)

๑) พระราชรัตนาลงกรณ์,รศ.,ดร. รก.เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย
(และเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย)

๒) พระครูภาวนาธรรมโฆสิต,ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย
(และ รก.เจ้าคณะอำเภอเมือง)

๓) นายไพรัช ภาสอน

กรรมการวัดโพธิ์ชัย

๔) นายลำดวน สุวรรณ

กรรมการวัดโพธิ์ชัย

๕) นายกำพล เมืองโคตร

นายกเทศมนตรีเมืองหนองคาย

๖) นายนิพนธ์ พลวิเศษ	ประธานชุมชนโพธิ์ชัยศรีบุญเรือง
๗) ดร.เผด็จ สุขเกษม	วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย
๘) นางณัฐนันท์ เลี้ยวสกุลนำชัย	ผอ.สนง.พระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย
๙) นายสมัย ญ หนองคาย	ปราชญ์ชาวบ้าน
๑๐) นายสมคิด ไชยวงศ์	ปราชญ์ชาวบ้าน
๑๑) นายสัมฤทธิ์ พระโพธิ์	ชาวคุ้มวัดโพธิ์ชัย
๑๒) นางปิยาภรณ์ ศรีภา	ชาวคุ้มวัดโพธิ์ชัย

๓.๓.๒ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัดศรีชมภูองค์ตื้อ (หลวงพ่อกองค์ตื้อ)

๑๓) พระศรีญาณวงศ์,ดร. เจ้าอาวาสวัดศรีชมภูองค์ตื้อ

(รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย และรองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย)

๑๔) พระมหาเอกชัย วิสุทฺโธ	เลขาธิการรองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย
๑๕) นายพัฒนา อินเสมียน	กรรมการวัดศรีชมภูองค์ตื้อ
๑๖) นายแมน สิงห์หัดชัย	กรรมการวัดศรีชมภูองค์ตื้อ
๑๗) นายประภาส นครภักดิ์	นายกเทศมนตรีเมืองท่าบ่อ
๑๘) นายโอฬิต หนั่นคำ	กำนันตำบลน้ำโมง
๑๙) นางสาวสุดา ชัยกำเนิด	วัฒนธรรมอำเภอท่าบ่อ
๒๐) นายรณชัย มีชัยนาม	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านน้ำโมง
๒๑) นายองอาจ ศรีชมภู	ปราชญ์ชาวบ้าน
๒๒) นายมนูญ อีสี่	ปราชญ์ชาวบ้าน
๒๓) นายแทนธงชัย เทียมทะนงค์	ชาวบ้านน้ำโมง
๒๔) นางบังอร ขาวสวย	ชาวบ้านน้ำโมง

๓.๓.๓ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัดมณีโคตร (หลวงพ่อบุญเรือง)

๒๕) พระครูสุธรรมรัตนภรณ์	เจ้าอาวาสวัดมณีโคตร (และ จต.จุมพล เขต ๑)
๒๖) พระครูวินัยธรนิติภูมิ ธมมธโร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมณีโคตร
๒๗) นายพงษ์ศักดิ์ ชัยธรรมา	กรรมการวัดมณีโคตร
๒๘) นายสันติชัย เกลี้ยงไธสงค์	กรรมการวัดมณีโคตร
๒๙) นายเสถียร ศรีสงค์	ปลัดเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย
๓๐) นางนวลละมัย ชลภักดิ์	ประธานชุมชนมณีโคตร
๓๑) นางณัฐนันท์ พัดงาม	วัฒนธรรมอำเภอโพธิ์ชัย
๓๒) ดร.พิพัฒน์ ศรีสุขภักดิ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมพลโพธิ์ชัย
๓๓) นายเพ็ง ประจิมทิศ	ปราชญ์ชาวบ้าน
๓๔) นายประสาธ ทองจบ	ปราชญ์ชาวบ้าน
๓๕) นางผ่องศรี เพชรคุณชม	ชาวคุ้มวัดมณีโคตร
๓๖) นางลอน วงศารัตน์	ชาวคุ้มวัดมณีโคตร

๓.๓.๔ ผู้เข้าร่วมโครงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ชุมชนรวม ๓๐ รูป/คน

๑) พระภิกษุสามเณร ๓ วัดๆ ละ ๓ รูป รวม ๙ รูป

๒) ไวยาวัจกรหรือกรรมการวัดๆ ละ ๓ คน รวม ๙ คน

๓) ชาวบ้านในชุมชนๆ ละ ๔ คน รวม ๑๒ คน

๓.๔ เครื่องมือการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำโขงในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ พระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน

๒) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน เพื่อทราบถึงทิศทางและแนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

๓) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๔) การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและแสดงออกของเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย (๑) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) สำหรับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน (๒) แบบประเมินการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ของชุมชน ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่การลงพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง

๒) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อเห็นแนวทางการการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และชุมชนลุ่มน้ำโขง ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

๓) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ พระสังฆาธิการกรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน กับสร้าง เครือข่ายเฝ้าระวัง การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ การเสริมสร้างและพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศใน การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

๔) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับสร้างเครือข่ายเฝ้าระวัง การพัฒนาศักยภาพ ของพระสงฆ์ การเสริมสร้างและพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่าง สร้างสรรค์

๕) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการสร้าง เครือข่ายเฝ้าระวัง การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ การเสริมสร้างและพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศ

๖) การจัดโครงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ชุมชน กิจกรรมประกอบด้วย การ ประกวดคำขวัญของชุมชน จิตอาสาพัฒนาชุมชน ตั้งชมรมพัฒนาชุมชน ฯลฯ โดยเชิญ ๓ ชุมชนๆ ละ ประมาณ ๑๐ คน ประกอบด้วย พระสงฆ์สามเณร ไวยาวัจกรหรือกรรมการวัด และชาวบ้านมาร่วม โครงการ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการ สัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดย ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่ กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๑) การวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยส่วน ร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๒) การวิเคราะห์การเสริมสร้างการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยส่วน ร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๓) การวิเคราะห์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่าง สร้างสรรค์โดยส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๔) การวิเคราะห์การพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่าง สร้างสรรค์โดยส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๕) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้ เห็นการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ของชุมชนลุ่มน้ำโขง ทั้งยังจะมีเขียนบทความวิจัย (Research Article) เพื่อนำเสนอผลการศึกษาลงตีพิมพ์ในศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Index Citation หรือ TCI) เพื่อเผยแพร่สู่วงวิชาการและสาธารณชนให้กว้างขึ้นด้วย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ๓) เพื่อสร้างจิตสำนึกในอารอนุรักษ รักษา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาดูเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การประชุมกลุ่มย่อยและกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ รักษา วัฒนธรรม ประเพณี การประกวดบทความการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ รักษา วัฒนธรรม ประเพณี การประกวดคำขวัญการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ รักษา วัฒนธรรม ประเพณี การรับฟังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ รักษา วัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณี เพื่อลดแนวโน้มความลำเอียง (Bias) ของข้อมูล สร้างความมั่นใจในการใช้ได้ของผลที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อยืนยันองค์ประกอบสมรรถนะที่ศึกษาได้ และสามารถที่จะสนับสนุนให้ข้อมูลเชิงคุณภาพมีความถูกต้องน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็น สำหรับการหาลักษณะร่วม (Common Character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) ความเป็นไปได้ของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

การวิจัยนี้เรียกได้ว่าเป็นรูปแบบการวิจัยและพัฒนา R&D (Research and Development) โดยผู้วิจัยมุ่งสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ศึกษาแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ รักษา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ด้วยการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน จำนวน ๓๖ รูป/คน และโครงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ ชุมชน ร่วมกับ พระภิกษุสามเณร ไวยาวัจกรหรือกรรมการวัดๆ ชาวบ้านในชุมชนๆ จำนวน ๓๐ รูป/คน

จากที่มาของการวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้เก็บข้อมูลมาทำการวิเคราะห์และประมวลผลจากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การประชุมกลุ่มย่อยและกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ รักษา วัฒนธรรม ประเพณี และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) รวมทั้งกรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่วิจัย (Case study) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) วิธีการบูรณาการ (Integrate) รวมถึงการควบคุมคุณภาพงานวิจัยด้วยเทคนิคการวิเคราะห์สามเส้า (Triangulation Techniques) และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดังนี้

๔.๑ ผลการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีลุ่มน้ำโขง

๔.๒ ผลการศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๔.๓ ผลการจัดกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี

๔.๔ ผลการสังเคราะห์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

รายละเอียดดังจะได้นำเสนอต่อไป

๔.๑ ผลการการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีลุ่มน้ำโขง

หากกล่าวถึงคำว่า “มรดก” มักหมายถึงสิ่งที่มีมูลค่าและจับต้องได้ เช่น ทรัพย์สิน ที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง ซึ่งคนรุ่นหนึ่งได้รับสืบทอดจากคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในยุคปัจจุบัน มรดกอาจไม่จำกัดอยู่เฉพาะสิ่งที่จับต้องได้อีกต่อไป หากยังรวมถึงสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) เช่น ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ทรัพย์สินทางปัญญา รวมถึงวัฒนธรรมภูมิปัญญา ซึ่งสามารถนำไปสร้างมูลค่าให้กับสินค้าและบริการในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ได้^๑ มรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในบุคคล ชุมชนและสังคม เช่น ประเพณี ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ ในขณะเดียวกัน มรดกทางวัฒนธรรมส่วนหนึ่งก็อยู่ที่สถาบันทางวัฒนธรรม เช่น พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ หอสมุด หอจดหมายเหตุ อุทยานประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณสถานในรูปของ ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ เอกสารโบราณ ต้นฉบับตัวเขียน ดังนั้นในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นต้นทุนสำคัญ ที่แต่ละประเทศสามารถนำมาใช้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ โดยผนวกกับเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาเป็นนวัตกรรมสินค้าและบริการที่มีมูลค่าสูง เช่น สารสกัดจากสมุนไพร การแพทย์ทางเลือก เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ปัจจุบันจึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามรดกทางวัฒนธรรมมีคุณค่าและความสำคัญไม่น้อยไปกว่ามรดกทางธรรมชาติ หรือมรดกที่จับต้องได้เช่นกัน

การนำมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์นั้นจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่ดี โดยสิ่งที่สำคัญและจำเป็นต้องจัดการไม่น้อยไปกว่าตัวมรดกทางวัฒนธรรมก็คือ สารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น เช่น ข้อมูลประวัติความเป็นมา เทคนิคการผลิตผู้สร้างสรรค์ ข้อมูลการอนุรักษ์ ขุดค้น การขึ้นทะเบียน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการนำมาตีความ ค้นคว้าวิจัย ต่อยอด ประยุกต์ใช้นำเสนอในรูปแบบต่างๆ^๒ เน้นย้ำว่าการรวบรวมสารสนเทศข้อเท็จจริง (Factual Information) เกี่ยวกับวัตถุในแต่ละชุดสะสม เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับพิพิธภัณฑ์และสถาบันทางวัฒนธรรมต่างๆ สารสนเทศบางอย่างได้มาจากการวิเคราะห์ตัววัตถุ และบางอย่างได้มาจากการวิจัย เมื่อมีการจัดหาวัตถุ (Acquisition) สิ่งที่ต้องจัดหาให้มากด้วยนั่นคือประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับผู้ที่สร้างใช้หรือเกี่ยวข้องกับวัตถุนั้นๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีคุณค่าต่อสถาบันมากกว่ามูลค่าของวัตถุเสียอีกเช่นเดียวกับสภา

^๑ UNCTAD, Creative economy report ๒๐๐๘, (Geneva: UNCTAD, ๒๐๐๘).

^๒ Reibel, D.B., Registration methods for the small museum, (Lanham, Md: AltaMira Press, ๒๐๐๘).

การพิพิธภัณฑระหว่างประเทศ^๓ ยืนยันว่าชุดสะสมที่ขาดการบันทึกหลักฐานอย่างเพียงพอไม่นับถือว่าเป็นชุดสะสมของพิพิธภัณฑ

ลักษณะขององค์ประกอบที่จะเป็นลักษณะมรดกวัฒนธรรม จะต้องมีความลักษณะที่ได้แก่

๑) ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ หรือศิลปะ

๒) แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนและสังคมที่ได้มีการสืบทอดกันมา

๓) มีรูปแบบดั้งเดิมสามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีตได้

๔) มีลักษณะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนหรือท้องถิ่น

๕) หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้จะสูญหายไปไหนที่สุด^๔

ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี กับงานวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐ วิสัยทัศน์ : ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านที่ ๒ : การสร้างความสามารถในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ บนพื้นฐานแนวคิด ๓ ประการ ได้แก่ ต่อยอดอดีต ปรับปัจจุบัน และ สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต โดยการดำเนินงานวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ ด้วยการส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านการสร้างและพัฒนาสินค้าและบริการด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ความคิดสร้างสรรค์ และทุนทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ประเด็นที่ ๓ : การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันอย่างยั่งยืน และเชื่อมโยงกับแผนปฏิรูปประเทศ ประเด็นที่ ๕ : ด้านเศรษฐกิจ ประเด็นการพัฒนาจังหวัด ประเด็นที่ ๔ : การยกระดับมาตรฐานอุตสาหกรรมไมซ์และการท่องเที่ยว โดยใช้อัตลักษณ์และศักยภาพด้านที่ตั้งเพื่อสร้างความเป็นเมืองศูนย์กลางไมซ์ของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS : MICE & Tourism City)^๕

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการ ขั้นตอน ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายขององค์กรหลายๆ องค์กรร่วมมือกัน ทั้งภาคประชาชน องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐรวมถึงภาคีต่างๆ ซึ่งมีพลวัตหรือการขับเคลื่อนไปอย่างเป็นระบบ มีระเบียบ แบบแผน อันจะนำไปสู่ผลการกระทำกิจกรรมการพัฒนาเชิงพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยนำมาสรุปสาระสำคัญจากการศึกษาวิจัยได้ ดังนี้

การสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย งานวิจัยเรื่อง “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง” เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขง และศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดย

^๓ ICOM international committee for documentation, CIDOC Supporting Museum Documentation, ๒๐๑๐, Retrieved ๑๔ May ๒๐๒๐, from <http://network.icom.museum/cidoc/>

^๔ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมร่วมกับมูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย. เอกสารประกอบการสัมมนาจับฟังความคิดเห็นร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย, ๒๕๕๖), หน้า ๗-๘.

^๕ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี, สรุปผลการดำเนินโครงการจัดงานมหกรรม “อุดรธานีเมืองแพชั่น”, (อุดรธานี : กลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, ๒๕๖๒), หน้า ๑.

การมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง โดยมีวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์/การประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) คือ

๑) เพื่อเป็นการระดมสมอง (Brainstorming) ร่วมกันเสนอแนะและหาแนวทางสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขง รวมถึงรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๒) เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์/การประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) หาข้อเสนอแนะและหาแนวทางสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขง และศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

พื้นที่ที่ใช้การสัมภาษณ์/การประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) ประกอบไปด้วยพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม ๓ แห่ง ได้แก่

๑. หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๒. หลวงพ่อองค์ตื้อ วัดศรีชมพูองค์ตื้อ อำเภอบ้านบึง จังหวัดหนองคาย

๓. หลวงพ่อพระเสด็จ วัดมณีโคตร อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

ผลการศึกษา มีดังนี้

๔.๑.๑ หลวงพ่อพระใส

เมื่อเอ่ยชื่อจังหวัดหนองคาย ผู้คนมักมีสิ่งๆ ที่นึกถึงแตกต่างกัน เช่น แม่น้ำโขง, สะพานไทย-ลาว, บั้งไฟพญานาค, ตลาดท่าเสาดีจ, หลวงพ่อพระใส, หลวงปู่เทศน์ เทศรังสี, ประวัติศาสตร์, ประเทศเพื่อนบ้านของไทย คือประเทศลาว, เมืองหลวงของประเทศเพื่อนบ้านเรา คือเวียงจันทน์, อาหารเวียดนามอันเลื่องชื่อ เช่น แหนมเนือง เป็นต้น และอีกมากมายที่ผู้คนจะนึกถึงสุดแต่ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล แต่ครั้งนี้จะขอนำพาท่านไปรู้จักจังหวัดหนองคายในฐานะเมืองแห่งพระพุทธศาสนาเมืองหนึ่งของไทย

หนองคายมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามากมาย เริ่มต้นจากพระคูบ้านคูเมืองของชาวหนองคาย คือ หลวงพ่อพระใส ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย วัดแห่งนี้มีพระอารามหลวงชั้นตรี ซึ่งในแต่ละปีมีผู้คนจากทุกสารทิศหลั่งไหลมากราบไหว้นมัสการเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญจะมีผู้คนมาที่วัดมากมายเป็นพิเศษ

ภาพที่ ๔.๑ หลวงพ่อพระใส

ตามประวัติกล่าวไว้ว่า พระธิดาสามพี่น้องของกษัตริย์ล้านช้าง (บางท่านเชื่อว่า เป็นธิดาของ พระไชยเชษฐาธิราช) ได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปประจำพระองค์ขึ้น ๓ องค์ เพื่อสืบทอด พระพุทธศาสนา แล้วขนานนามพระพุทธรูปตามพระนามว่า พระสุก พระเสริม และพระใส มีขนาด ลดกันตามลำดับ พระสุกนั้นเป็นพระประจำพี่ผู้ใหญ่ พระเสริมประจำคนกลาง ส่วนพระใสประจำคน สดุดี^๖ ตามประวัติการสร้างเล่าว่า มีพิธีการทางบ้านและทางวัดช่วยกันใหญ่โต มีคนสวดเตาหลอม ทองอยู่ไม่ขาดระยะ นับเป็นเวลา ๗ วันแล้วทองก็ยังไม่ละลาย ถึงวันที่ ๘ เวลา เพล (๑๑.๐๐ น.) เหลือหลวงตากกับสามเณรน้อยรูปหนึ่งสวดอยู่ได้ปรากฏชีปะขาว ตนหนึ่งมาขอช่วยทำ หลวงตากกับ เณรน้อยจึงไปฉันทเพล ญาติโยมที่มาส่งเพลจะลงไปช่วยแต่มองไปเห็นชีปะขาวจำนวนมากช่วยกันสวด เตาอยู่ แต่เมื่อถามพระ พระมองลงไปก็เห็นเป็นชีปะขาวตนเดียว พอฉันทเพลเสร็จคนทั้งหมดจึงลงมาดู ก็เกิดความอัศจรรย์ใจยิ่ง เหตุเพราะได้เห็นทองทั้งหมดถูกเทลงในเบ้าทั้ง ๓ เบ้า แล้ว และไม่เห็น ชีปะขาวแล้ว

หลังสร้างเสร็จพระสุก พระเสริม และพระใส ได้ประดิษฐานไว้ ณ เมืองหลวงอาณาจักรล้าน ช้าง มาช้านาน คราใดที่เกิดสงครามบ้านเมืองไม่สงบสุข ชาวเมืองก็จะนำพระพุทธรูปทั้งสามไปซ่อนไว้ ที่ภูเขาควาย หากเหตุการณ์สงบแล้วจึงนำกลับมาไว้ดังเดิม

ส่วนหลักฐานที่ว่าประดิษฐานอยู่ ณ เมืองเวียงจันทน์ตั้งแต่เมื่อใดนั้นยังไม่มีปรากฏแน่ชัด ทราบเพียงว่าในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้นที่เมืองเวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระนั่ง เกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ทำลายเมืองเวียงจันทน์เสียสิ้น จึงให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสถียร ได้เป็นจอมทัพยกพลมาปราบ เมื่อเมืองเวียงจันทน์สงบแล้ว จึงได้อัญเชิญพระสุก พระเสริม และพระ ใสมาที่จังหวัดหนองคาย

มีคำบอกเล่าว่า คราที่อัญเชิญมานั้น ไม่ได้อัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์โดยตรงแต่อัญเชิญ มาจากภูเขาควาย ซึ่งชาวเมืองนำไปซ่อนไว้ การอัญเชิญนั้นได้ประดิษฐานหลวงพ่ทั้งสามไว้บนแพไม้ ไผ่ล่องมาตามลำน้ำงึม เมื่อล่องมาถึงเวินแท่นได้เกิดอัศจรรย์ คือ แท่นของพระสุกได้แตกแพจมลงใน น้ำ โดยเหตุที่มีพายุแรงจัดพัดแพจนเอียงชะเอนที่ขึ้นพระแท่นติดกับแพไม่สามารถที่จะทนน้ำหนัก ของพระแท่นไว้ได้ บริเวณนั้นจึงชื่อว่า “เวินแท่น” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ครั้นล่องแพต่อมาจนถึงแม่น้ำโขง ตรงปากงึม เลี้ยวกับบ้านหนองกุง อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัด หนองคาย ได้บังเกิดฝนฟ้าคะนอง พระสุกได้แตกแพจมลงในน้ำ ท้องฟ้าที่วิปริตต่างๆ จึงหายไป บริเวณนั้นจึงได้ชื่อ “เวินสุก” ตั้งแต่นั้นมา^๗ ด้วยเหตุข้างต้น การอัญเชิญครั้งนี้ จึงเหลือแต่พระเสริม และพระใสมาถึงหนองคาย สำหรับพระเสริมนั้นได้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ณ วัดโพธิ์ชัย ส่วนพระใส ได้อัญเชิญไปไว้ที่วัดหอก่อง หรือวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุนวร ธานีและเจ้าเหม็น (ข้าหลวง) อัญเชิญพระเสริมจากวัดโพธิ์ชัยลงไปยังกรุงเทพฯ ขุนวรธานีจะอัญเชิญ พระใสไปพร้อมกับพระเสริมด้วย แต่เกิดปาฏิหาริย์ โดยพราหมณ์ผู้อัญเชิญนั้นไม่สามารถขับเกวียนนำ พระใสไปได้ แม้จะใช้กำลังคนหรืออ้อนวอนอย่างไรก็ตาม จนในที่สุดเกวียนได้หักลงเมื่อหาเกวียนใหม่

^๖ สัมภาษณ์พระครูโพธิญาณสิริ, เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓

^๗ สัมภาษณ์พระครูภาวนาธรรมโมสิต, วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓

มาแทนก็ไม่สามารถเคลื่อนไปได้อีก จึงปรึกษากลางกันว่าให้อัญเชิญพระใสมาไว้ที่วัดโพธิ์ชัยเมื่อ
อธิษฐานดังกล่าวพอเข้าหามเพียงไม่กี่คนก็อัญเชิญพระใสมาได้

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงลงความเห็นเกี่ยวกับพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์นี้ว่า
เป็นพระพุทธรูปล้านช้างที่งดงามยิ่งกว่าพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ และทรงสันนิษฐานเรื่องการสร้างเป็น
๒ ประการ คือ อาจจะเป็นพระพุทธรูปที่สร้างจากเมืองหนึ่งเมืองใดทางตะวันออกของอาณาจักรล้าน
ช้าง และต่อมาตกอยู่ในเขตล้านช้าง หรืออาจสร้างขึ้นในเขตล้านช้างโดยฝีมือช่างลาวพุงขาว

ภาพที่ ๔.๒ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์

๔.๑.๒ หลวงพ่อพระเจ้าองค์ดี

ตามหลักศิลาจารึกว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๕ พร้อมกับพระเจ้าองค์ดี พระไชยเชษฐาผู้ครอง
นครเวียงจันทน์เป็นผู้สร้าง นามเดิม วัดโกสีย์ แต่ชาวบ้านเรียกวัดองค์ดี ได้รับพระราชทาน
วิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๕ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๗ เมตร ยาว ๑๓ เมตร การบริหารและการ
ปกครองมีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามคือ รูปที่ ๑. พระอธิการก้อน, รูปที่ ๒. พระอธิการทา, รูปที่ ๓.

พระอธิการกั้น, รูปที่ ๔. พระอธิการอยู่, รูปที่ ๕. พระอธิการคำผา ปญญาวุฑโฒ, รูปที่ ๖. พระครูพุทธพงษ์บริรักษ์, รูปที่ ๗. พระครูสังวรกัลยาณวัตร และรูปปัจจุบัน คือ พระศรีญาณวงศ์^๔

เรื่องหลวงพ่อบุญเจ้าองค์ตื้อ บ้านน้ำโมง ถอดความจากอักษรตัวธรรม หรือภาษาไทยน้อยได้ว่าดังนี้

๑. สร้างเมื่อพุทธศักราช ๑๐๕ พระวรวงษา
๒. พระชัยเชษฐาเป็นลูกเขยพระยาศรีสุวรรณ ภรรยาของพระชัยเชษฐาคือ พระนางศรีสมโพธิ มีลูก ๔ คน เป็นชาย ๓ คน เป็นหญิง ๑ คน
๓. พระชัยเชษฐา เกิดที่เมืองเวียงคุก ภรรยาเกิดที่เมืองจำปา (บ้านน้ำโมง) ในปัจจุบันนี้
๔. นามวัด โกศล สร้างได้ ๑ ปี ๓ เดือน สมภาร ชื่อ พระครูอินทราธิราช อายุ ๓๔ ปี พรรษา ๑๕ มีพระอยู่ด้วย ๑๒ รูป สามเณร ๕ รูป
๕. ทางวัดโกศล ทางยาว ๑ เส้น ๕ วา กว้าง ๑ เส้น ๑๐ วา
๖. วัดโกศล เป็นวัดที่สำคัญมากกักรเกิดที่วัดนี้ พระชัยเชษฐาจึงเลื่อมใสจึงชักชวนคณะที่มีศรัทธารวม ๘ คน สร้างพระพุทธรูปใหญ่หน้าตัก กว้าง ๓ เมตร สูง ๔ เมตร รายนามบุคคลทั้ง ๘ คือ พระชัยเชษฐา ท้าวอินทราธิราช ท้าวเสนากัสสะปะ ท้าวอินทร ท้าวเศษสุวรรณ ท้าวพระยาศรี ท้าวตามแดงทิพย์ ท้าวอินสรไกรยสิทธิ์ รวมเป็นคน ๑๒ ภาษาที่มาร่วมกันสร้าง พระชัยเชษฐาเป็นคนหล่อ
๗. พระชัยเชษฐาจึงป่าวร้องบริวาร ๕๐๐ คนมาช่วยหล่อ เป็นทองเหลือง เงิน และคำผสมกันน้ำหนักได้หนึ่งตื้อ ทำพิธีหล่อเท่าไรก็ไม่สำเร็จ ต่อเมื่อพระอินทร์และเทพยดา ๑๐๘ องค์มาช่วยหล่อจึงสำเร็จ
๘. วัดโกศล ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง สร้างอยู่ ๗ ปี ๗ เดือน จึงสำเร็จเป็นหลวงพ่อบุญองค์ตื้อ
๙. เมื่อหล่อแล้ว มีอภินิหารเป็นสังคตส์สิทธิ์ถึง ๑๐๐ อย่าง
๑๐. พระพุทธรูปองค์นี้สิ้นเงิน ๑๐๕,๐๐๐ ชั่ง
๑๑. บ้านที่ขึ้นเป็นบริวารมี ๑๓ บ้านคือ เมืองเวียงคุก กองนาง กำพร้าว จินายไม้ ปากโค พรานพร้าว ศรีเชียงใหม่หนองคังยางคำ หนองแขงศรี สามขา ท่าบ่อ พร้าว บ่อโอทะนา

^๔ สัมภาษณ์พระศรีญาณวงศ์, วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓

ภาพที่ ๔.๓ หลวงพ่อองค์โต

ปาฏิหาริย์ของพระเจ้าองค์โต

มีเรื่องเล่ากันว่า ครึ่งหนึ่งพวกฮ่อได้ยกทัพข้ามโขงมาขึ้นที่ฝั่งวัดน้ำโมง เพื่อหวังจะทำลายพระองค์โตอันเป็นที่เคารพสักการะของปวงชนแถบนั้น เพื่อเป็นการทำลายขวัญของพวกชาวบ้าน ขณะที่ข้าศึกได้จ้วงขวานฟันลงไปที่พระขานของพระองค์โตนั้น ก็ปรากฏเสียงร้องออกจากพระโอษฐ์ และมีพระโลหิตไหลออกจากแผลที่พระขาน พร้อมกับมีน้ำพระเนตรไหลซึมออกมาเป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก ข้าศึกเป็นอัศจรรย์เช่นนั้นก็เกรงจะเกิดภัยจึงได้รับยกทัพกลับ แต่ก็ปรากฏว่าพวกฮ่อถึงแก่ความตายจนหมดสิ้น ทุกวันนี้แผลเป็นที่พระขานก็ยังปรากฏอยู่^๔ ในสมัยก่อนผู้คนสัญจรไปมาจะสวมรองเท้าเข้าไปในวัดไม่ได้จะต้องมีอันเป็นไปโดยประการต่าง ๆ แม้แต่เจ้านาย ที่เข้ามาถือน้ำพิพัฒน์สัตยา จะสวมรองเท้าเข้าไปในวิหารนั้นก็ได้ ถ้าบุคคลใดฝ่าฝืนก็จะได้รับโทษโดยประการต่าง ๆ เช่น เจ็บป่วยโดยกระทันหัน เป็นต้น บุคคลที่ไม่มีบุตรธิดาสืบสกุล มีดอกไม้มือเขียนหรือเครื่องสักการะอย่างอื่นมาทูลขอบุตรธิดาจากพระองค์ บุคคลผู้นั้นก็จะได้กุลบุตรธิดาสืบสกุล สมความมุ่งมาดปรารถนา แต่บุตรธิดาที่พระองค์ประทานให้แล้วนั้น บิดามารดาจะทำโทษหรือเขียนตีโดยประการใด ๆ ไม่ได้ ต้องสั่งสอนเอาโดยธรรมเท่านั้น บุคคลผู้ใดของหาย เช่น เงิน ทอง โค กระบือ เป็นต้น มีดอกไม้มือเขียนหรือเครื่องสักการะมาบูชาบวงสรวง เพื่อให้ได้สิ่งของนั้นคืนมา ก็จะได้คืนมาสมประสงค์ ทรัพย์สินสมบัติของใครหาย ไม่ทราบว่ามีผู้ใดมาลักขโมยเอาไป เจ้าของทรัพย์สินมีความสงสัยผู้ใด ก็นำบุคคลผู้นั้นมาทำสัตย์สาบานต่อพระพักตร์ของพระเจ้าองค์โต ถ้าบุคคลนั้นไม่ได้เอาก็ไม่เป็นอะไร แต่ถ้าบุคคลนั้นเอาไปจริง ๆ แต่ปฏิเสธไม่ยอมรับตามความเป็นจริง บุคคลผู้นั้นก็จะได้รับโทษ เช่น เจ็บป่วยหรืออาจถึงแก่ความตายได้ บุคคลผู้ใดไปศึกสงครามได้มาบนบานขอให้พระเจ้าองค์โตคุ้มครอง บุคคลผู้นั้นก็จะปลอดภัยประสพแต่ความสวัสดิมีชัยกลับมา และบุคคลผู้ใดมีความปรารถนาอยากจะมีความสำเร็จรุ่งเรืองในชีวิต นำเครื่องสักการะมาบูชาพระเจ้าองค์โต ขออำนาจของพระองค์โตคุ้มครอง

^๔ สัมภาษณ์นายองอาจ ศรีชมพู, วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

และบันดาลให้เกิดมีความเจริญรุ่งเรืองในการประกอบอาชีพที่สุจริต บุคคลผู้นั้นก็จักเจริญสมความมุ่งมาดปรารถนาทุกประการ อนึ่ง การเจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อไปมาไม่ได้ บางคนก็ให้ญาติพี่น้องไปบูชาแผ่นทองปิดองค์หลวงพ่อใหญ่ หรือพระพุทธรูปจำลอง ตั้งจิตอธิษฐานปิดตรงที่เจ็บปวดนั้น ปรากฏว่าโรคนั้นได้หายไปตั้งจิตอธิษฐาน

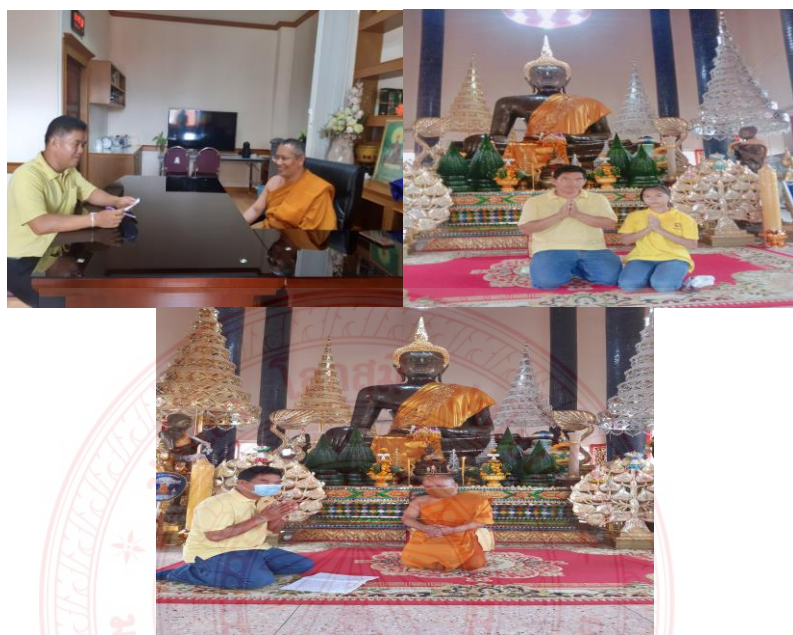

ภาพที่ ๔.๔ แผลเป็นที่พระชนุหลวงพ่องค์ต่อ

หลวงพ่พระเจ้าองค์ต่อ เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่สร้างขึ้นด้วยเนื้อทองสัมฤทธิ์ ฝีมือศิลปกรรมล้านนาผสมล้านช้าง ขนาดหน้าตักกว้าง ๓ เมตร ๒๙ เซนติเมตร สูง ๔ เมตร เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิปาฏิหาริย์ และเป็นที่เคารพของพุทธศาสนิกชน โดยทั่วไปในประเทศและต่างประเทศ เมื่อถึงประเพณีสมโภชพระเจ้าองค์ต่อของทุกๆ ปี ในวันขึ้น ๑๑ ค่ำไปจนถึงแรม ๑ ค่ำเดือน ๔ โดยจะมีการเวียนเทียนรอบวิหารหลวงพ่พระเจ้าองค์ต่อ ชาวบ้านนิยมเรียกว่าบุญเดือน ๔ หรือบุญเผวส และมีอีกงานวันสงกรานต์จะมีผู้คนจากทั่วสารทิศหลั่งไหลมาในงานอย่างมากมาย ขนาดเนื้อที่วัด ๑๑ ไร่กว่ายังเต็มไปด้วยผู้คน เวลาเดินต้องไหลเหมือนกระแสน้ำไม่ใช่บริเวณวัดเท่านั้น หน้าวัดหรือถนนทางเข้าจากถนนใหญ่ก็ เต็มไปด้วยผู้คนยิ่งในคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำและในตอนเช้าวันแรม ๑ ค่ำ จะมีการจุดบั้งไฟบูชาพระเจ้าองค์ต่อ

หลวงพ่พระเจ้าองค์ต่อเป็นพระพุทธรูปเก่าสร้างมาประมาณกว่า ๔๔๗ ปี และเป็นพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดที่วัดในจังหวัดหนองคายที่เป็นเนื้อสัมฤทธิ์เก่าแต่ถ้าจะเทียบกับพระพุทธรูปของสำนักศาลาแก้วกู่แล้วก็ถือว่าใหญ่สู้ของศาลาแก้วกู่ไม่ได้แต่ของทางสำนักศาลาแก้วกู่เป็นพระ

สร้างใหม่ หลวงพ่อพระเจ้าองค์ต่อประดิษฐานอยู่วัดศรีชมภูองค์ต่อ ณ วิหารใหญ่ บ้านน้ำโมง หมู่ที่ ๘ ตำบลน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เนื้อที่บริเวณวัดจำนวน ๑๑ ไร่ ๑ งาน ๒๗ ตารางวา ภายในวัดมีวิหารใหญ่ที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่พระเจ้าองค์ต่อ มีพระอุโบสถ มีศาลาการเปรียญนั้น เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๔ ใช้เวลาสร้าง ๓ ปีจึงแล้วเสร็จในปี ๒๕๓๗

ภาพที่ ๔.๕ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์

๔.๑.๓ หลวงพ่อพระเสียง

พระเสียง หรือ หลวงพ่อพระเสียง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หล่อจากทองสัมฤทธิ์ หน้าตัก ๘ นิ้ว สูง ๒๔ นิ้วหนักประมาณ ๑๐๐ กิโลกรัม เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่และสวยงามมาก ประดิษฐานอยู่ที่ วัดมณีโคตร ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

ภาพที่ ๔.๖ หลวงพ่อพระเสียง

ในคราวสงครามระหว่างไทยกับลาว การทำสงครามในสมัยก่อนจะยึดพื้นที่แล้วกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินของผู้แพ้ไปด้วย ตามตำนานหลายเล่มเขียนไว้ว่า พระพุทธรูปประจำวันเกิดของธิดาเจ้าเมืองล้านช้าง เมืองหลวงพระบาง เดิมชื่อ "เสียง" แต่วันเดือนปีใดไม่ปรากฏ แต่เป็นพระพุทธรูปที่มีอยู่ในเมืองหลวงพระบางมานานหลายสมัยสืบทอดกันมา

เนื่องจากการรบราฆ่าฟันกันพระพุทธรูปจึงได้ตกมาอยู่เมืองเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๑ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กองทัพไทยได้ยกทัพไปตีนครเวียงจันทน์ พระเจ้าธรรมวงศ์แห่งเวียงจันทน์ นำเอาพระเสียงไปไว้ที่เมืองเชียงคำ ต่อมาได้นำไปไว้ที่วัดโพนชัยเมืองเวียงจันทน์อีก และต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์เป็นกบฏ ทางกรุงเทพฯ ได้ส่งกองทัพไปปราบ ฝ่ายลาวรู้ว่ากองทัพไทยเข้ามาตีเวียงจันทน์ จึงมีผู้นำเอาพระเสียงไปหลบซ่อนไว้ในถ้ำภูเขาควายใกล้เมืองมหาชัยเสียก่อน

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๐ กิตติศัพท์ข่าวลือเกี่ยวกับอภินิหารของพระเสียง ได้ทราบไปถึงพระกรณของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ส่งราชเสวกซึ่งเป็นเชื้อชาตลาวชื่อ โสณังกูร ไปยังแคว้นลาวด้วยพระราชกรณียกิจบางอย่าง เมื่อไปถึงเมืองมหาชัยจึงอ้างพระบรมราชโองการอัญเชิญเอาพระพุทธรูปที่สำคัญมาพร้อมกัน มีพระใส พระแสน พระเสริม พระสุกและพระเสียง ใส่แพล่องมาตามแม่น้ำจันทน์ ขณะที่ล่องแพมานั้น เมื่อมาถึงปากน้ำจันทน์กลางแม่น้ำโขง พระสุกได้แสดงอภินิหารเกิดพายุลมแรงจนแพแตก ทำให้พระสุกจมลงกลางแม่น้ำโขงตรงบ้านปากเป อำเภโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย นับแต่นั้นมาจึงไม่มีใครเคยเห็นพระสุก ต่อจากนั้นก็นำเอาพระใส พระแสน พระเสริมและพระเสียง ใส่แพขึ้นมามาตามลำน้ำโขงจนถึงเมืองโพนพิสัย จึงได้อัญเชิญพระเสียงประดิษฐานไว้ที่วัดมณีโคตร ตำบลจุมพล อำเภโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย จนถึงปัจจุบัน

เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา มีผู้คิดจะเอาพระเสี้ยวไปไว้ที่กรุงเทพมหานคร แต่ในสมัยนั้นรถไม่มี จึงได้อัญเชิญพระเสี้ยวขึ้นหลังช้าง พระเสี้ยวก็ได้แสดงอภินิหารให้ช้างหนักจนไปไม่ได้ พระเสี้ยวตกจากหลังช้าง เป็นเหตุให้หูหัก เกศคุด ทำให้ชาวบ้านมีความเห็นว่าท่านไม่อยากไปอยู่ที่อื่นก็เป็นได้^{๑๐}

ภาพที่ ๔.๗ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์

๔.๑.๔ บทวิเคราะห์

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของหลวงพ่พระใส หลวงพ่องค์ตื้อ และหลวงพ่พระเสี้ยว สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่องค์ตื้อ หลวงพ่พระเสี้ยว เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในอาณาจักรล้านช้างเหมือนกัน กล่าวคือ หลวงพ่พระใส สร้างโดยพระธิดาองค์เล็กของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ล้านช้างเวียงจันทน์ หลวงพ่พระเสี้ยว สร้างโดยธิดาของกษัตริย์ล้านช้างหลวงพระเสี้ยว ส่วนหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อสร้างโดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกษัตริย์ล้านช้างเวียงจันทน์

๒. พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่องค์ตื้อ หลวงพ่พระเสี้ยว เกิดมีปาฏิหาริย์ในขณะที่สร้างเหมือนกัน กล่าวคือมีเทวดาแปลงเพศเป็นชีปะขาวมาช่วยเททองหล่อจนสำเร็จ

๓. พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่องค์ตื้อ หลวงพ่พระเสี้ยว มาจากอาณาจักรล้านช้างและปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในจังหวัดหนองคายทั้งหมด โดย หลวงพ่องค์ตื้ออยู่ที่เดิม หลวงพ่พระใส มาจากล้านช้างเวียงจันทน์ หลวงพ่พระเสี้ยว มาจากล้านช้างหลวงพระบาง

^{๑๐} คู่มือสวดมนต์ทำวัตรเช้าเย็นวัดมณีโคตร. หน้า ๓

๔.๑.๕ ประเพณีสงฆ์น้ำพระ

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส, หลวงพ่องค์ตื้อ, หลวงพ่พระเสียง สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

๑) ประเพณีสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส

เป็นอีกหนึ่งประเพณีที่ถูกสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และสามารถพบเห็นได้ทั่วทุกภาค ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ การสงฆ์น้ำพระในทางศาสนาพุทธ ใช้คำว่า ถวายเครื่องเถราภิเชก (สงฆ์น้ำพระ) โดยมีจุดประสงค์เพื่อชำระพระวรกายของพระพุทธเจ้าให้สะอาดปราศจากมลทิน ทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ แต่ละวัดจะมีน้ำพระพุทธรูปลงมาให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้สงฆ์น้ำ เพื่อความเป็นสิริมงคล รับอานิสงฆ์ให้ชีวิตสดชื่น เย็นกายเย็นใจ รับขวัญวันปีใหม่ไทย หนึ่งในประเพณีสงฆ์น้ำที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายคือ “พิธีสมโภชสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส” ของชาวจังหวัดหนองคาย ที่นับได้ว่าเป็นอีกหนึ่งประเพณีสงฆ์น้ำพระ ที่ผู้คนทั้งในจังหวัดหนองคายเองและต่างจังหวัดให้ความสนใจ อีกทั้งยังได้มีการจัดงานอย่างยิ่งใหญ่เป็นประจำทุกปี

ภาพที่ ๔.๘ บรรยากาศประเพณีสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส

“หลวงพ่พระใส” เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบปางมารวิชัยหล่อด้วยทองสีสุก มีพระรูปลักษณะงดงามมาก ปัจจุบันได้ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวจังหวัดหนองคาย ที่ได้รับการนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก

ตามประวัติกล่าวไว้ว่า พระธิดา ๓ พี่น้องของกษัตริย์ล้านช้าง ได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปประจำพระองค์ขึ้น ๓ องค์ เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา แล้วขนานนามพระพุทธรูปตามพระนามว่า พระสุก พระเสริม และพระใสมีขนาดลดกันตามลำดับ หลังศึกกับเวียงจันทน์ในรัชกาลที่ ๓ ได้อัญเชิญพระทั้งสามลงแพ แต่ทว่าระหว่างทางล่องเรือมานั้น แขนของพระสุกได้แตกและได้จมลงในน้ำ การอัญเชิญจึงเหลือเพียงพระเสริมและพระใสมาถึงหนองคาย

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระเสริมและพระใส เพื่อไปประดิษฐานยังกรุงเทพมหานคร แต่เกิดปาฏิหาริย์ โดยพราหมณ์ผู้อัญเชิญนั้นไม่สามารถขับเกวียนนำพระใสไปได้ แม้จะใช้กำลังคนหรืออ้อนวอนอย่างไรก็ตาม จนในที่สุดเกวียนได้หักลง เมื่อหาเกวียนใหม่มาแทนก็ไม่สามารถเคลื่อนไปได้อีก จึงปรึกษากันว่าให้อัญเชิญพระใสมาประดิษฐานที่วัดโพธิ์ชัย จนเรื่อยมาถึงปัจจุบัน

โดยในช่วงสงกรานต์ของทุกๆ ปี ทางวัดโพธิ์ชัยจะมีการจัดงาน “พิธีสมโภชสรณ้ำหลวงพ่พระใส” ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชาวหนองคายมาตั้งแต่อดีต โดยจะมีการอัญเชิญหลวงพ่พระใสลงจากพระอุโบสถ ในวันที่ ๑๓ เมษายน มาประดิษฐานบนราชรถ หลังจากนั้นจะเคลื่อนขบวนแห่หลวงพ่พระใสรอบเมือง และอัญเชิญประทับชั่วคราว ที่พลับพลาหน้าพระอุโบสถตลอดช่วงเทศกาลสงกรานต์ เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ร่วมกันสรงน้ำและร่วมสักการะอย่างใกล้ชิด

การสรงน้ำหลวงพ่พระใส เริ่มต้นในปี ๒๔๙๗ แบ่งเป็น ๓ ยุค

ยุคที่ ๑ ใช้เกวียนแห่

ยุคที่ ๒ ใช้รถยนต์แห่

ยุคที่ ๓ ใช้ราชรถแห่

การแห่รอบเมืองทำติดต่อกันทุกปีไม่ได้ขาด มีแต่ปี ๒๕๖๓ เท่านั้นที่ไม่ได้แห่รอบเมือง เนื่องจากการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙^{๑๑}

ภาพที่ ๔.๙ พิธีสมโภชสรณ้ำหลวงพ่พระใส เมื่อครั้งอดีต

^{๑๑} สัมภาษณ์พระราชรัตนาลงกรณ์, เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๒) ประเพณีสงฆ์น้ำหลวงพ่องค์ตื้อ

ประชาชนชาวจังหวัดหนองคาย ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนคนไทยทั่วไปในภาคอีสาน คือ ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ เป็นแนวทางการดำรงชีวิตซึ่งทำให้แดนอีสานอยู่กันด้วยความผาสุก ร่มเย็นตลอดมา โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับฮีตสิบสอง ดังนี้ เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม เดือนยี่บุญคูณลาน เดือนสามบุญข้าวจี เดือนสี่บุญพระเวส เดือนห้าบุญสงฆ์น้ำหรือบุญตรุษสงกรานต์ เดือนหกบุญบังไฟ เดือนเจ็ดบุญข้าสะ เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา และเดือนสิบสองบุญกฐิน

การสงฆ์น้ำหลวงพ่องค์ตื้อ แบ่งออกไป ๓ ช่วง

ช่วงที่ ๑ ปล่อยอิสระ ให้สงฆ์ได้ตามใจชอบ แต่มีคนไปป็นปายองค์หลวงพ่

ช่วงที่ ๒ ทำราวป้องกันคนป็นปาย แต่สามารถสงฆ์น้ำได้เหมือนเดิม

ช่วงที่ ๓ งดสงฆ์น้ำ เนื่องจากกรมศิลปากรเห็นว่าองค์หลวงพ่มีความขึ้น จึงให้สงฆ์น้ำองค์จำลองหน้าพระวิหารแทน^{๑๒}

วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น สงฆ์น้ำหลวงพ่องค์ตื้อ ประมาณเดือนมีนาคมของทุกปี กิจกรรม คือ นมัสการหลวงพ่องค์ตื้อ - ชื่อประเพณี วันสงกรานต์ ประมาณเดือนเมษายนของทุกปี กิจกรรม คือ สงฆ์น้ำหลวงพ่องค์ตื้อ ประกวตขบวนแห่งานสงกรานต์ กิจกรรมวันผู้สูงอายุ

ภาพที่ ๔.๑๐ พิธีสมโภชสงฆ์น้ำหลวงพ่องค์ตื้อ

^{๑๒} สัมภาษณ์พระครูภัทรศีลวัตร, เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๓) ประเพณีสงฆ์น้ำหลวงพ่พระเสี๋ยง

พระเสี๋ยง หรือ หลวงพ่พระเสี๋ยง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หล่อจากทองสัมฤทธิ์ หน้าตัก ๘ นิ้ว สูง ๒๔ นิ้ว หนักประมาณ ๑๐๐ กิโลกรัม เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่และสวยงามมาก

หลวงพ่พระเสี๋ยง เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่กษัตริย์ล้านช้างสร้างขึ้นให้เป็นพระเสี๋ยงท่ายประจำเมือง และใช้เป็นพระเสี๋ยงท่ายในโอกาสเสด็จขึ้นครองราชย์ หรือมีเหตุการณ์สำคัญในโอกาสต่าง ๆ กาลต่อมาเมื่อมีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้น และเพื่อความปลอดภัย จึงได้อัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านช้าง ในคราวเดียวกันกับการอัญเชิญหลวงพ่พระสุก พระเสริม พระใส และประดิษฐานไว้ที่วัดมณีโคตร อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เพื่ออัญเชิญเข้าสู่เมืองหลวงของสยามประเทศ โดยอัญเชิญพระเสี๋ยงขึ้นบนหลังช้าง ซึ่งพระเสี๋ยงได้แสดงอภินิหาร ให้ช้างหนักจนไม่สามารถเดินทางไปได้ แล้วตกลงจากหลังช้าง เป็นเหตุให้พระกรรมบัน พระเกศศคต ชาวเมืองจึงเชื่อว่า วัดมณีโคตรน่าจะเป็นสถานที่ประดิษฐานถาวร จึงได้อัญเชิญประดิษฐานไว้ที่นี่ ตั้งแต่บัดนั้นจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ประเพณีเกี่ยวกับหลวงพ่พระเสี๋ยง ตรงกับงานเทศกาลตรุษสงกรานต์วันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปี และงานบุญบั้งไฟ ในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี ถือเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอำเภอโพนพิสัยปฏิบัติสืบกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ หลวงพ่พระเสี๋ยงเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองโพนพิสัย ที่ผู้คนให้ความเคารพกราบไหว้ขอพรอย่างสม่ำเสมอไม่ขาดสาย จนเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญที่ว่า “หลวงพ่พระเสี๋ยงแสนศักดิ์สิทธิ์สายโลหิตหล่อเลี้ยงอีสาน ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค”

การแห่หลวงพ่เสี๋ยงแบ่งเป็น ๓ ยุค คือ

ยุคที่ ๑ ยุค ๔ คนหาบ

ยุคที่ ๒ ยุครถแห่

ยุคที่ ๓ ยุคราชรถแห่^{๑๓}

ทำเป็นประจำทุกปี ยุคเว้น ปี ๒๕๖๓ แต่ก่อนบุญสงกรานต์ หรือบุญบั้งไฟมีการคบกัน ๓ วัน ๓ คืน เจดีย์มณีโคตร สร้างขึ้นสมัยเดียวกับสร้างพระธาตุพนม มีการระดมของมีค่าเพื่อสร้างพระธาตุพนม บางส่วนเดินทางไปยังไม่ถึงแต่สร้างพระธาตุพนมเสร็จแล้ว จึงได้สร้างเจดีย์ขึ้นในสถานที่ต่างๆ ต่อมามีการสร้างเจดีย์ครอบ แต่ช่วงได้ฉาบทองคำเจดีย์เก่าด้วย

^{๑๓} สัมภาษณ์พระครูสุธรรมรัตนารักษ์, เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๔.๑๑ พิธีสมโภชสร่งน้ำหลวงพ่พระเสีง

๔) บทวิเคราะห์ประเพณีสร่งน้ำพระ

จากการศึกษาประเพณีสร่งน้ำพระของจังหวัดหนองคายทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่องค์ตื้อ และหลวงพ่พระเสีง สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. ประเพณีสร่งน้ำพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่องค์ตื้อ หลวงพ่พระเสีง เริ่มมีประเพณีสร่งน้ำนับตั้งแต่ประดิษฐานอยู่วัดนั้นๆ กล่าวคือหลวงพ่พระใส และหลวงพ่พระเสีง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๔๐๐) หลวงพ่องค์ตื้อตั้งแต่สร้าง คือ พ.ศ. ๒๐๑๕

๒. ประเพณีสร่งน้ำพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่องค์ตื้อ หลวงพ่พระเสีง มีประเพณีสร่งน้ำในวันเดียวกัน คือวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปี

๓. ประเพณีสร่งน้ำพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่พระเสีง มีการแห่รอบเมือง ทุกปีได้ขาด โดยมีวิวัฒนาการมาจากการใช้เกวียน การใช้รถ และการใช้ราชมรถในการแห่ เว้นแต่ปี ๒๕๖๓ เท่านั้นที่ไม่ได้แห่รอบเมือง เพราะมีการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ ส่วนหลวงพ่องค์ตื้อไม่ได้แห่รอบเมือง เนื่องจากมีขนาดใหญ่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ มีการงดให้มีการสร่งน้ำตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นต้นมา เนื่องจากองค์หลวงพ่มีความชื้น ให้มีการสร่งน้ำองค์จำลองแทน

๔.๑.๖ ประเพณีบั้งไฟเสีง

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับประเพณีบั้งไฟเสีงหลวงพ่พระใส, หลวงพ่องค์ตื้อ, หลวงพ่พระเสีง สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

๑) ประเพณีบั้งไฟเสีงหลวงพ่พระใส

เป็นงานบุญเดือน ๖ หรือบุญบั้งไฟของชาวหนองคาย เรียกว่า “เบิกแณบูชาไฟ” หน่วยงานราชการ พ่อค้า และประชาชน จะร่วมกันจัดงาน โดยให้ประชาชนตามคุ้มต่างๆ ทำบั้งไฟมาแข่งกันเพื่อบูชาหลวงพ่พระใส ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ จะมีการแห่ขบวนบั้งไฟไปยังวัดโพธิ์ชัยใน

ตอนบ่าย เพื่อแห่เวียนรอบองค์หลวงพ่อบุญพระใส ๓ รอบ ตอนเย็นจะมีการฟังเทศน์ เวียนเทียนสมโภช หลวงพ่อและฉลองบั้งไฟตลอดทั้งคืน จนถึงรุ่งเช้าขึ้น ๑๕ คำ จะทำการถวายภัตตาหารพระเถร จากนั้นจึงทำการแห่บั้งไฟรอบพระอุโบสถ แล้วเริ่มจุดบั้งไฟเสี่ยงเพื่อถวายเจดีย์พระอรหันต์หน้าพระอุโบสถจำนวนบั้งไฟเสี่ยงตามศรัทธาในแต่ละปีจะแตกต่างกันไป^{๑๔} หลังจากนั้นจะเป็นการจุดบั้งไฟเพื่อแข่งขันกัน

ประเพณีเกี่ยวกับหลวงพ่อบุญพระใสที่นิยมปฏิบัติกันมาแต่โบราณอีกประเพณีหนึ่งคือ ประเพณีขอฝน แต่จะทำเฉพาะในปีที่ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลเท่านั้น

๒) ประเพณีบั้งไฟเสี่ยงหลวงพ่อบุญองค์ต่อ

บั้งไฟเสี่ยงพระเจ้าองค์ต่อ จะจุดบูชาปีละ ๙ บั้ง จัดขึ้นวันสุดท้ายบุญเดือน ๔ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน โดยมีคณะนางเทียมไปเสี่ยงทายที่ศาลหลักบ้าน แล้วนำมาถวายพระเจ้าองค์ต่อ แล้วจุดที่วัดองค์ต่อ ๑ บั้ง ส่วนอีก ๘ บั้งจะไปจุดที่วัดถ้ำย่างาม ห่างจากวัดองค์ต่อประมาณ ๕ กิโลเมตร วันถัดมา แรม ๒ ค่ำ เดือน ๒ จะประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตอนเย็นที่ศาลหลักบ้าน ตื่นเข้ามาทำบุญตักบาตร (บุญข้าชะ) รับประทานอาหารร่วมกันที่ศาลหลักบ้าน^{๑๕}

บั้งไฟเสี่ยง จะจุดถวายหลวงพ่อบุญพระเจ้าองค์ต่อในเทศกาลบุญเดือน ๔ ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ เมื่องานนมัสการหลวงพ่อบุญพระเจ้าองค์ต่อ (บุญเดือน ๔) สิ้นสุดลงในคืนวันเพ็ญเดือน ๔ รุ่งเช้าชาวบ้านก็จะนำบั้งไฟเสี่ยงไปเสี่ยงทายที่ศาลหลักบ้าน แล้วนำมาแห่รอบพระวิหาร ๓ รอบ นำขึ้นไปถวายหลวงพ่อบุญ แล้วนำมาจุดที่หน้าพระวิหารจำนวนแล้วแต่ศรัทธา ส่วนที่เหลือก็นำไปจุดที่วัดถ้ำย่างาม ห่างจากวัดศรีชุมพองค์ต่อประมาณ ๕ กิโลเมตร

๓) ประเพณีบั้งไฟเสี่ยงหลวงพ่อบุญเสี่ยง

งานประเพณีบุญบั้งไฟ ในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี ถือเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอำเภอนิพนธ์ที่ปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

การจัดทำบั้งไฟเสี่ยง จุดประสงค์เพื่อบูชาหลวงพ่อบุญพระเสี่ยงในเทศกาลบุญเดือน ๖ ซึ่งจะมีบั้งไฟเสี่ยงเพียงบั้งเดียว นำหน้าขบวนบั้งไฟในวันแห่บั้งไฟ รุ่งเช้าผู้เฒ่าผู้แก่จะนำบั้งไฟเสี่ยงไปเสี่ยงทายบนวิหาร ซึ่งแต่ละปีจะเสี่ยงทายแตกต่างกันไป เช่น ถ้าปีนั้นข้าวน้ำจะอุดมสมบูรณ์ ของให้บั้งไฟแตก หรือบางปีก็เสี่ยงให้บั้งไฟขึ้นสูง แล้วนำไปจุดที่ลานวัด พอบ้านเมืองเจริญขึ้นก็นำไปจุดนอกบริเวณวัด

๔) บทวิเคราะห์ประเพณีบั้งไฟเสี่ยง

จากการศึกษาประเพณีบั้งไฟเสี่ยงของหลวงพ่อบุญพระใส หลวงพ่อบุญองค์ต่อ และหลวงพ่อบุญพระเสี่ยง สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. วันที่จัดมีความแตกต่างกันดังนี้ ประเพณีบั้งไฟเสี่ยงหลวงพ่อบุญพระใส จัดในเทศกาลบุญเดือน ๗ ประเพณีบั้งไฟเสี่ยงหลวงพ่อบุญองค์ต่อ จัดในเทศกาลบุญเดือน ๔ ส่วนประเพณีบั้งไฟเสี่ยงหลวงพ่อบุญพระเสี่ยง จัดในเทศกาลบุญเดือน ๖

^{๑๔} สัมภาษณ์พระราชรัตนาลงกรณ์, เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๕} สัมภาษณ์พระศรีญาณวงศ์, เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๒. จำนวนบั้งไฟเสียงแตกต่างกัน บั้งไฟเสียงหลวงพ่อพระใส ไม่ระบุจำนวนแล้วแต่ศรัทธาของผู้จุดถวาย บั้งไฟเสียงหลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ จำนวน ๙ บั้ง บั้งไฟเสียงหลวงพ่อพระเสด็จ จำนวน ๑ บั้งเท่านั้น

๓. วัตถุประสงค์ในการจุดบั้งไฟเสียงแตกต่างกัน บั้งไฟเสียง หลวงพ่อพระใส มีวัตถุประสงค์บูชาพระธาตุเจดีย์อรหันต์ บั้งไฟเสียง หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ มีวัตถุประสงค์บูชาหลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ ส่วนบั้งไฟเสียง หลวงพ่อพระเสด็จ มีวัตถุประสงค์พยากรณ์ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ทางการเกษตร

ภาพที่ ๔.๑๒ พิธีบูชาพญาแถนด้วยบั้งไฟหลวงพ่อพระเสด็จ

๔.๒ ผลการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มน้ำโขง

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มน้ำโขง สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ รูปแบบการบริหารจัดการ

๑) ด้านการให้ความรู้/ความสำคัญ

“มรดก (heritage)” อาจจำแนกเบื้องต้นได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ “มรดกที่เป็นนามธรรม หรือมรดกที่จับต้องไม่ได้ (intangible heritage)” หมายถึง ประเพณี วัฒนธรรม ศิลปะการแสดง ภาษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติ ไม่สามารถครอบครอง ถ่ายโอน หรือยกให้แก่กันได้โดยตรง และ “มรดกที่เป็นรูปธรรม หรือ มรดกที่

จับต้องได้ (tangible heritage)” หมายถึงมรดกที่เป็นทรัพย์สิน (properties) ที่มองเห็นและสัมผัสจับต้องได้ สามารถครอบครอง ถ่ายโอน หรือยกให้แก่กันได้โดยตรง มรดกในรูปแบบนี้ยังจำแนกย่อยออกได้เป็น ๒ กลุ่มด้วยกัน คือ ทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายได้ (movable properties) เช่นศิลปวัตถุต่างๆ และทรัพย์สินในที่ตั้ง (in situ properties) ซึ่งมีพื้นที่กำกับและมีตาแหน่งที่ตั้งที่แน่นอน เช่นอาคาร ชุมชน ผืนป่า อุทยานแห่งชาติ ฯลฯ การดำเนินงานตามโครงการมรดกแห่งชาติ จะครอบคลุมเนื้อหาเฉพาะมรดกที่เป็นรูปธรรมที่เป็นทรัพย์สินในที่ตั้งเท่านั้น ซึ่งจัดเป็นมรดกในลักษณะเดียวกับ “มรดกโลก (world heritage)” ของยูเนสโก (UNESCO)

เกณฑ์การพิจารณาคุณค่ามรดกโลก (world heritage criteria) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพิจารณาคุณค่าของแหล่งมรดกที่ครอบคลุมสาระสำคัญของอนุสัญญามรดกโลก อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ อนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ และอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไว้อย่างครบถ้วน ทั้งยังครอบคลุมแหล่งมรดกทุกประเภท จึงมีความเหมาะสมที่จะนำเอาเกณฑ์ดังกล่าวมาปรับใช้กับระบบมรดกชาติ ประกอบด้วย มรดกจังหวัด (มรดกท้องถิ่น) และมรดกชาติ การนำเอาเกณฑ์ดังกล่าวมาปรับใช้จะช่วยให้สามารถดำเนินการต่อไปเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกชาติที่มีคุณค่าสูงในระดับสากล ให้เป็นมรดกโลกในอนาคต

การจัดทำระบบมรดกแห่งชาติมีประโยชน์หลายด้าน โดยเฉพาะในด้านการอนุรักษ์แหล่งมรดกให้อยู่คู่กับประเทศไทย สามารถส่งต่อแหล่งมรดกที่คุณค่าไปให้แก่คนในรุ่นต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ในด้านการศึกษาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว หรือการสร้างประโยชน์ทางสังคม ฯลฯ ปัจจุบันประเทศไทยมีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากแหล่งมรดกค่อนข้างน้อย เนื่องจากยังไม่ได้มีการจัดทำ ระบบมรดกชาติอย่างเป็นทางการและถูกต้องตามหลักวิชาการ ดังนั้น เมื่อจะริเริ่มดำเนินการเรื่องมรดกแห่งชาติจึงต้องทำความเข้าใจระบบทั้งหมดว่ามีความเป็นมา องค์ประกอบ หรือหลักเกณฑ์อะไรบ้าง ทั้งนี้ การจัดระบบมรดกแห่งชาติของประเทศไทยจะสมบูรณ์ได้ ก็ควรจำแนกประเภทและกำหนดเกณฑ์การพิจารณาให้สอดคล้องหรืออ้างอิงกับหลักการและเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานนานาชาติ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการต่อไปในอนาคต

หลักการสำคัญในการจัดระบบมรดกแห่งชาติ คือการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินคุณค่า ความสำคัญของแหล่งมรดกอย่างเหมาะสมและเป็นระบบ เพื่อใช้ในการกลั่นกรองแหล่งมรดกที่มีคุณค่าความสำคัญในด้านใด และมีคุณค่าอยู่ใน ระดับใด เพื่อให้สามารถจำแนกแหล่งมรดกออกเป็น ๑) มรดกท้องถิ่นหรือมรดกจังหวัด ๒) มรดกชาติ และ ๓) มรดกที่มีคุณค่าสูงกว่าระดับชาติ ซึ่งมีศักยภาพที่จะขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกระหว่างชาติ หรือมรดกโลกต่อไปได้ เพื่อให้การจัดทำระบบมรดกชาติเป็นไปอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง รวมทั้งเพื่อให้สามารถนำเอามรดกแห่งชาติที่มีคุณค่าความสำคัญสูงกว่าระดับชาตินำไปสู่การขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกระหว่างชาติ หรือมรดกโลกต่อไปได้ สะดวกยิ่งขึ้น เกณฑ์การพิจารณาคุณค่าความสำคัญของมรดกท้องถิ่นและมรดกชาติที่จัดทำขึ้นจึงควรสอดคล้องหรืออ้างอิงจากเกณฑ์ของการพิจารณามรดกโลกของยูเนสโก ดังนั้น ในระบบมรดกชาติ ควรพิจารณาคุณค่าความสำคัญของแหล่งมรดกออกเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับท้องถิ่นหรือจังหวัด ที่มีคณะกรรมการมรดกจังหวัดเป็นผู้พิจารณา และระดับชาติ ที่มีคณะกรรมการมรดกแห่งชาติเป็นผู้พิจารณา ดังนั้นจึงควรสร้างระบบการพิจารณาให้มีความต่อเนื่องกัน และสามารถต่อยอดไปสู่การ

ดำเนินการเสนอเป็นแหล่งมรดกที่มีคุณค่าความสำคัญสูงกว่าระดับชาติ ให้เป็นมรดกระหว่างชาติและมรดกโลกต่อไป

ดังนั้นการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมด้านการให้ความรู้ความสำคัญในชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง มักจะปรากฏในรูปแบบคณะกรรมการโดยเฉพาะคณะกรรมการแต่ละวัดจะมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการให้ความรู้และการตัดสินใจในการบริหารจัดการ^{๓๖}

๒) ด้านการอนุรักษ์/การบำรุงรักษา

๑. การค้นคว้าวิจัย ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในด้านต่างๆ มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๒. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๓. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่กำลังสูญหายหรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

๔. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

๖. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๗. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก

๘. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

^{๓๖} สัมภาษณ์นางปิยาพร ศรีภา. เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓

ภาพที่ ๔.๑๓ รูปแบบการบริหารจัดการเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีด้านการอนุรักษ์/การบำรุงรักษา

ดังนั้นการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมด้านการอนุรักษ์ รักษาในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง โดยทั่วไปจะอาศัยพระสงฆ์สามเณรเป็นหลัก เว้นแต่บางส่วนจะขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร เช่นกรณี หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อที่กรมศิลปากรเห็นว่ามีค่าขึ้นมาก ควรดให้มีการสงฆ์ในประเพณี สงกรานต์ เพื่ออนุรักษ์องค์หลวงพ่อให้มีความมั่นคงและสามารถอยู่ได้นาน^{๓๗}

๓) ด้านการใช้วัฒนธรรมประเพณี

สิ่งที่คนไทยกำหนดสร้างขึ้น มีการเรียนรู้สืบทอดกันมามีลักษณะที่แสดงออกถึงความ กองงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ตลอดจนการมีศีลธรรมอันดีของสมาชิกไทย เช่น การใช้ภาษาไทย การรู้จักเคารพผู้อาวุโส การไหว้ ศิลปกรรม แบบไทย อาหารไทย รวมทั้งการแต่ง กายที่สุภาพเรียบร้อย ถูกต้องตามกาลเทศะเหมาะสมตามฐานะและวัย

ชุมชนลุ่มน้ำโขงมีมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาอัน ยาวนานคือฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ นอกจากนั้นยังมีประเพณีเฉพาะที่ชุมชนลุ่มน้ำโขงปฏิบัติกันมา เช่น ประเพณีบุญเดือน ๔ ก็จะมีทั้งที่เป็นงานเทศกาลนมัสการหลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ พอถึงเทศกาล การสงกรานต์ ก็จะมีทั้งทันทมีขบวนแห่หลวงพ่อพระใส หลวงพ่อองค์ตื้อ หลวงพ่อพระเสด็จ^{๓๘}

๕) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว

๑. ร่วมกับองค์กรภาคประชาชน ชมรมท่องเที่ยวจังหวัดหนองคาย และหน่วยงานของ รัฐเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ สนับสนุนการทำงานกลุ่มอาสาสมัครเพื่อทำงานอนุรักษ์

๒. สำรวจ ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำแผนงานการสื่อสารสาธารณะและการ สื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมประเพณี และพื้นที่เกี่ยวข้อง

๓. การจัดทำสื่อรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การจัดทำหลักสูตรอบรมมัคคุเทศก์น้อย

^{๓๗} สัมภาษณ์พระมหาเอกชัย วิสุทโธ, เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๘} สัมภาษณ์นางณิชานันท์ พัดงาม, เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓

๔. การจัดกิจกรรมค่ายเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์ในมรดกทางวัฒนธรรมประเพณี เพื่อสร้างเครือข่ายการทำงาน

๕. ถอดบทเรียน และจัดนิทรรศการ การเสวนา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณี

ทั้งนี้ วิธีการขั้นตอนของการบริหารจัดการ ประกอบด้วย

๑. ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ประเพณีตลอดจนการรวบรวมข้อมูลรูปภาพซึ่งข้อมูลที่รวบรวมดังกล่าวต้องประกอบด้วยข้อมูลด้านสถานที่และลักษณะวัฒนธรรม ประเพณีในอดีต

๒. ขั้นตอนการกำหนดเขตพื้นที่วัฒนธรรม ประเพณี และพื้นที่เกี่ยวข้อง (สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้น) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะนำไปสู่จัดทำงานสื่อความหมายวัฒนธรรม ประเพณี แก่แก่และการกำหนดมาตรการดูแลในพื้นที่นำร่องการวิจัยได้กำหนดขึ้น

๓. ขั้นตอนการจัดทำงานสื่อความหมายตามจุดสำคัญต่างๆในเขตพื้นที่อนุรักษ์รวมถึงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน สื่อความหมายซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน

๔. ขั้นตอนการดำเนินการบริหารจัดการวัฒนธรรม ประเพณี ตามแผนการอนุรักษ์ จะอยู่ในฐานะ “เมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์”

๕. ขั้นตอนการสังเกตการณ์ และการดำเนินการวิจัย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวต้องอาศัยการประยุกต์ทุกขั้นตอนการดำเนินการเข้าด้วยกัน

การบริหารจัดการเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะถือว่ามรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือน แต่จะต้องพัฒนาบริบทตามไปด้วยกล่าวคือ

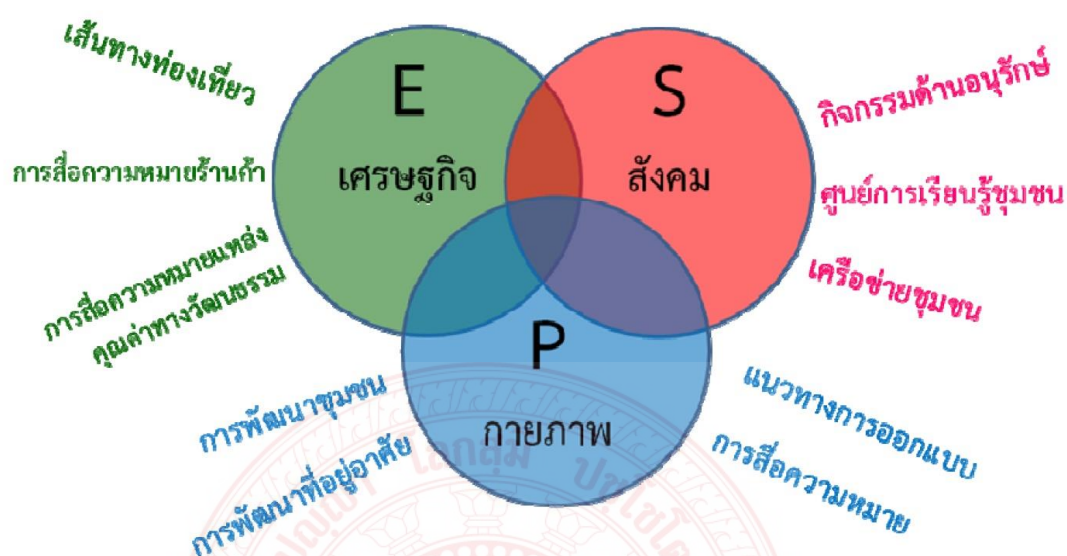
๑. การพัฒนาถ่ายภาพ การปรับปรุงทัศนวิสัยวัดวาอาราม หอน้ำห้องสุขา สถานที่จอดรถ การพัฒนาที่อยู่อาศัยทั้งในวัด และชุมชนรอบๆ วัด การพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่นกลุ่มสินค้า กลุ่มการให้บริการ

๒. การพัฒนาสังคม การจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ เป็นต้นว่าการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติในเทศกาลสำคัญๆ การสร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน การผลิตสินค้าชุมชน การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน

๓. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เชิงเกษตร การสร้างอัตลักษณ์ที่เป็นเครื่องหมายการค้า เช่น เสื้อผ้า เครื่องใช้สอย ของแหล่งคุณค่าทางวัฒนธรรม^{๑๙}

^{๑๙} สัมภาษณ์ ดร.พิพัฒน์ ศรีสุขภักดิ์. เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

ขั้นตอนของการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ดังภาพที่ ๔.๑๔

ภาพที่ ๔.๑๔ วิธีการขั้นตอนของการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมและประเพณี

๔.๑.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วม

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มน้ำโขง สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

๑) ด้านร่วมให้ข้อมูล/ความรู้

การจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมให้ข้อมูล/ความรู้ สามารถปฏิบัติได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

๑. จัดให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ เช่น การอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านทั้งลำตัด เพลงฉ่อย เพลงเรือ ด้วยการจัดชมรมประจำท้องถิ่น หรือการเชิญพ่อเพลงแม่เพลงในชุมชนมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง หรือจัดกิจกรรมขึ้นในโรงเรียน เป็นต้น

๒. เปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในสังคมที่ละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทย เช่น ควรส่งเสริมการศึกษาและใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากสมุนไพรไทย

๓. ร่วมกันทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงการจัดแสดงหรือรณรงค์เป็นบางช่วงเท่านั้น เช่น บางท้องถิ่น บางหน่วยงานรณรงค์ให้คนในท้องถิ่นหรือในหน่วยงานแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ตัด เย็บจากผ้าพื้นเมือง ก็ควรหาแบบเสื้อผ้าที่เหมาะสมกับคนทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ ราคาอย่าแพงเกินไป ไม่ควรให้คนรุ่นใหม่คิดว่าการแต่งกาย

ด้วยผ้าพื้นเมืองเป็นความเชย ดูแลรักษายาก ราคาแพง และเป็นเครื่องแต่งกายเฉพาะผู้สูงอายุหรือใช้เฉพาะเวลาปฏิบัติงานสำคัญเท่า นั้น

๔. สร้างจิตสำนึกให้คนไทยเห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น ส่งเสริมและปลูกฝังให้เยาวชนรักษากิริยามารยาทแบบไทย เช่น มีสัมมาคารวะ เคารพผู้ใหญ่ มีความอ่อนน้อม ถ่อมตน และรักษาวลสงวนตัว รวมทั้งส่งเสริมให้ใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องทั้งการพูดและการเขียน เช่น รมรงค์ให้พูดออกเสียงภาษาไทยให้ชัดเจน ไม่พูดภาษาไทยปนภาษาอังกฤษ เป็นต้น^{๒๐}

๒) ด้านร่วมทำกิจกรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและวิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่นต่าง ๆ ได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยแสดงออกในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะ เป็นต้น เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนัก มีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูเผยแพร่และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในปัจจุบันวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีและวิถีชีวิตที่ดั้งเดิมขาดการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ ในขณะที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากสังคมภายนอกได้เข้ามาคุกคามสังคมไทยมากขึ้น ดังนั้นการสืบสานและอนุรักษ์ฟื้นฟูรวมทั้งการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมและจิตใจต่อมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในชุมชน เพื่อให้เยาวชนและชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน มีความเข้าใจรากเหง้า ความเป็นวัฒนธรรม การแบ่งปันการเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีการศึกษาเรียนรู้วิถีการดำรงชีวิตของชุมชน

๓) ด้านร่วมวางแผนพัฒนา

กิจกรรมทุกกิจกรรมและทุกขั้นตอนจะต้องเกิดจากการคิด ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการโดยประชาชน นักพัฒนาต้องไม่เป็นผู้กำหนดกิจกรรม แผนงาน หรือโครงการไว้ล่วงหน้า แต่นักพัฒนามีหน้าที่กระตุ้นให้ชาวบ้าน กล้าคิด สามารถค้นหาปัญหาและความต้องการ และตัดสินใจริเริ่มโครงการต่าง ๆ ได้เอง ซึ่งการที่นักพัฒนาจะทำได้จำเป็นต้องเข้าไปหาประชาชน กระตุ้นด้วยโดยใช้มาตรการต่าง ๆ (การฝึกอบรม, ประชุมกลุ่มอภิปราย กลุ่มสัมพันธ์ การแสดงบทบาท ฯลฯ) ให้ชาวบ้านกล้าคิดกล้าแสดงออก โดยนักพัฒนาอาจให้ข้อมูลหรือการชี้แนะที่จำเป็น เพื่อประกอบการตัดสินใจของชาวบ้าน

๔) ด้านร่วมอนุรักษ์

การอนุรักษ์วัฒนธรรมมีความสำคัญมาก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของสังคมไทยมาอย่างช้านานแต่ในปัจจุบันนี้ วัฒนธรรมไทยเริ่มจะเลือนหาย และมีเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ จึงทำให้ผู้คนไม่เห็นความสำคัญแต่วิธีอนุรักษ์ก็มีหลายอย่างแตกต่างกันออกไป เช่น

๑. การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

^{๒๐} สัมภาษณ์นายพัฒนา อินเสมียน. เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓

๒. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๓. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

๔. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

๖. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๗. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก

๘. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ^{๒๑}

๕) ด้านร่วมในกิจกรรมโครงการที่จัด

ส่งเสริมสนับสนุนชุมชนที่มีวิถีชีวิต และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เสริมสร้างความภาคภูมิใจ และการมีส่วนร่วมของชุมชน อีกทั้งเพิ่มช่องทางในการสร้างรายได้และขยายโอกาสของชุมชนในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ

^{๒๑} สัมภาษณ์นายมนูญ อธิ. เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๒.๓ การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของวัดโพธิ์ชัย

วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นวัดขนาดใหญ่ เป็นพระอารามหลวงแห่งเดียวของจังหวัดหนองคาย ถือว่าเป็นวัดประจำจังหวัดหนองคายก็ได้ เป็นวัดที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่อบุญพระใส พระคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดหนองคาย มีพุทธศาสนิกชนได้เดินทางมากราบไหว้หลวงพ่อบุญพระใสและทำบุญทุกวันไม่ขาด วัดโพธิ์ชัย มีการบริหารจัดการวัดในรูปแบบคณะกรรมการ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสทุกรูปเป็นกรรมการบริหาร และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นคฤหัสถ์ร่วมเป็นคณะกรรมการบริหาร^{๒๒} คณะกรรมการชุดปัจจุบัน ตามคำสั่งวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ที่ ๑/๒๕๖๔ ลงวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๔ ประกอบด้วย

๑. พระราชรัตนาลงกรณ์ (พิสิษฐ์ สุวิโร/ธรรมโรจน์) ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย ประธานกรรมการ
๒. พระมหาพิชิต อตุลเวโท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง รองประธานกรรมการ
๓. พระครูโพธิชยานุกิจ (อดุลย์ อดิภทฺโท/วงษาบุตร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง รองประธานกรรมการ
๔. พระครูภาวนาธรรมโฆษิต (เดชศักดิ์ ชีรปัญญา/โพธิ์ชัย) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง กรรมการ
๕. พระครูศรีชัยโพธิ์ (คำดี เขมธโร/อุบลเขต) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง กรรมการ
๖. พระครูปริยัติชยาภิวัฒน์ (กิตติภพ สุทธิญาโณ/อุบลบาล) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง กรรมการ
๗. พระครูอุดมธรรมานุกิจ (ชาตรี อุตตโม/บัวทะราช) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง กรรมการ
๘. พระครูโพธิชยานุสิฐ (วีรพงษ์ สุเมธี/พิมพ์พัฒน์) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง กรรมการ
๙. พระมหาจตุรภัทร กิตติยุตโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง กรรมการ
๑๐. พระครูปัญญาวรรณานุกิจ เจ้าคณะภูพานโพธิ์ชัย ๑ วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง กรรมการ
๑๑. พระครูอนุกูลศิลาเขต (มณฑิร มหิสุโร/มณีรัตนะพร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง กรรมการและเลขานุการ
๑๒. พระครูปริยัติโสภณวัฒน์ (สมนึก โสภณปัญญา/เจริญชัย) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓. พระครูสมุห์หัตถพร ปิยธมโม ครูสอนพระปริยัติธรรม กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. นายไพรัช ภาสอน ไวยาวังกร

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์, เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๖๔.

๑๕. นายธวัชชัย วงศ์อุตสาหะ ไวยาวัจกร

จากการศึกษาการบริหารจัดการ พบว่า วัดโพธิ์ชัยเป็นวัดที่วางระบบการบริหารจัดการไว้เป็นอย่างดี โดยมีคณะกรรมการบริหารวัดทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส ซึ่งฝ่ายสงฆ์นั้นมีผู้ช่วยเจ้าอาวาสคอยสนองงานและรับผิดชอบแต่ละงานแตกต่างกันไปอย่างชัดเจนทั้ง ๕ ด้านคือ งานปกครอง งานการศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ และงานสาธารณะสงเคราะห์ ส่วนฝ่ายฆราวาสก็ช่วยดูแลและอำนวยความสะดวกโดยเฉพาะด้านการรักษาสถาปัตยกรรมของวัดเป็นอย่างดี^{๒๓} ซึ่งหากพิจารณาถึงการบริหารจัดการนั้นคงจะเป็นเรื่องของการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว หากเป็นช่วงเทศกาล หรือช่วงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาพื้นที่ในการจัดรถจะไม่เพียงพอ^{๒๔}

วัดโพธิ์ชัย เป็นที่พำนักของเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย และเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย จึงถือเป็นศูนย์กลางคณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย เป็นเหตุให้การบริหารคณะสงฆ์วัดโพธิ์ชัยจำเป็นต้องสนองงาน ๒ ส่วน คือ ส่วนที่สนองงานคณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย มีกองงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย กองงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย และส่วนที่สนองงานวัดโพธิ์ชัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต้อนรับและอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่มาสักการะบูชาของค์หลวงพ่อบุญรอด ตั้งแต่เวลา ๐๖.๐๐ ถึง ๑๘.๐๐ น. ของทุกวันจะมีพระสงฆ์สามเณร ที่เป็นเจ้าหน้าที่แต่ละวันทำหน้าที่อำนวยความสะดวกที่พระอุโบสถมิได้ขาด บางวันมีพุทธศาสนิกชนจิตอาสาช่วยอำนวยความสะดวกช่วยพระสงฆ์สามเณร แต่ยังพบว่าทางวัดยังขาดทรัพยากรบุคคลที่คอยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวภายในวัด ซึ่งหากมีนักเทศก์หรืออาสาสมัครที่มีความสามารถทางด้านภาษาอังกฤษ หรือภาษาจีนคอยให้ความรู้และข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวก็จะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี^{๒๕}

การบริหารจัดการวัดโพธิ์ชัยในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ระหว่างวันที่ ๑๒ – ๑๗ เมษายน ของทุกปี เป็นเทศกาลร่น้ำหลวงพ่อบุญรอด โดยอัญเชิญหลวงพ่อบุญรอดจากพระอุโบสถแห่รอบเมืองหนองคายในวันที่ ๑๓ เมษายน และประดิษฐานไว้ที่พลับพลาด้านล่างให้พุทธศาสนิกชนได้สรงน้ำ จึงอัญเชิญขึ้นสู่พระอุโบสถในวันที่ ๑๗ เมษายน มีพุทธศาสนิกชนลูกหลานหลวงพ่อบุญรอดเดินทางมาสักการะบูชาเป็นจำนวนมาก การบริหารจัดการในช่วงเทศกาลของวัดโพธิ์ชัย นอกจากคณะกรรมการบริหารวัดพระสงฆ์สามเณรภายในวัดแล้ว จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากภาครัฐ คือจังหวัดหนองคายและส่วนราชการต่างๆ ในจังหวัดหนองคาย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย เทศบาลเมืองหนองคาย ตลอดจนพุทธศาสนิกชนจิตอาสาลูกหลานหลวงพ่อบุญรอด มาช่วยอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ตลอดช่วงเทศกาล

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลศิลาเขต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูศรีชัยโพธิ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์, เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๒.๔ การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของวัดศรีชมพูนาคคีต

วัดศรีชมพูนาคคีต ตำบลน้ำโมง อำเภอบ้านนา จังหวัดหนองคาย เป็นวัดขนาดใหญ่ มีอาคารสถานที่ และเสนาสนะภายในวัดจำนวนมาก ประกอบกับมีพุทธศาสนิกชนได้เดินทางมากราบไหว้หลวงพ่อบุญธรรมเจ้าองค์ตื้อและทำบุญทุกวันไม่ขาด จึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบบริหารให้สามารถตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนได้ โดยวัดศรีชมพูนาคคีตมีการจัดการบริหารเป็น ๒ ส่วน คือส่วนของคณะสงฆ์ และส่วนของกรรมการวัด^{๒๖}

ในส่วนของคณะสงฆ์ มีจัดการบริหารในรูปแบบคณะกรรมการ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสทุกรูป และพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นกรรมการ ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๔) วัดศรีชมพูนาคคีต มีพระศรีญาณวงศ์,ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย เป็นเจ้าอาวาส มีผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๓ รูป คือ พระครูภัทรศีลวัตร, พระครูพิศาลสารบัณฑิต,รศ.ดร. และพระปลัดฤทธิ อธิติเตโช และมีพระมหาเอกชัย วิสุทโธ เป็นเลขานุการวัด

ส่วนกรรมการวัดในอดีตที่จะช่วยงานวัด ประกอบด้วย

นายพัฒนา อินสเมียร	ประธานคณะกรรมการ
นายสมเกียรติ ใจอาจ	รองประธานคณะกรรมการ
นายแทนธงชัย อินทวงค์	รองประธานคณะกรรมการ
นายแดนชัย รัตนดิสร้อย	รองประธานคณะกรรมการ
นายสมร ใจอาจ	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ
นายสมดี ยืนคง	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ
นายกิตติ จำปีพรหม	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ
ส.ท. แม่น สิงห์ชัย	กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
นายอำนาจ วันดี	กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
นายองอาจ ศรีชมพู	กรรมการฝ่ายศาสนพิธี
นายวีระศักดิ์ เบาะพรม	กรรมการฝ่ายบัญชี
นายจุน เจริญศรี	กรรมการ
นายสุวิทย์ จันทวัฒน์	กรรมการ
นายวิทยา พิมเภา	กรรมการ
นางศรสวรรค์ เจริญรุ	กรรมการ
นางสุภาพร วงษ์แสงจันทร์	กรรมการ
นางบุญโฮม ดอกบัวหลวง	กรรมการ
นายกนกพล คุณความดี	กรรมการฝ่ายไฟฟ้า / ช่างเทคนิค
นายประมวล พิทยสมบัติ	กรรมการฝ่ายไฟฟ้า / ช่างเทคนิค
นายสุภาพ นันทะ	พนักงานฝ่ายรักษาความสะอาด
นางคำมี พิทยสมบัติ	พนักงานฝ่ายดอกไม้ รูปเทียน

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระศรีญาณวงศ์, เจ้าอาวาสวัดศรีชมพูนาคคีต, เมื่อวันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางแทน ฤทธิสอน	พนักงานฝ่ายดอกไม้ रुपเทียน
นางหงส์ รักษาพนธ์	พนักงานฝ่ายดอกไม้ रुपเทียน
นายหลิ่ง ปุณนา	พนักงานประจำวิหาร
นายชื่น ถิ่นสำราญ	พนักงานประจำวิหาร
นายพลอย อุดม	พนักงานทั่วไป
ร.ต.ต.สมบุญ รัตน์แสงศรี	พนักงานขับรถ

ต่อมาพระศรีญาณวงศ์ เจ้าอาวาสวัดศรีชุมพองค์ต่อ รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย ได้มีคำสั่งที่ จร.อต. ๓/๒๕๕๕ ลงวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๕๕ แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายฆราวาสวัดศรีชุมพองค์ต่อ ประกอบด้วย

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. นายพัฒนธรณ์ กิรติรัฐวัฒน์	นายอำเภอท่าบ่อ	ประธานกรรมการ
๒. พ.ต.อ.สมชาย สงวนศักดิ์ภักดี	ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรท่าบ่อ	รองประธานกรรมการ
๓. นายประภาส นครภักดี	นายกเทศมนตรีเมืองท่าบ่อ	รองประธานกรรมการ
๔. นายนิกร พรพลทอง	ผู้จัดการธนาคารออมสินท่าบ่อ	กรรมการ
๕. นายแพทย์วัฒนา พาริศรี	ผู้อำนวยการ รพร.ท่าบ่อ	กรรมการ
๖. น.อ.สุชาติ อุดมราค	ผบ.นรช.เขตหนองคาย	กรรมการ
๗. นายสมพงษ์ โสภิน	ผู้อำนวยการโรงเรียนท่าบ่อ	กรรมการ
๘. น.ส.สุดา ชัยกำเนิด	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ	กรรมการ/เลขานุการ

มีหน้าที่ อำนวยการ ให้คำปรึกษา สนับสนุน และแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานให้สำเร็จ
ลุล่วงตามวัตถุประสงค์

กรรมการฝ่ายดำเนินงาน

๑. นายพัฒนา อินเสมียน	ไวยาวัจกร	ประธานกรรมการ
๒. นายองอาจ ศรีชมพู	ไวยาวัจกร	รองประธานกรรมการ
๓. นายสมเกียรติ ใจอาจ	ไวยาวัจกร	รองประธานกรรมการ
๔. นายแมน สิงห์หัดชัย	ไวยาวัจกร	กรรมการ
๕. นายแทนธงชัย เทียมทะนงค์	คนงานวัด	กรรมการ/เลขานุการ

มีหน้าที่ ประสานงานกับคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปด้วย
ความเรียบร้อย และแก้ไขอุปสรรค ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยสันติวิธี พระธรรมวินัย และกฎหมาย
บ้านเมือง

กรรมการฝ่ายการปกครอง

๑. นายพัฒนา อินเสมียน	ไวยาวัจกร	หัวหน้า
๒. นางพวง โคตรชมพู	ประธานชุมชนศรีมงคล	กรรมการ
๓. นางเนื่อง ศรีอ้วน	ประธานชุมชนศรีบุญเรือง	กรรมการ
๔. นายอดุลย์ หนันตะ	ประธานชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๕. นายสังวาล ภูมิวัลย์	ประธานชุมชนศรีชมพู	กรรมการ
๖. นายบุญกว้าง วงชาติ	ชุมชนศรีมงคล	กรรมการ

มีหน้าที่ ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการดูแล คຸ້ມครอง บริหาร รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรหรือคฤหัสถ์ที่อยู่ใว้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

กรรมการฝ่ายการศาสนศึกษา

๑. นายองอาจ ศรีชมพู	ไวยาวัจกร	หัวหน้า
๒. นางสุภาพร วงษ์แสงจันทร์	ชุมชนศรีบุญเรือง	กรรมการ
๓. นางอนงค์ นะตพรม	ชุมชนศรีชมพู	กรรมการ
๔. นายสำเนียง ศรีบุญเรือง	ชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๕. นางอนงภา คำสุข	ชุมชนศรีชมพู	กรรมการ
๖. นางศรีนวล หินกาล	ชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๗. นางจินตนา สิงห์หัดชัย	ชุมชนศรีบุญเรือง	กรรมการ

มีหน้าที่ ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม พระภิกษุสามเณร หรือคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัด ให้มีความรู้ทั้งทางพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

กรรมการฝ่ายเผยแผ่

๑. นายแมน สิงห์หัดชัย	ไวยาวัจกร	หัวหน้า
๒. นายจุน เจริญศรี	ชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๓. นายอำนาจ วันดี	ชุมชนศรีมงคล	กรรมการ
๔. นางมัย ดอนเกิด	ชุมชนศรีบุญเรือง	กรรมการ
๕. นายสุระพงษ์ ผุดผ่อง	ชุมชนศรีชมพู	กรรมการ
๖. นายนิรัน มั่งชา	ชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๗. นายพงษ์สยาม พิมวาปี	ชุมชนศรีบุญเรือง	กรรมการ

มีหน้าที่ ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมอันดีงาม ไปสู่ชุมชนต่างๆ ทั้งใกล้ และไกล ทั้งในและต่างประเทศ ด้วยสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ อันเหมาะสมแก่สมณสาธูป และสมัยนิยม

กรรมการฝ่ายศึกษาสงเคราะห์

๑. นายสมเกียรติ ใจอาจ	ไวยาวัจกร	หัวหน้า
๒. นางธนวรรณ พันธกลาง	ชุมชนศรีบุญเรือง	กรรมการ
๓. นางวันเพ็ญ แสนพันธ์	ชุมชนศรีมงคล	กรรมการ
๔. นางศรสวรรค์ เจริญภู	ชุมชนศรีมงคล	กรรมการ
๕. นายสมดี ยืนคง	ชุมชนศรีชมพู	กรรมการ
๖. นายสำราญ แก้วสีขาว	ชุมชนศรีชมพู	กรรมการ
๗. นายวัชรชัย สุนทรอินทร์	ชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๘. นางสาวกัณติการ โพธิเนตร	ชุมชนศรีมงคล	กรรมการ

มีหน้าที่ ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการสนับสนุนด้านการศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝน อบรมช่วยเหลือทางการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา รวมทั้งทุนการศึกษา

กรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์

๑. นายแมน สิงห์หัดชัย	ไวยาวัจกร	หัวหน้า
๒. นางอัจฉรา อินเสมียน	ชุมชนศรีมงคล	กรรมการ
๓. นางมะลิซ้อน แสงลี	ชุมชนศรีมงคล	กรรมการ
๔. นางวันเพ็ญ หมอยา	ชุมชนศรีบุญเรือง	กรรมการ
๕. นายสาย พัดพรม	ชุมชนศรีบุญเรือง	กรรมการ
๖. นางบุญทรัพย์ กาเมือง	ชุมชนศรีชมพู	กรรมการ
๗. นายโฮม นันทะ	ชุมชนศรีบุญเรือง	กรรมการ

มีหน้าที่ ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการสนับสนุนช่วยเหลือพุทธศาสนิกชนในชุมชน หน่วยงานองค์กรภาครัฐและเอกชน ด้วยปัจจัยต่างๆ ในการบำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ และตาย

กรรมการฝ่ายสาธารณูปการ

๑. นายองอาจ ศรีชมพู	ไวยาวัจกร	หัวหน้า
๒. นางสาวดาวมณี เจริญศรี	ชุมชนศรีชมพู	กรรมการ
๓. นายแดนชัย รัตนติสร้อย	ชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๔. นางคำรัง ยืนนาน	ชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๕. นางจันทร์ ไชยปัญญา	ชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๖. นายรณภูมิ ใจดี	ชุมชนโรงเรียนเก่า	กรรมการ
๗. นางประชิด จันทร์ดี	ชุมชนศรีชมพู	กรรมการ
๘. นางบังอร ขาวสวย	ชุมชนศรีชมพู	กรรมการ

มีหน้าที่ ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการสนับสนุนด้วยปัจจัย ๔ ในการก่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานภายในวัด ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่น เหมาะสมกับการบำเพ็ญกุศลต่างๆ

คณะกรรมการทุกท่าน ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้

๑. มีสัญชาติไทย นับถือศาสนาพุทธ
๒. มีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปีบริบูรณ์
๓. เป็นผู้มีหลักฐานมั่นคง
๔. เป็นผู้มีรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่กรรมการได้
๕. เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองตามรัฐธรรมนูญ
๖. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือมีโรคที่เป็นที่รังเกียจแก่สังคม
๗. ไม่เป็นผู้บกพร่องในศีลธรรมอันดี เช่น มีความประพฤติเสื่อมเสีย เป็นนักเลงการพนัน เสพสุราเป็นอาชญา หรือติดยาเสพติดให้โทษ

๘. ไม่เป็นผู้มีหนี้สินส่วนตัว
๙. ไม่เป็นผู้ที่เคยถูกลงโทษให้ออกจากราชการ หรือองค์การของรัฐบาล หรือบริษัทห้างร้านเอกชน ในความผิดหรือมีมลทินมัวหมองในความผิดเกี่ยวกับเงิน
๑๐. ไม่เป็นผู้ที่เคยถูกลงโทษจำคุก เว้นแต่ความผิดที่เป็นลหุโทษหรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

การถอดถอนกรรมการจากหน้าที่ จะทำได้เมื่อกรรมการประพฤติมิชอบอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

๑. ทุจริตต่อหน้าที่
๒. ไม่ปฏิบัติหน้าที่จนเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง
๓. ขัดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยกฎหมายและระเบียบแบบแผน เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่วัดอย่างร้ายแรง
๔. ประมาทเลินเล่อในหน้าที่เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่วัดอย่างร้ายแรง
๕. ประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง

การบริหารจัดการภายในทางวัดศรีชมพูน้องค์ต่อก่อนข้างมีความสมบูรณ์ในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ เป็นอย่างดี^{๒๗} แต่สิ่งที่ควรเพิ่มเติมคือทักษะและความสามารถของทรัพยากรบุคคลในด้านการบริการ เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือน^{๒๘}

การบริหารจัดการวัดโพธิ์ชัยในช่วงเทศกาล ซึ่งวัดศรีชมพูน้องค์ต่อมีเทศกาลสำคัญ ๒ เทศกาล คือ เทศกาลบุญเดือนสี่ และเทศกาลสงกรานต์ เทศกาลบุญเดือนสี่หรืองานนมัสการหลวงพ่อบุญเจ้าองค์ต่อ จัดขึ้นระหว่างวันขึ้น ๑๒ ค่ำ ถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ มีกิจกรรมตลอดวันตลอดคืน มีการแสดงแสงสีเสียงตำนานหลวงพ่อบุญเจ้าองค์ต่อในพิธีเปิด การฟังพระธรรมเทศนา และการเวียนเทียนทุกคืน พิธีแก้บะแก้น และการออกร้านแสดงสินค้าพื้นเมือง ส่วนเทศกาลสงกรานต์ ระหว่างวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายน ของทุกปี เป็นเทศกาลร่น้ำหลวงพ่อบุญเจ้าองค์ต่อ มีพุทธศาสนิกชนลูกหลานหลวงพ่อบุญเดินทางมาสักการบูชาเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ เป็นต้นมา กรมศิลปากรได้แนะนำให้งดร่น้ำองค์หลวงพ่อบุญเจ้าองค์ต่อ เนื่องจากองค์หลวงพ่อบุญมีความชื้นถ้ามีการร่น้ำจะทำให้เกิดความชื้นเพิ่มมากขึ้นอาจทำให้เกิดความเสียหายได้ คณะกรรมการวัดศรีชมพูน้องค์ต่อจึงทำความเข้าใจกับลูกหลานหลวงพ่อบุญเจ้าองค์ต่อให้งดร่น้ำหลวงพ่อบุญ โดยอัญเชิญหลวงพ่อบุญเจ้าองค์ต่อจำลองมาประดิษฐานไว้ที่หน้าวิหารให้ร่น้ำแทน

การบริหารจัดการในช่วงเทศกาลของวัดศรีชมพูน้องค์ต่อ นอกจากคณะกรรมการบริหารวัดพระสงฆ์สามเณรภายในวัดแล้ว จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากภาครัฐ คือ อำเภอท่าบ่อ ส่วนราชการต่างๆ ในอำเภอท่าบ่อ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลเมืองท่าบ่อ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำโมง และสถาบันการศึกษาในอำเภอท่าบ่อ ตลอดจนพุทธศาสนิกชนจิตอาสาลูกหลานหลวงพ่อบุญเจ้าองค์ต่อ มาช่วยอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ตลอดช่วงเทศกาล

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูภัทรสกลวัตร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีชมพูน้องค์ต่อ, เมื่อวันที่ ๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายมนูญ อธิ, สมาชิกสภาเทศบาลเมืองท่าบ่อ, เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

๔.๒.๕ การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของวัดมณีโคตร

วัดมณีโคตร ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย เป็นวัดที่มีความสำคัญคู่กับเมืองปากห้วยหลวงในอดีต ในปัจจุบันเป็นวัดขนาดเล็กในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักเท่าไร รู้จักกันในนามวัดหลวงพ่อพระเสียง มีโบราณสถานสำคัญคือเจดีย์มณีโคตร และหลวงพ่อพระเสียง พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองปากห้วยหลวงในอดีต ปัจจุบันคืออำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย มีพระครูสุธรรมรัตนารักษ์ (สุพจน์ ฐานธมโม) เจ้าคณะตำบลจุมพล เขต ๑ เป็นเจ้าอาวาส และมีพระครูวินัยธรรมนิตินิธิภูมิ ธมมวโร เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีพระภิกษุสามเณรจำพรรษา ปีละ ๕ - ๑๐ รูปเท่านั้น

การบริหารจัดการของวัดมณีโคตร มีเจ้าอาวาสเป็นประธาน และแต่งตั้งไวยาวัจกรแต่ละด้านเป็นผู้ดูแลงานด้านนั้นๆ ช่วยเจ้าอาวาส ประกอบด้วย

๑. นายประสาธ ทองจบ	ไวยาวัจกรฝ่ายการศึกษา
๒. นายเพ็ง ประจิมทิศ	ไวยาวัจกรฝ่ายศาสนพิธี วัฒนธรรมประเพณี
๓. .ด.ต.วิสุทธิ แวดล้อม	ไวยาวัจกรฝ่ายตรวจสอบดูแลทรัพย์สิน
๔. นายพงษ์ศักดิ์ ไชยธรรมมา	ไวยาวัจกรฝ่ายประชาสัมพันธ์
๕. นายสุขสันต์ อัสวสัย	ไวยาวัจกรฝ่ายการซ่อมแซมบูรณะเสนาสนะ
๖. นายซ้อน ชนภักดี	ไวยาวัจกรฝ่ายประสานงานเครือข่าย
๘. นายยัง ลัมพานิช	ไวยาวัจกรฝ่ายการเงิน
๘. นายอุดม มุกตานกลาง	ไวยาวัจกรฝ่ายการเงิน

วัดมณีโคตร จะเปิดวิหารให้พุทธศาสนิกชนได้สักการะหลวงพ่อพระเสียงตั้งแต่วันที่ ๐๘.๐๐ - ๑๘.๐๐ น. โดยมีพระสงฆ์สามเณรวัดมณีโคตรผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันให้ศีลให้พรและอำนวยความสะดวกผู้มีสักการะบูชาหลวงพ่อพระเสียง บางวันไวยาวัจกร ชาวบ้าน หรือจิตอาสา ได้มาช่วยพระสงฆ์สามเณรในการอำนวยความสะดวก

วัดมณีโคตร มีเทศกาลอยู่ ๒ เทศกาล คือ เทศกาลบุญเดือน ๕ และเทศกาลบุญเดือน ๖ เทศกาลบุญเดือน ๕ คือเทศกาลสงกรานต์ จัดขึ้นในวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายนของทุกปี ถือเป็นประเพณีสงกรานต์ของชาวอำเภอโพธิ์ชัย มีกิจกรรมแห่หลวงพ่อพระเสียงรอบเมืองโพธิ์ชัย ให้พุทธศาสนิกชนสรงน้ำ และมีการเฉลิมฉลองในวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายนของทุกปี ส่วนประเพณีบุญเดือน ๖ หรืองานนมัสการเจดีย์มณีโคตร พร้อมกับบุญบั้งไฟ จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำและวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ เป็นงานบุญบั้งไฟของชาวอำเภอโพธิ์ชัย วันขึ้น ๑๕ ค่ำมีการแห่ขบวนบั้งไฟของคุ้มต่างๆ แต่ขบวนแรกเป็นขบวนบั้งไฟเสียง วันแรม ๑ ค่ำ ก่อนที่จะมีการจุดบั้งไฟแข่งขัน ในตอนเช้าจะต้องมีการนำบั้งไฟเสียงมาถวายหลวงพ่อพระเสียง และจุดเพื่อเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร

การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของวัดมณีโคตร ในเทศกาลไม่เพียงแต่เจ้าอาวาสวัดมณีโคตรและไวยาวัจกรวัดมณีโคตรเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นงานของอำเภอ มีนายอำเภอโพธิ์ชัยเป็นประธาน ส่วนราชการของรัฐ คืออำเภอโพธิ์ชัยและส่วนราชการต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย องค์กรบริหารส่วนตำบลจุมพล สถานศึกษา องค์กรการกุศล และพุทธศาสนิกชนชาวคุ้มต่างๆ ให้การสนับสนุนและส่งเสริมงานเทศกาลดังกล่าวเป็นอย่างดี

๔.๒.๖ สรุปรูปแบบการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

ทุกชนชาติในโลกต่างมีวัฒนธรรมที่เป็นของตนเอง มรดกทางวัฒนธรรมจึงถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐานและความเป็นมาของชาติบ้านเมือง ซึ่งคนในชาติควรที่จะช่วยกันดูแลรักษา เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์และให้ผู้คนในโลกได้ชื่นชม มรดกทางวัฒนธรรมทั่วไปจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะต่าง ๆ เช่น บ่งบอกถึงความ เป็นชุมชนหรือท้องถิ่น ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ ศิลปะ มีการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของชีวิตของกลุ่มชน และสังคมที่ได้มีการสืบทอดกันมา

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) หรือ United Nations Education, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ได้แบ่งการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้ และวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน

(๒) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) หมายถึง ความรู้ ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือแนวปฏิบัติทุกรูปแบบ ทั้งที่เป็นสากลและของท้องถิ่น ที่ถูกสร้างขึ้นและถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าด้วยวาจาหรือวิธีการอื่นใด ผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงได้โดยกระบวนการส่งสมความรู้และการประยุกต์ใช้

ทั้งนี้ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง เป็นกลยุทธ์/ยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำโขง นำมากำหนดรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ที่สำคัญการนำข้อค้นพบดังกล่าวไปสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง โดยอาศัยรูปแบบความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายจากหลายภาคส่วน ซึ่งจะต้องดำเนินการเป็นขั้นตอนตามรูปแบบ ดังนี้

๑. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงผ่านการขับเคลื่อนผลักดันโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เป็นการสร้างองค์ความรู้และเชิดชูสิ่งที่มีอยู่ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี โดยใช้วิธีการซึ่งประกอบไปด้วย

๑) การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๒) การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๓) การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

๔) การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ ควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕) การถ่ายทอด ถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

๖) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ๗) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก ๘) การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
น้ำใจผ่านการขับเคลื่อนผลักดันโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑๕ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มน้ำใจผ่านการขับเคลื่อนผลักดันโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

๒. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยภาครัฐ ที่จะนำโครงการหรือให้การสนับสนุนโครงการสู่พื้นที่ โดยเป็นการพัฒนาอันสืบเนื่องมาจากการค้นพบข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่นำเสนอผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำมากำหนดสร้างเป็นรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ซึ่งประกอบไปด้วย

- ๑) ให้นโยบายด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมีความสำคัญในระดับนโยบายหลักของชาติ
- ๒) ให้มีการวางแผนบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ
- ๓) รัฐต้องมีมาตรการทางการเงินการคลังที่มีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมในทุกระดับ
- ๔) รัฐต้องมีมาตรการในการส่งเสริมให้รางวัลยกย่องเชิดชูบุคคลหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม
- ๕) ให้บูรณาการแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนาท้องถิ่น อย่างถูกต้อง ตลอดจนการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาควบคู่ไปกับการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้
- ๖) ให้มีการจัดการองค์ความรู้ด้านมรดกวัฒนธรรม
- ๗) ให้มีการอนุรักษ์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ
- ๘) ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนเพื่อความยั่งยืนของการอนุรักษ์

แผนภาพที่ ๔.๑๖ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยภาครัฐ

๓. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยวัดและชาวบ้าน เป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง โดยมุ่งให้ความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่สร้างสรรค์ ขึ้นมาบนพื้นฐานความเชื่อความศรัทธาในศาสนาและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานกลมกลืนเป็นหลักการพื้นฐานในการบริหารจัดการโดยมีการศึกษาอดีตและปัจจุบันในทุกมิติ ซึ่งเน้นที่กระบวนการการมีส่วนร่วมโดยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ซึ่งแหล่งและมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องตั้งอยู่ โดยคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้ควรจัดให้มีการประชุมสัมมนาร่วมกันเสมอ พิจารณาในแนวทางของการจัดการมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่จับต้องได้แต่ทั้งนี้ก็ให้คำนึงถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่จับต้องไม่ได้ที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานมรดกวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ โดยดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายของอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมเผยแพร่และแลกเปลี่ยน องค์ความรู้ของมรดกวัฒนธรรมอย่างทั่วถึง

แผนภาพที่ ๔.๑๗ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยวัดและชาวบ้าน

ผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง จะกอบไปด้วย ๓ ภาคส่วน คือ ๑)องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ๒) องค์กรภาครัฐ ๓) วัดและชาวบ้าน จึงสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

ภาพที่ ๔.๑๘ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

๔.๓ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณี

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี และการจัดกิจกรรมให้ความรู้ในการอนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณี สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ แนวทางในการอนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณี

แนวทางในการอนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณี สามารถสรุปได้ ๓ ด้าน คือ^{๒๙}

๑) ด้านการศึกษา (Education)

การศึกษา ถือว่าเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยของทุกท้องถิ่นไปให้ประชาชนไทยทั่วประเทศได้รับรู้กันอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ เห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่ความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของกลุ่มชนทุกหมู่เหล่าภายในชาติ เพราะฉะนั้นบุคลากรสำคัญไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ สามเณร ไวยาวัจกร คณะกรรมการวัดจะต้องได้รับการศึกษาต่อโดยทุนของวัด เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังชุมชนและสังคมได้^{๓๐}

^{๒๙} สายันต์ ไพเราะญจิตร และคณะ, โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง, (กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒).

^{๓๐} สัมภาษณ์นายสมคิด ไชยวงศ์, เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๒) ด้านการฟื้นฟู (Engineering)

มนุษย์ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนในท้องถิ่นดั้งเดิม หรือผู้ที่มาอยู่อาศัยในชุมชนภายหลังย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีที่ควรจะได้รับ การฟื้นฟู เช่น ประเพณีสงกรานต์ เทศกาลสงกรานต์ ประเพณีบุญบั้งไฟ การถวายเทียนพรรษาพร้อมกับการขับร้องสรภัญญะ การตีกลองเพล กลองแล่ง กลองตึก การสวมผ้าซิ่นในการเข้าวัด^{๓๑}

๓) ด้านการกำหนดกติกา (Enforcement)

การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การภาครัฐ หรือวัดย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรม และการฝึกอบรมตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐซึ่งการจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นนี้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การภาครัฐ หรือวัดต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย กติกาถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นแนวปฏิบัติถ้ากติกาถูกกำหนดด้วยสังคม สังคมก็จะปฏิบัติตาม อย่างเช่นกติกาวัดโพธิ์ชัย ช่วงเทศกาลสงกรานต์ ไม่ให้พระภิกษุสามเณรเดินทางกลับภูมิลำเนา ต้องอยู่ช่วยงานวัด^{๓๒} กติกาว่าต้องค้ำต่อเทศกาลบุญเดือนสี่ชาวบ้านต้องผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาช่วยงานวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย^{๓๓} กติกาที่วัดมณีโคตร กำหนดให้มีการทำวัตรของชาวพุทธทุกวัน ในขณะที่พระภิกษุสามเณรฉันภัตตาหารเช้า ทุกวันพระจะต้องมีการแสดงพระธรรมเทศนา ตลอดปีทั้งภายในพรรษาและภายนอกพรรษา^{๓๔}

๔.๓.๒ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี

ในส่วนนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอผลกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี โดยการประกวดบทความการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี การประกวดคำขวัญการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี การรับฟังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี และกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งมีกำหนดการกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณีภายใต้โครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง” ณ ศาลาการเปรียญวัดมณีโคตร

^{๓๑} สัมภาษณ์นายสมัย ณ หนองคาย, เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๒} สัมภาษณ์พระครูภาวนาธรรมโฆสิต, เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๓} สัมภาษณ์พระศรีญาณวงศ์, เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๔} สัมภาษณ์พระครูสุธรรมรัตนารักษ์, เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

ในการดำเนินกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี ดังกล่าวมีการดำเนินกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมและเกิดผลการพัฒนาปลูกฝังจิตสำนึกอย่างเป็นเชิงประจักษ์

ทั้งนี้ เพื่อสร้างความมั่นใจในผลที่ได้จากการวิจัย เพื่อยืนยันองค์ประกอบสมรรถนะที่ศึกษาได้ และสามารถที่จะสนับสนุนให้ข้อมูลมีความถูกต้องน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการหาลักษณะร่วม (Common Character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) ความเป็นไปได้ของกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี คณะผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ไว้ดังนี้

๑. การประกวดบทความการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี
๒. การประกวดคำขวัญการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี
๓. การรับฟังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี
๔. กิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี

๑. การประกวดบทความการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี

การประกวดบทความ ผู้วิจัยได้เลือกนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนละ ๑ ห้อง ประมาณ ๓๐ – ๓๕ คน จำนวน ๓ โรงเรียน ๓ อำเภอ คือโรงเรียนหนองคายวิทยาคาร โรงเรียนท่าบ่อ และโรงเรียนชุมชนโพธิ์พิสัย โดยความร่วมมือของผู้บริหารสถานศึกษาและครูประจำชั้น เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมในสังคม จะสามารถส่งต่อคุณค่าของมรดกทางสังคมที่สำคัญในการดำรงชีวิตให้คนรุ่นต่อไป

ด้วยวัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม โดยแสดงออกในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ฯลฯ การให้ความสำคัญในการฟื้นฟู เผยแพร่ และสืบสานคุณค่าความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยม และความเป็นไทย โดยได้ให้การสนับสนุนองค์กรและหน่วยงานที่ทำงานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการงานอนุรักษ์มีสรรพกำลังในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ การดำเนินการ ได้เห็นความมุ่งมั่น ตั้งใจของเยาวชนผู้สนใจเข้าร่วม ได้เขียนบทความโดยถ่ายทอดจาก ประสบการณ์อารมณ์ ความรู้สึก พร้อมทั้งเสนอแนวทางการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศแห่งศาสนาพุทธ ซึ่งในแต่ละปีจะมีวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ ที่ได้ถูกจัดขึ้นเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึง ความสำคัญทางพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติตนตามประเพณีวัฒนธรรมของศาสนาพุทธที่สืบทอดกันมา การสืบสานวิถีธรรม วิถีพุทธ จะเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชนท้องถิ่นในงานวันสำคัญทางศาสนา เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีจิตอาสา จิตสำนึกได้บำเพ็ญประโยชน์ในการเสียสละแรงกายและเวลาเพื่อสังคม เสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ ตลอดจนเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี

๒. การประกวดคำขวัญการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี

การประกวดคำขวัญ ผู้วิจัยได้เลือกนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนละ ๑ ห้อง ประมาณ ๓๐ – ๓๕ คน จำนวน ๓ โรงเรียน ๓ อำเภอ คือโรงเรียนหนองคายวิทยาคาร โรงเรียนท่าบ่อ และโรงเรียนชุมชนโพธิ์พิสัย โดยความร่วมมือของผู้บริหารสถานศึกษาและครูประจำชั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนส่งเสริมให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ขนบทำเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของคนไทย ซึ่งได้มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษสืบทอดกันมาถึงคนไทยในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และความเจริญรุ่งเรืองของคนไทยได้เป็นอย่างดี

ขนบธรรมเนียมไทยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและหลักคำสอนในศาสนาทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมไทย

คุณค่าและความสำคัญของขนบทำเนียมประเพณีไทย

๑. สร้างความสงบสุข เพราะขนบธรรมเนียมประเพณี มีรากฐานจากความเชื่อในศาสนา การประพฤติปฏิบัติตามจึงช่วยนำความสุขความเป็นสิริมมาให้

๒. สร้างความรักความสามัคคี ขนบทำเนียมประเพณีเป็นกุศโลบายให้คนรู้จักการเสียสละ เช่น งานบุญต่างๆ เกิดจากความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกัน เช่น พิธีชนทรายเข้าวัด การก่อพระเจดีย์ทราย

๓. ส่งเสริมการมีสัมมาคารวะ การแสดงออกตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทย สะท้อนถึงความนอบน้อมถ่อมตน อ่อนโยน ความมีมารยาทไทยของคนไทย เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่

๔. สร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ถึงแม้ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยจะแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น แต่เป็นการสะท้อนรากเหง้าของขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกัน

๕. เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่ดีในการจัดระเบียบทางสังคม ทำให้คนอยู่ในกรอบจริยธรรม ศีลธรรมอันดีงาม

ทั้งนี้ การประกวดคำขวัญการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี ได้ข้อค้นพบคำขวัญที่เป็นแนวทางในการที่จะเสนอเข้ากับการพัฒนาจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พิจารณานำไปเป็นคำขวัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

๓. การรับฟังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี

จากการจัดกิจกรรมการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี โดยมีวิทยากรให้ความรู้ และเปิดรับฟังแนวคิดของผู้เข้าร่วมกิจกรรม สามารถสรุปได้ว่า วัฒนธรรมประเพณีเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าวิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่นต่างๆได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยแสดงออกในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ฯลฯ เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนัก มีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟู เผยแพร่และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรมไทย ทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยม และความเป็นไทย ในปัจจุบันวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกละเลยและมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่้อย เช่น การแต่งกาย ภาษาพูด รวมทั้งประเพณีและวิถีชีวิตที่ดีงาม ท่ามกลางความ

หลากหลายทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรม ได้มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา หากมรดกทางวัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างหลากหลายกันในพื้นที่ ไม่ได้ได้รับการสืบสานและอนุรักษ์ฟื้นฟูรวมถึงการพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าทางสังคมและจิตใจทำให้คุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมลดน้อยไปจนแทบจะสูญหาย วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมองค์ความรู้ในแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะโดดเด่นที่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ ในแต่ละพื้นที่มีภูมิปัญญาหลากหลายควรที่จะได้รับการถ่ายทอดเยาวชนรุ่นหลังสืบไป การอนุรักษ์เป็นหนทางหนึ่งที่ยั่งยืน ในการอนุรักษ์ฟื้นฟู สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนให้ดำรงอยู่ในท้องถิ่นการเรียนรู้ภูมิปัญญา ให้คนรุ่นใหม่เป็นผู้สืบทอด ภูมิปัญญาจากผู้รู้ในชุมชน สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอดประมวลผล ตลอดจนสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่และชุมชนโดยตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน มีความเข้าใจรากเหง้า ความเป็นวัฒนธรรม แบ่งปัน เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการศึกษาเรียนรู้วิถีการดำรงชีวิต ชุมชนภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่มีมาช้านาน บนพื้นฐานของธรรมชาติที่เกี่ยวพันสอดคล้องกันกับวิถีชีวิตชุมชน

จะเห็นได้ว่า การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้มีพื้นที่ในการร่วมกิจกรรม จะทำให้เกิดความเป็นกันเอง และจะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม และจะเกิดความหวงแหนในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นกำเนิดของตน

ภาพที่ ๔.๑๙ การรับฟังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี

๔. กิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี

การดำเนินกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ดำเนินการจัดกิจกรรมทั้ง ๓ ชุมชนเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม โดยดำเนินกิจกรรม มีดังนี้

๑. กิจกรรมที่วัดมณีโคตร เป็นกิจกรรมพัฒนาวัดเน้นการจัดสถานที่ โดยสอนเยาวชนให้รู้จักความสำคัญของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การจัดสถานที่ในการประกอบพิธี เริ่มตั้งแต่การ

ตัดไต้ะหมูปูชา การจัดที่นั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ตลอดจนขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ทั้งบุญพิธีและกุศลพิธี

๒. กิจกรรมที่วัดโพธิ์ชัย เป็นกิจกรรมเตรียมงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระธรรมมงคลรังษี อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ โดยบุคลากรและนิสิตของวิทยาเขตหนองคาย ได้เรียนรู้การเตรียมสถานที่ในการประกอบพิธีสำคัญ และเรียนรู้การประกอบพิธีจากการเข้าร่วมพิธีจริง

๓. กิจกรรมที่วัดศรีชมพูนาคค้ำ เป็นกิจกรรมจิตอาสาจังหวัดหนองคาย ในพิธีเฉลิมพระชนพรรษาพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑๐ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓ จังหวัดหนองคายโดยผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคาย หัวหน้าส่วนราชการ ข้าราชการ ลูกจ้างทุกส่วนราชการ ได้ร่วมทำกิจการได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส ให้กำกับดูแลภายในวิหารซึ่งเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่พระเจ้านาคค้ำ ได้นำและสอนให้จิตอาสาได้รู้จักวิธีทำความสะอาดพระพุทธรูปและไต้ะหมูปูชา พร้อมกับวิธีการจัดไต้ะหมูปูชาให้ถูกต้องตามหลักสากล

ภาพที่ ๔.๒๐ กิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง” สามารถเกิดองค์ความรู้คือตัวแบบในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑. การสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์

วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมที่ศึกษาคือประวัตินหลวงพ่พระใส ประวัตินหลวงพ่องค์ตื้อ ประวัตินหลวงพ่พระเสียง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบั้งไฟเสียง เพราะประวัติศาสตร์ เรื่องราวของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในอดีต ร่องรอยที่ค้นในอดีตสร้างเอาไว้ ผู้ที่สืบทอดมรดกจะต้องการเข้าใจสังคมในอดีตให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด เพื่อนำมาเสริมสร้างความเข้าใจในสังคมปัจจุบัน ดังนี้

๑) ประวัติศาสตร์ช่วยให้มนุษย์รู้จักตัวเอง กล่าวคือ ทำให้รู้บางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับขอบเขตของตน ขณะเดียวกันก็รู้เกี่ยวกับขอบเขตของคนอื่น

๒) ประวัติศาสตร์ช่วยให้เกิดความเข้าใจในมรดก วัฒนธรรมของมนุษยชาติ ความรู้ ความคิดอ่านกว้างขวาง ทันเหตุการณ์ ทันสมัย ทันคน และสามารถเข้าใจคุณค่าสิ่งต่างๆ ในสมัยของตนได้

๓) ประวัติศาสตร์ช่วยเสริมสร้างให้เกิดความระมัดระวัง ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ฝึกฝน ความอดทน ความสุขุมรอบคอบ ความสามารถในการวินิจฉัย และมีความละเอียดพิถีพิถันที่จะเข้าใจปัญหาสลับซับซ้อน

๔) ประวัติศาสตร์เป็นเหตุการณ์ในอดีตที่มนุษย์สามารถนำมาเป็นบทเรียนและประยุกต์ใช้ในกระบวนการแก้ไขปัญหา และวิกฤตการณ์ต่างๆ ให้เป็นไปตามหลักจริยธรรม คุณธรรม ทั้งนี้เพื่อสันติสุขและพัฒนาการของสังคมมนุษย์เอง

๒. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีความร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง สามารถสรุปได้ ๓ รูปแบบ คือ

๑. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการสร้างองค์ความรู้และเชิดชูสิ่งที่มีอยู่ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี โดยวิธีการ ค้นคว้าวิจัย การฟื้นฟู การพัฒนา การถ่ายทอด และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นตามประเพณีอีสาน ฮิต ๑๒ คอง ๑๔ ซึ่งชุมชนลุ่มน้ำโขงจะให้ความสำคัญกับบุญเดือน ๕ คือประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระพุทธรูปสำคัญประจำท้องถิ่นของจังหวัดหนองคาย คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อ และหลวงพ่พระเสียง

๒. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยภาครัฐ เป็นการนำโครงการหรือให้การสนับสนุนโครงการด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมประเพณี การบรรจุแผนบูรณาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแผนพัฒนาจังหวัด การจัดการองค์ความรู้ด้านมรดกวัฒนธรรมให้กับวัดและชุมชน ตลอดจนการอนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงการอนุรักษ์รักษามรดกวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นให้อยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง

๓. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์วัดและชาวบ้าน วัดและชาวบ้านหรือชุมชน ถือว่าเป็นผู้จัดการมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีอย่างแท้จริง เพราะเป็นผู้ดูแลและอยู่ใกล้ชิดวัฒนธรรมประเพณีมากที่สุด จึงจำเป็นต้องจัดการมรดกวัฒนธรรมประเพณีอย่างสร้างสรรค์ บนพื้นฐานความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ควรจัดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกวัฒนธรรมประเพณีที่วัดจัดขึ้น

จึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง มีวัด(พระสงฆ์)และชาวบ้าน เป็นหลัก มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่และองค์กรภาครัฐ ให้การสนับสนุนและส่งเสริมเป็นบางครั้ง

๓. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง

การดำเนินกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวผู้วิจัยได้ดำเนินการเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม โดยดำเนินกิจกรรม ดังนี้

๑. กิจกรรมในการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชนลุ่มน้ำโขง เพื่อให้ทราบถึงที่มา ความสำคัญ อิทธิพลที่มีต่อชุมชนนั้นๆ แล้วถ่ายทอดผ่านรูปแบบของคำขวัญประจำชุมชนนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง

๒. กิจกรรมการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติผ่านกระบวนการรับข้อมูลจากวิทยากร การสอนให้เตรียมสถานที่ ขั้นตอนในการประกอบพิธีต่างๆ และการเรียนรู้จากการเข้าร่วมพิธีจริงด้วยตนเอง

๓. กิจกรรมการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี ด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับเรียนรู้จากวิทยากร การเรียนรู้จากข้อเสนอของผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการเรียนรู้ผ่านบทความที่ส่งเข้าประกวด

๔. กิจกรรมส่งเสริม พัฒนา และการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตนเอง โดยเริ่มจากการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ต่อด้วยการเป็นจิตอาสาและผู้นำในการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี และจบลงด้วยการเป็นผู้สอนให้ผู้อื่นในสังคมให้รู้จักและดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีได้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง” เป็นการบูรณาการความร่วมมือของนักวิจัยร่วมกับวัด ชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐ โดยมีผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมผ่านการประชุมกลุ่มย่อย และกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี การประกวดบทความการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี การประกวดคำขวัญการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี การรับฟังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี และกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี

ขณะเดียวกันคณะวิจัยยังได้รวบรวมและบันทึกข้อมูลการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงและการทำเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเป็นการประมวลภาพ ข้อมูล ประสพการณ์ที่เกี่ยวข้องในรูปของวิดิทัศน์ เพื่อนำไปสู่การถ่ายทอดและใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ต่อไป อันเป็นแนวทางของการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้กับสาธารณะ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (inductive Analysis) บรรยายและอธิบายปรากฏการณ์ เพื่อควบคุมคุณภาพและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation Techniques) ผลการวิจัยนำมาแสดงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ตามลำดับ ดังนี้

๑. องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

ลุ่มแม่น้ำโขงเป็นที่อยู่อาศัยของหลายชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกันหลายประเทศ นับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญซึ่งมีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ทั้งที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกัน ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีการไปมาหาสู่ มีการค้าขาย และกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ส่งผลให้วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ มีทั้งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของตนเอง ขณะที่มีความคล้ายคลึงในบางส่วนของ การดำเนินวิถีชีวิต มีรากวัฒนธรรมเดียวกันจึงมีความพ้องของวัฒนธรรมมากกว่า ทั้งนี้ ตัวอย่างมรดกร่วมทางวัฒนธรรมในภูมิภาคที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่

๑) หลวงพ่อพระใส

หลวงพ่พระใสประดิษฐานอยู่ ณ วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย วัดแห่งนี้เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ซึ่งในแต่ละปีมีผู้คนจากทุกสารทิศหลั่งไหลมากราบไหว้นมัสการเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญจะมีผู้คนมาที่วัดมากมายเป็นพิเศษ

หลวงพ่พระใสเป็นองค์พระพุทธรูปที่สร้างโดยพระธิดาสามพี่น้องของกษัตริย์ล้านช้าง (บางท่านเชื่อว่า เป็นธิดาของพระไชยเชษฐาธิราช) ได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปประจำพระองค์ขึ้น ๓ องค์ เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา แล้วขนานนามพระพุทธรูปตามพระนามว่า พระสุก พระเสริม และพระใส มีขนาดลดกันตามลำดับ พระสุกนั้นเป็นพระประจำผู้ใหญ่ พระเสริมประจำคนกลาง ส่วนพระใสประจำคนสุดท้อง หลังสร้างเสร็จพระสุก พระเสริม และพระใส ได้ประดิษฐานไว้ ณ เมืองหลวงอาณาจักรล้านช้าง คราใดที่เกิดสงครามบ้านเมืองไม่สงบสุข ชาวเมืองก็จะนำพระพุทธรูปทั้งสามไปซ่อนไว้ที่ภูเขาควาย หากเหตุการณ์สงบแล้วจึงนำกลับมา

ส่วนหลักฐานที่ว่าประดิษฐานอยู่ ณ เมืองเวียงจันทน์ตั้งแต่เมื่อใดนั้นยังไม่มีปรากฏแน่ชัด ทราบเพียงว่าในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้นที่เมืองเวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ทำลายเมืองเวียงจันทน์เสียสิ้น จึงให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพย์ได้เป็นจอมทัพยกพลมาปราบ เมื่อเมืองเวียงจันทน์สงบแล้ว จึงได้อัญเชิญพระสุก พระเสริม และพระใสมาที่จังหวัดหนองคาย

มีคำบอกเล่าว่า คราที่อัญเชิญมานั้น ไม่ได้อัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์โดยตรงแต่อัญเชิญมาจากภูเขาควาย ซึ่งชาวเมืองนำไปซ่อนไว้ การอัญเชิญนั้นได้ประดิษฐานหลวงพ่ทั้งสามไว้บนแพไม้ไผ่ล่องมาตามลำน้ำโขง เมื่อล่องมาถึงเงินแท่นได้เกิดอัศจรรย์คือ แท่นของพระสุกได้แตกแพจมลงในน้ำ โดยเหตุที่มีพายุน้ำแรงจัดพัดแพจนเอียงชะเอนที่ขึ้นพระแท่นติดกับแพไม้ไม่สามารถที่จะทนน้ำหนักของพระแท่นไว้ได้ บริเวณนั้นจึงชื่อว่า “เงินแท่น” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ครั้นล่องแพต่อมาจนถึงแม่น้ำโขง ตรงปากงึม เฝียงกับบ้านหนองกุ่ม อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ได้บังเกิดฝนฟ้าคะนอง พระสุกได้แตกแพจมลงในน้ำ ท้องฟ้าที่วิปริตต่าง ๆ จึง

หายไป บริเวณนั้นจึงได้ชื่อ “เวินสุก” ตั้งแต่นั้นมา ด้วยเหตุข้างต้น การอัญเชิญครั้งนี้ จึงเหลือแต่พระเสริม และพระใสมาถึงหนองคาย สำหรับพระเสริมนั้นได้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ณ วัดโพธิ์ชัย ส่วนพระใสได้อัญเชิญไปไว้ที่วัดหอก่อง หรือวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุนวรธานีและเจ้าเหม็น (ข้าหลวง) อัญเชิญพระเสริมจากวัดโพธิ์ชัยลงไปยังกรุงเทพฯ ขุนวรธานีจะอัญเชิญพระใสไปพร้อมกับพระเสริมด้วย แต่เกิดปาฏิหาริย์ โดยพราหมณ์ผู้อัญเชิญนั้นไม่สามารถขับเกวียนนำพระใสไปได้ แม้จะใช้กำลังคนหรืออ้อนวอนอย่างไรก็ตาม จนในที่สุดเกวียนได้หักลงเมื่อหาเกวียนใหม่มาแทนก็ไม่สามารถเคลื่อนไปได้อีก จึงปรึกษากันว่าให้อัญเชิญพระใสมาไว้ที่วัดโพธิ์ชัยเมื่ออิฐฐานดังกล่าวพอเข้าหามเพียงไม่กี่คนก็อัญเชิญพระใสมาได้

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงลงความเห็นเกี่ยวกับพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์นี้ว่า เป็นพระพุทธรูปล้านช้างที่งดงามยิ่งกว่าพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ และทรงสันนิษฐานเรื่องการสร้างเป็น ๒ ประการ คือ อาจจะเป็นพระพุทธรูปที่สร้างจากเมืองหนึ่งเมืองใดทางตะวันออกของอาณาจักรล้านช้าง และต่อมาตกอยู่ในเขตล้านช้าง หรืออาจสร้างขึ้นในเขตล้านช้างโดยฝีมือช่างลาว พุทขาว

๒) หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ

ตามหลักศิลาจารึกว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๕ หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อสร้างโดยพระไชยเชษฐาผู้ครองนครเวียงจันทน์ ณ วัดโกสีย์ แต่ชาวบ้านเรียกวัดองค์ตื้อ พระไชยเชษฐาทรงเลื่อมใสวัดนี้มาก จึงชักชวนคณะที่มีศรัทธารวม ๘ คน สร้างพระพุทธรูปใหญ่หน้าตัก กว้าง ๓ เมตร สูง ๔ เมตร รายนามบุคคลทั้ง ๘ คือ พระไชยเชษฐา ท้าวอินทราธิราช ท้าวเสนากัสสะปะ ท้าวอินทร ท้าวเศษสุวรรณ ท้าวพระยาศรี ท้าวตามแดงทิพย์ ท้าวอินสรไกรยสิทธิ์ รวมเป็นคน ๑๒ ภาษา ที่มาร่วมกันสร้าง พระไชยเชษฐาร่วมบิหาร ๕๐๐ เป็นคนหล่อ ซึ่งหล่อด้วยทองเหลือง เงิน และคำผสมกันน้ำหนักได้หนึ่งตื้อ พระพุทธรูปองค์นี้สิ้นเงิน ๑๐๕,๐๐๐ ชั่ง

มีเรื่องเล่ากันว่า ครั้งหนึ่งพวกฮ่อได้ยกทัพข้ามโขงมาขึ้นที่ฝั่งวัดน้ำโมง เพื่อหวังจะทำลายพระองค์ตื้ออันเป็นที่เคารพสักการะของปวงชนแถบนั้น เพื่อเป็นการทำลายขวัญของพวกชาวบ้าน ขณะที่ข้าศึกได้จ้วงขวานฟันลงไปที่พระขานของพระองค์ตื้อนั้น ก็ปรากฏเสียงร้องออกจากพระโอษฐ์ และมีพระโลหิตไหลออกจากแผลที่พระขาน พร้อมกับมีน้ำพระเนตรไหลซึมออกมาเป็นที่น่าสนใจ ข้าศึกเป็นอัศจรรย์เช่นนั้นก็เกรงจะเกิดภัยจึงได้รับยกทัพกลับ แต่ก็ปรากฏว่าพวกฮ่อถึงแก่ความตายจนหมดสิ้น ทุกวันนี้แผลเป็นที่พระขานก็ยังปรากฏอยู่

กล่าวกันว่า หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ ไม่ปรารถนาให้ผู้คนสวมรองเท้าเข้าไปในวิหาร หากไม่ปฏิบัติตาม จะต้องมีอันเป็นไปโดยประการต่าง ๆ แม้แต่เจ้านายที่มาถือน้ำพิพัฒน์สัตยาจะสวมรองเท้าเข้าไปในวิหารนั้นก็ได้ ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อกับครอบครัวที่ไม่มีบุตรธิดาสืบสกุล ก็สามารถมาสักการะขอบุตรธิดาจากองค์พระได้ เมื่อสมความปรารถนาแล้ว ก็พึงเลี้ยงด้วยธรรม ไม่ควรเลี้ยงบุตรธิดานั้นด้วยการทำโทษหรือเฆี่ยนตี ต้องสั่งสอนเอาโดยธรรมเท่านั้น หากทรัพย์สินถูกขโมย ก็จะได้คืน บุคคลผู้ใดไปสักการะกราบได้มาบนบานขอให้พระเจ้าองค์ตื้อคุ้มครองบุคคลผู้นั้นก็จะปลอดภัย ประสบแต่ชัยชนะกลับมา และบุคคลผู้ใดมีความปรารถนาอยากให้มี

ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต นำเครื่องสักการะมาบูชาพระเจ้าองค์ต่อด้วยความบริสุทธิ์ใจ บุคคลผู้นั้นก็จักเจริญสมความมุ่งมาดปรารถนาทุกประการ

๓) หลวงพ่อพระเสียง

พระเสียงหรือหลวงพ่อพระเสียง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หล่อจากทองสัมฤทธิ์ หน้าตัก ๘ นิ้ว สูง ๒๔ นิ้ว หนักประมาณ ๑๐๐ กิโลกรัม เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่และสวยงามมาก ประดิษฐานอยู่ที่ วัดมณีโคตร ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

หลวงพ่อพระเสียงเป็นพระพุทธรูปประจำวันเกิดของธิดาเจ้าเมืองล้านช้าง เมืองหลวงพระบาง เดิมชื่อ "เสียง" แต่วันเดือนปีใดไม่ปรากฏ แต่เป็นพระพุทธรูปที่มีอยู่ในเมืองหลวงพระบางมานานหลายสมัยสืบทอดกันมา แต่เนื่องจากการศึกสงคราม องค์พระพุทธรูปจึงได้ตกมาอยู่เมืองเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๑ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กองทัพไทยได้ยกทัพไปตีนครเวียงจันทน์ พระเจ้าธรรมวงศ์แห่งเวียงจันทน์ นำเอาพระเสียงไปไว้ที่เมืองเชียงคำ ต่อมาได้นำไปไว้ที่วัดโพธิ์ชัยเมืองเวียงจันทน์อีก ถัดมาปี พ.ศ. ๒๓๖๙ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์เป็นกบฏ ทางกรุงเทพฯ ได้ส่งกองทัพไปปราบ ฝ่ายลาวรู้ว่ากองทัพไทยเข้ามาตีเวียงจันทน์ จึงมีผู้นำเอาพระเสียงไปหลบซ่อนไว้ในถ้ำภูเขาควายใกล้เมืองมหาชัยเสียก่อน

จวบจนปี พ.ศ. ๒๔๐๐ กิตติศัพท์ข่าวลือเกี่ยวกับอภินิหารของพระเสียง ได้ทราบไปถึงพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ส่งราชเสวกซึ่งเป็นเชื้อชาติลาวชื่อ โสณังกูร ไปยังแคว้นลาวด้วยพระราชกรณียกิจบางอย่าง เมื่อไปถึงเมืองมหาชัยจึงอ้างพระบรมราชโองการอัญเชิญเอาพระพุทธรูปที่สำคัญมาพร้อมกัน มีพระใส พระแสน พระเสริม พระสุกและพระเสียง ใสแพ่ลงมาตามแม่น้ำจันทน์ ขณะที่ล่องแพมานั้น เมื่อมาถึงปากน้ำจันทน์กลางแม่น้ำโขง พระสุกได้แสดงอภินิหารเกิดพายุแรงจนแพแตก ทำให้พระสุกจมลงกลางแม่น้ำโขงตรงบ้านปากเป อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย นับแต่นั้นมาจึงไม่มีใครเคยเห็นพระสุก ต่อจากนั้นก็นำเอาพระใส พระแสน พระเสริมและพระเสียง ใสแพ่ขึ้นมาตามลำน้ำโขงจนถึงเมืองโพธิ์ชัย จึงได้อัญเชิญพระเสียงประดิษฐานไว้ที่วัดมณีโคตร ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย จนถึงปัจจุบัน

เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา มีผู้คิดจะเอาพระเสียงไปไว้ที่กรุงเทพมหานคร แต่ในสมัยนั้นรณไม่มี จึงได้อัญเชิญพระเสียงขึ้นหลังช้าง พระเสียงก็ได้แสดงอภินิหารให้ช้างหนักจนไปไม่ได้ พระเสียงตกจากหลังช้าง เป็นเหตุให้หูหัก เกศคด ทำให้ชาวบ้านมีความเห็นว่าท่านไม่ยอมไปอยู่ที่อื่นก็เป็นได้

กล่าวโดยสรุปประวัติพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ ได้ดังนี้

(๑) พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่อพระใส หลวงพ่อองค์ต่อ หลวงพ่อพระเสียง เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในอาณาจักรล้านช้าง กล่าวคือ หลวงพ่อพระใสสร้างโดยพระธิดาองค์เล็กของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ล้านช้างเวียงจันทน์ หลวงพ่อพระเสียงสร้างโดยธิดาของกษัตริย์ล้านช้างหลวงพระบาง ส่วนหลวงพ่อพระเจ้าองค์ต่อสร้างโดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกษัตริย์ล้านช้างเวียงจันทน์

(๒) พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่อพระใส หลวงพ่อองค์ต่อ หลวงพ่อพระเสียง เกิดมีปาฏิหาริย์ในขณะที่สร้าง กล่าวคือมีเทวดาแปลงเพศเป็นชีปะขาวมาช่วยเททองหล่อจนสำเร็จ

(๓) พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่อบุญพระใส หลวงพ่อบุญองค์ต่อ หลวงพ่อบุญพระเสียง ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดหนองคาย โดยหลวงพ่อบุญองค์ต่ออยู่ที่เดิม หลวงพ่อบุญพระใสมาจากล้านช้างเวียงจันทน์ หลวงพ่อบุญพระเสียงมาจากล้านช้างหลวงพระบาง

๒. ประเพณีสงกรานต์น้ำพระ

๑) **ประเพณีสงกรานต์น้ำหลวงพ่อบุญพระใส** เป็นอีกหนึ่งประเพณีที่ถูกสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และสามารถพบเห็นได้ทั่วทุกภาคในช่วงเทศกาลสงกรานต์ การสงกรานต์ในทางศาสนาพุทธ ใช้คำว่า ถวายเครื่องเกราภิเชก (สงกรานต์น้ำพระ) โดยมีจุดประสงค์เพื่อชำระพระวรกายของพระพุทธเจ้าให้สะอาดปราศจากมลทิน ทุก ๆ ปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ แต่ละวัดจะนำพระพุทธรูปลงมาให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้สงกรานต์ เพื่อความเป็นสิริมงคล รับอานิสงส์ให้ชีวิตสดชื่น เย็นกาย เย็นใจ รับขวัญวันปีใหม่ไทย หนึ่งในประเพณีสงกรานต์ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายคือ “พิธีสมโภชสงกรานต์น้ำหลวงพ่อบุญพระใส” ของชาวจังหวัดหนองคาย ที่นับได้ว่าเป็นอีกหนึ่งประเพณีสงกรานต์ที่ผู้คนทั้งในจังหวัดหนองคายเองและต่างจังหวัดให้ความสนใจ พร้อมจัดงานอย่างยิ่งใหญ่เป็นประจำทุกปีด้วย

โดยในช่วงสงกรานต์ของทุก ๆ ปี ทางวัดโพธิ์ชัยจะมีการจัดงาน “พิธีสมโภชสงกรานต์น้ำหลวงพ่อบุญพระใส” ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชาวหนองคายมาตั้งแต่อดีต โดยจะมีการอัญเชิญหลวงพ่อบุญพระใสลงจากพระอุโบสถ ในวันที่ ๑๓ เมษายน มาประดิษฐานบนราชรถ หลังจากนั้นจะเคลื่อนขบวนแห่หลวงพ่อบุญพระใสรอบเมือง และอัญเชิญประทับชั่วคราว ที่พลับพลาหน้าพระอุโบสถตลอดช่วงเทศกาลสงกรานต์ เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ร่วมกันสงกรานต์และร่วมสักการะอย่างใกล้ชิด การสงกรานต์น้ำหลวงพ่อบุญพระใสเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยมีการแห่รอบเมืองทำติดต่อกันทุกปีไม่ได้ขาด ยกเว้นปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เท่านั้นที่ไม่ได้แห่รอบเมือง เนื่องจากการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙

๒) **ประเพณีสงกรานต์น้ำหลวงพ่อบุญองค์ต่อ** เป็นการสงกรานต์น้ำพระเดือนห้าบุญสงกรานต์หรือบุญตรุษสงกรานต์ที่ชาวบ้านน้ำโมงยึดถือแนวธรรมเนียมประเพณีเหมือนคนอีสานทั่วไป คือ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นแนวทางการดำรงชีวิตซึ่งทำให้แดนอีสานอยู่กันด้วยความผาสุก ร่มเย็นตลอดมา การสงกรานต์น้ำหลวงพ่อบุญองค์ต่อ แบ่งออกไป ๓ ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ ๑ ปล่อยอิสระ ให้สงกรานต์ได้ตามใจชอบ แต่มีคนไปป็นปายองค์หลวงพ่อบุญ

ช่วงที่ ๒ ทำราวป้องกันการเล่นปาย แต่สามารถสงกรานต์ได้เหมือนเดิม

ช่วงที่ ๓ งดสงกรานต์ เนื่องจากกรมศิลปากรเห็นว่าองค์หลวงพ่อบุญมีความขึ้น จึงให้สงกรานต์จำลองหน้าพระวิหารแทน

๓) **ประเพณีสงกรานต์น้ำหลวงพ่อบุญพระเสียง** พระเสียงหรือหลวงพ่อบุญพระเสียงเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หล่อจากทองสัมฤทธิ์ หน้าตัก ๘ นิ้ว สูง ๒๔ นิ้วหนักประมาณ ๑๐๐ กิโลกรัม เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่และสวยงามมาก หลวงพ่อบุญพระเสียงสร้างโดยกษัตริย์ล้านช้างเพื่อให้เป็นพระเสียงหายประจำเมือง และใช้เป็นพระเสียงหายในโอกาสเสด็จขึ้นครองราชย์ หรือมีเหตุการณ์สำคัญ ในโอกาสต่าง ๆ เมื่อเกิดภาวะสงคราม สยามประเทศจึงได้อัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านช้าง พร้อมกับการอัญเชิญหลวงพ่อบุญพระสุก พระเสริม พระใส โดยอัญเชิญพระเสียงขึ้นบนหลังช้าง ซึ่งพระเสียงได้แสดงอภินิหาร ให้ช้างหนักจนไม่สามารถเดินทางไปได้ แล้วตกลงจากหลังช้าง เป็นเหตุให้พระ

กรรมป็น พระเกศคด ชาวเมืองจึงเชื่อว่า วัดมณีโคตรน่าจะเป็นสถานที่ประดิษฐานถาวร จึงได้อัญเชิญประดิษฐานไว้ที่นี่ ตั้งแต่บัดนั้นจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

ประเพณีเกี่ยวกับหลวงพ่พระเสี่ยงตรงกับงานเทศกาลตรุษสงกรานต์วันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปี และงานบุญบั้งไฟ ในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี ถือเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอำเภอโพนพิสัยปฏิบัติสืบกันมา หลวงพ่พระเสี่ยงเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่อำเภอโพนพิสัย ที่ผู้คนให้ความเคารพกราบไหว้ขอพรอย่างสม่ำเสมอไม่ขาดสาย จนเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญที่ว่า “หลวงพ่พระเสี่ยงแสนศักดิ์สิทธิ์สายโลหิตหล่อเลี้ยงอีสาน ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค”

การแห่หลวงพ่เสี่ยงแบ่งเป็น ๓ ยุค (ยุค ๔ คนหาบ ยุครถแห่ และยุครถแห่) ทำเป็นประจำทุกปี ยุคเว้น ปี พ.ศ. ๒๕๖๓ การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ แต่เกาก่อน บุญสงกรานต์ หรือบุญบั้งไฟมีการคบงัน ๓ วัน ๓ คืน ส่วนเจดีย์มณีโคตรสร้างขึ้นสมัยเดียวกับสร้างพระธาตุพนม มีการระดมของมีค่าเพื่อสร้างพระธาตุพนม บางส่วนเดินทางไปยังไม่ถึงแต่สร้างพระธาตุพนมเสร็จแล้ว จึงได้สร้างเจดีย์ขึ้นในสถานที่ต่าง ๆ ต่อมา มีการสร้างเจดีย์ครอบองค์เจดีย์เก่าด้วย

กล่าวโดยสรุปประเพณีสงกรานต์

๑. พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่องค์ต่อ หลวงพ่พระเสี่ยง เริ่มมีประเพณีสงกรานต์นับตั้งแต่ประดิษฐานอยู่วัดนั้น ๆ กล่าวคือหลวงพ่พระใส และหลวงพ่พระเสี่ยงเริ่มมีการสงกรานต์พระพุทธรูปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๔๐๐) ส่วนหลวงพ่องค์ต่อเริ่มมีการสงกรานต์พระตั้งแต่สร้างคือเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๕

๒. พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือหลวงพ่พระใส หลวงพ่พระเจ้าองค์ต่อ หลวงพ่พระเสี่ยง มีประเพณีสงกรานต์ในวันเดียวกัน คือวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปี

๓. พระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ คือ หลวงพ่พระใส หลวงพ่พระเสี่ยง มีการแห่รอบเมืองทุกปีได้ขาด โดยมีวิวัฒนาการมาจากการใช้เกวียน การใช้รถ และการใช้ราชมารในการแห่ เว้นแต่ปี ๒๕๖๓ เท่านั้นที่ไม่ได้แห่ เพราะมีการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ ส่วนหลวงพ่พระองค์ต่อไม่ได้แห่รอบเมือง งดให้มีการสงกรานต์ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นต้นมา เนื่องจากองค์หลวงพ่มีความขึ้น กรมศิลปากรจึงมีมติให้มีการสงกรานต์องค์จำลองแทน

๓. ประเพณีบั้งไฟเสี่ยง

๑) ประเพณีบั้งไฟเสี่ยงหลวงพ่พระใส เป็นงานบุญเดือน ๖ หรือบุญบั้งไฟของชาวนองคาย เรียกว่า “เบิกแถมบูชาไฟ” หน่วยงานราชการ พ่อค้า และประชาชน จะร่วมกันจัดงาน โดยให้ประชาชนตามคุ้มต่างๆ ทำบั้งไฟมาแข่งขันเพื่อบูชาหลวงพ่พระใส ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ จะมีการแห่ขบวนบั้งไฟไปยังวัดโพธิ์ชัยในตอนบ่าย เพื่อแห่เวียนรอบองค์หลวงพ่พระใส ๓ รอบ ตอนเย็นจะมีการฟังเทศน์ เวียนเทียนสมโภชหลวงพ่และฉลองบั้งไฟตลอดทั้งคืน จนถึงรุ่งเช้าขึ้น ๑๕ ค่ำ จะทำการถวายภัตตาหารพระเณร จากนั้นจึงทำการแห่บั้งไฟรอบพระอุโบสถ แล้วเริ่มจุดบั้งไฟเสี่ยงเพื่อถวายเจดีย์พระอรหันต์หน้าพระอุโบสถจำนวนบั้งไฟเสี่ยงตามศรัทธาในแต่ละปีจะแตกต่างกันไป^๑ หลังจากนั้นจะเป็นการจุดบั้งไฟเพื่อแข่งขันกัน

^๑ สัมภาษณ์พระราชรัตนาลงกรณ์, เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓.

ประเพณีเกี่ยวกับหลวงพ่พระใสที่นิยมปฏิบัติกันมาแต่โบราณอีกประเพณีหนึ่งคือ ประเพณีขอฝน แต่จะทำเฉพาะในปีที่ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลเท่านั้น

๒) ประเพณีบั้งไฟเสียงหลวงพ่องค์ตื้อ บั้งไฟเสียงพระเจ้าองค์ตื้อ จะจุดบูชาปีละ ๙ บั้ง จัดขึ้นวันสุดท้ายบุญเดือน ๔ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน โดยมีคณะนางเทียมไปเสี่ยงทายที่ศาลหลักบ้าน แล้วนำมาถวายพระเจ้าองค์ตื้อ แล้วจุดที่วัดองค์ตื้อ ๑ บั้ง ส่วนอีก ๘ บั้งจะไปจุดที่วัดถ้ำย่างงาม ห่างจากวัดองค์ตื้อประมาณ ๕ กิโลเมตร วันถัดมา แรม ๒ ค่ำ เดือน ๒ จะประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ตอนเย็นที่ศาลหลักบ้าน ตื่นเข้ามาทำบุญตักบาตร (บุญข้าชะ) รับประทานอาหารร่วมกันที่ศาลหลักบ้าน

บั้งไฟเสียงจะจุดถวายหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อในเทศกาลบุญเดือน ๔ ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ เมื่องานนมัสการหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อ (บุญเดือน ๔) สิ้นสุดลงในคืนวันเพ็ญเดือน ๔ รุ่งเช้าชาวบ้านก็จะนำบั้งไฟเสียงไปเสี่ยงทายที่ศาลหลักบ้าน แล้วนำมาแห่รอบพระวิหาร ๓ รอบ นำขึ้นไปถวายหลวงพ่ แล้วนำมาจุดที่หน้าพระวิหารจำนวนแล้วแต่ศักราช ส่วนที่เหลือก็นำไปจุดที่วัดถ้ำย่างงาม ห่างจากวัดศรีชุมพ่องค์ตื้อประมาณ ๕ กิโลเมตร

๓) ประเพณีบั้งไฟเสียงหลวงพ่พระเสี่ยง งานประเพณีบุญบั้งไฟ ในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี ถือเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอำเภอโพนพิสัยที่ปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

การจัดทำบั้งไฟเสียง จุดประสงค์เพื่อบูชาหลวงพ่พระเสี่ยงในเทศกาลบุญเดือน ๖ ซึ่งจะมีบั้งไฟเสียงเพียงบั้งเดียว นำหน้าขบวนบั้งไฟในวันแห่บั้งไฟ รุ่งเช้าผู้เฒ่าผู้แก่จะนำบั้งไฟเสียงไปเสี่ยงทายบนวิหาร ซึ่งแต่ละปีจะเสี่ยงทายแตกต่างกันไป เช่น ถ้าปีนั้นข้าวน้ำจะอุดมสมบูรณ์ ของให้บั้งไฟแตก หรือบางปีก็เสี่ยงให้บั้งไฟขึ้นสูง แล้วนำไปจุดที่ลานวัด พอบ้านเมืองเจริญขึ้นก็นำไปจุดนอกบริเวณวัด

กล่าวโดยสรุปประเพณีบั้งไฟเสียงได้ดังนี้

๑. วันที่จัดมีความแตกต่างกันดังนี้ ประเพณีบั้งไฟเสียงหลวงพ่พระใส จัดในเทศกาลบุญเดือน ๗ ประเพณีบั้งไฟเสียงหลวงพ่องค์ตื้อ จัดในเทศกาลบุญเดือน ๔ ส่วนประเพณีบั้งไฟเสียงหลวงพ่องค์ตื้อ จัดในเทศกาลบุญเดือน ๖

๒. จำนวนบั้งไฟเสียง หลวงพ่พระใส ไม่ระบุจำนวนแล้วแต่ศักราช หลวงพ่องค์ตื้อ จำนวน ๙ บั้ง หลวงพ่พระเสี่ยง จำนวน ๑ บั้ง

๓. วัตถุประสงค์ในการจุดบั้งไฟเสียง บั้งไฟเสียง หลวงพ่พระใส บูชาพระธาตุเจดีย์อรหันต์ บั้งไฟเสียง หลวงพ่องค์ตื้อ บูชาหลวงพ่องค์ตื้อ บั้งไฟเสียง หลวงพ่พระเสี่ยง พยากรณ์ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ทางการเกษตร

๒. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีความร่วมของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง

การจัดการความรู้เป็นแนวคิดของการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เห็นคุณค่าของบุคลากรในองค์กรว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า ทั้งนี้ เนื่องจากกระแสของการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอีกทั้งยุคนี้ยังเป็นยุคของเศรษฐกิจฐานความรู้ องค์กรสมัยใหม่จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ และบุคลากรทุกคนในองค์กรจะต้องสามารถทำงานได้ครอบคลุมงานหลักขององค์กรทุกด้าน และสามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมได้

เพื่อที่จะผลักดันให้องค์กรมีประสิทธิภาพ และสามารถอยู่รอดได้ในโลกของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน การจัดการความรู้จึงมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในองค์กร โดยมีการกล่าวถึงความสำคัญของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีความร่วมของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง ไว้ดังนี้

๑) ด้านการให้ความรู้/ความสำคัญ “มรดก (heritage)” มี ๒ รูปแบบคือ “มรดกที่เป็นนามธรรม หรือมรดกที่จับต้องไม่ได้ (intangible heritage)” หมายถึง ประเพณีวัฒนธรรม ศิลปะการแสดง ภาษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติ ไม่สามารถครอบครอง ถ่ายโอน หรือยกให้แก่กันได้โดยตรง และ “มรดกที่เป็นรูปธรรม หรือ มรดกที่จับต้องได้ (tangible heritage)” หมายถึง มรดกที่เป็นทรัพย์สิน (properties) ที่มองเห็นและสัมผัสจับต้องได้ สามารถครอบครอง ถ่ายโอน หรือยกให้แก่กันได้โดยตรง มรดกในรูปแบบนี้ยังจำแนกย่อยออกได้เป็น ๒ กลุ่มด้วยกัน คือ ทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายได้ (movable properties) เช่น ศิลปวัตถุต่าง ๆ และทรัพย์สินในที่ตั้ง (in situ properties) ซึ่งมีพื้นที่กำกับและมีตำแหน่งที่ตั้งที่แน่นอน เช่น อาคาร ชุมชน ผืนป่า อุทยานแห่งชาติ ฯลฯ การดำเนินงานตามโครงการมรดกแห่งชาติ จะครอบคลุมเนื้อหาเฉพาะมรดกที่เป็นรูปธรรมที่เป็นทรัพย์สินในที่ตั้งเท่านั้น ซึ่งจัดเป็นมรดกในลักษณะเดียวกับ “มรดกโลก (world heritage)” ของยูเนสโก (UNESCO)

๒) ด้านการอนุรักษ์/การบำรุงรักษา โดยการค้นคว้าวิจัย คว้าศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีตและสภาพการณ์ในปัจจุบัน การปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่น การฟื้นฟู การพัฒนา อนุรักษ์ สร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัย การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรอง ส่งเสริมกิจกรรม และการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น

๓) ด้านการใช้วัฒนธรรมประเพณี สิ่งที่คนไทยกำหนดสร้างขึ้น มีการเรียนรู้สืบทอดกันมามีลักษณะที่แสดงออกถึงความมั่งคั่ง ความเปี่ยมล้น ความกลมเกลียว ตลอดจนการมีศีลธรรมอันดีของสมาชิกไทย เช่น การใช้ภาษาไทย การรู้จักเคารพผู้อาวุโส การไหว้ ศิลปกรรมแบบไทย อาหารไทย รวมทั้งการแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อย ถูกต้องตามกาลเทศะเหมาะสมตามฐานะและวัย

๔) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ร่วมกับองค์กรภาคประชาชน ชมรมท่องเที่ยว จังหวัดหนองคาย และหน่วยงานของรัฐเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ สนับสนุนการทำงานกลุ่มอาสาสมัครเพื่อทำงานอนุรักษ์ สืบค้น ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำแผนงานการสื่อสารสาธารณะ การจัดทำสื่อรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การจัดทำหลักสูตรอบรมมัคคุเทศก์น้อย การจัดทำกิจกรรมค่ายเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์ในมรดกทางวัฒนธรรมประเพณี เพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานและถอดบทเรียน และจัดนิทรรศการ การเสวนา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณี

ทั้งนี้ หลักการสำคัญที่จะให้การจัดการมรดกวัฒนธรรมและประเพณีดำเนินการไปได้ด้วยดี จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วม ดังนี้

๑) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมให้ข้อมูล/ความรู้

๒) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมทำกิจกรรม

- ๓) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมวางแผนพัฒนา
- ๔) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมอนุรักษ์
- ๕) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมในกิจกรรม

โครงการที่จัด

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีมรดกวัฒนธรรมและประเพณีเกิดขึ้น จะทำอย่างไรให้สิ่งเหล่านี้อยู่คู่กับสังคมได้อย่างยาวนานและถาวร จำเป็นต้องอาศัยการอนุรักษ์ รักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณี ทั้งด้าน การอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมประเพณีด้านการศึกษา (Education) การอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมประเพณีด้านการฟื้นฟู (Engineering) การอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมประเพณีด้านการกำหนดกติกา (Enforcement)

นอกจากนั้นรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงสามารถจำแนกได้ ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑) รูปแบบการบริหารจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เป็นการสร้างองค์ความรู้และเชิดชูสิ่งที่มีอยู่ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี โดยใช้วิธีการซึ่งประกอบไปด้วย ๑) การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน ๒) การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย ๓) การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม ๔) การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๕) การถ่ายทอด ถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ๖) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ๗) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นทั่วโลก ๘) การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

๒) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยภาครัฐ ที่จะนำโครงการหรือให้การสนับสนุนโครงการสู่พื้นที่ โดยเป็นการพัฒนาอันสืบเนื่องมาจากการค้นพบข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่

นำเสนอผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำมากำหนดสร้างเป็นรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ซึ่งประกอบไปด้วย ๑) ให้นโยบายด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมีความสำคัญในระดับนโยบายหลักของชาติ ๒) ให้มีการวางแผนบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ๓) รัฐต้องมีมาตรการทางการเงินการคลังที่มีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมในทุกระดับ ๔) รัฐต้องมีมาตรการในการส่งเสริมให้รางวัลยกย่องเชิดชูบุคคลหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ๕) ให้บูรณาการแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนาท้องถิ่น อย่างถูกต้อง ตลอดจนการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาควบคู่ไปกับการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ ๖) ให้มีการจัดการองค์ความรู้ด้านมรดกวัฒนธรรม ๗) ให้มีการอนุรักษ์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ ๘) ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนเพื่อความยั่งยืนของการอนุรักษ์

๓) **รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยวัดและชาวบ้าน** เป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง โดยมุ่งให้ความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่สร้างสรรค์ขึ้นมาบนพื้นฐานความเชื่อความศรัทธาในศาสนาและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานกลมกลืนเป็นหลักการพื้นฐานในการบริหารจัดการโดยมีการศึกษาอดีตและปัจจุบันในทุกมิติ ซึ่งเน้นที่กระบวนการมีส่วนร่วมโดยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ซึ่งแหล่งและมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องตั้งอยู่ โดยคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนทั้งนี้ควรจัดให้มีการประชุมสัมมนาร่วมกันเสมอ พิจารณาในแนวทางของการจัดการมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่จับต้องได้ แต่ทั้งนี้ก็ให้คำนึงถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่จับต้องไม่ได้ที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานมรดกวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆโดยดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายของอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมเผยแพร่และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของมรดกวัฒนธรรมอย่างทั่วถึง

๓. การสร้างจิตสำนึกในอารอนุรักษ์ รักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

การสร้างจิตสำนึกในอารอนุรักษ์ รักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ผ่านกระบวนการ ดังนี้

๑) การประกวดบทความ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี การสนับสนุนให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมในสังคม ด้วยจิตสำนึก จะสามารถส่งต่อคุณค่าของมรดกทางสังคมที่สำคัญในการดำรงชีวิตให้คนรุ่นต่อไป

๒) การประกวดคำขวัญ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี โดย ขนบทำเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของคนไทย ซึ่งได้มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษสืบทอดกันมาถึงคนไทยในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และความเจริญรุ่งเรืองของคนไทยได้เป็นอย่างดี ขนบธรรมเนียมไทยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและหลักคำสอนในศาสนาทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมไทย

๓) การรับฟังแนวคิด เกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าวิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่นต่างๆได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยแสดงออกในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ฯลฯ เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนัก มีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูเผยแพร่และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรมไทย ทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยม และความเป็นไทย ในปัจจุบันวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกละเลยและมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ น้อย เช่น การแต่งกาย ภาษาพูด รวมทั้งประเพณีและวิถีชีวิตที่ดีงาม ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรม ได้มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา หากมรดกทางวัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างหลากหลายกันในพื้นที่ ไม่ได้รับการสืบสาน และอนุรักษ์ฟื้นฟูรวมถึงการพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าทางสังคมและจิตใจทำให้คุณค่าทางมรดก วัฒนธรรมลดน้อยไปจนแทบจะสูญหาย วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมองค์ความรู้ในแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะโดดเด่นที่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ ในแต่ละพื้นที่มีภูมิปัญญาหลากหลาย ควรที่จะได้รับการถ่ายทอดเยาวชนรุ่นหลังสืบไป การอนุรักษ์เป็นหนทางหนึ่งที่ยั่งยืน ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนให้ดำรงอยู่ในท้องถิ่นการเรียนรู้ภูมิปัญญา ให้คนรุ่นใหม่เป็นผู้สืบทอด ภูมิปัญญาจากผู้รู้ในชุมชน สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอดประมวลผล ตลอดจนสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่และชุมชนโดยตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน มีความเข้าใจรากเหง้า ความเป็นวัฒนธรรม แบ่งปัน เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการศึกษาเรียนรู้วิถีการดำรงชีวิต ชุมชนภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่มีมาช้านาน บนพื้นฐานของธรรมชาติที่เกี่ยวพันสอดคล้องกันกับวิถีชีวิตชุมชน

๔) กิจกรรมจิตอาสา พัฒนาวัฒนธรรมประเพณี โดยดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนา อนุรักษ์ และสืบสานศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง จัดกิจกรรมร่วมอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามในวันสำคัญต่าง ๆ จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม พัฒนา และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม จัดหาและรวบรวมเครื่องดนตรีไทยชุดต่าง ๆ จัดการชุดแสดงและอุปกรณ์การแสดงให้บริการให้เช่าหรือยืมตามสมควร จัดทำโครงการและดำเนินงานตามกิจกรรมประจำปี ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรม ส่งเสริมและแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมระหว่างสถาบันหรือระหว่างประเทศ ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมกับหน่วยงานต่าง ๆ วิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทยต่าง ๆ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อจัดทำเอกสารหรือหนังสือเผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ ให้ความร่วมมือดำเนินงานตามโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยเสนอประเด็นการอภิปรายผลที่สำคัญตามข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

๑. องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำเป็นที่อยู่อาศัยของหลายชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกันหลายประเทศนับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของหลายชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำโขงมาแต่โบราณกาล ซึ่งแต่ละชุมชนมีประเพณี ดนตรี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ทั้งที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกัน ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีการไปมาหาสู่ มีการค้าขาย และกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ส่งผลให้วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมี โดยเฉพาะการหลอมรวมการดำเนินวิถีชีวิตผ่านการเคารพบูชาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเสียง ซึ่งได้แก่ หลวงพ่อพระใส หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ หลวงพ่อพระเสด็จ ซึ่งอิทธิพลด้านพระพุทธศาสนาเหล่านี้กลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เชื่อมโยงในหลายกิจกรรมตามบริบทชุมชน ดังมีประเพณีสงกรานต์หลวงพ่อพระใส หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ หลวงพ่อพระเสด็จ ประเพณีบั้งไฟเสียงหลวงพ่อพระใส หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ หลวงพ่อพระเสด็จ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ได้รับความร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงที่มีมาตั้งแต่อดีตจนกลายเป็นประวัติศาสตร์ประจำท้องถิ่นไปแล้วในปัจจุบัน ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีการไปมาหาสู่ มีการค้าขาย และกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ส่งผลให้วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ มีทั้งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของตนเอง ขณะที่มีความคล้ายคลึงในบางส่วนของ การดำเนินวิถีชีวิต กลายเป็นรากผ้อยที่ก่อกำเนิดจากรากแก้วอันเดียวกัน ดังตัวอย่างมรดกร่วมทางวัฒนธรรมในภูมิภาคที่เห็นได้ชัดในปัจจุบัน

๒. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีความร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง สามารถจำแนกได้ ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑) รูปแบบการบริหารจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เป็นการสร้างองค์ความรู้และเชิดชูสิ่งที่มีอยู่ในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี โดยใช้การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์แก่คนในท้องถิ่น อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย ทั้งยังเป็นการฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษด้วยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้ว กลับมาทำให้มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์และส่งต่อให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าอย่างตรงกัน ผ่านการส่งเสริมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนมรดกทางวัฒนธรรมระหว่างกัน

๒) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยภาครัฐ ภาครัฐจะต้องนำสนับสนุนโครงการสู่พื้นที่ ผ่านทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น ให้นโยบายด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมีความสำคัญในระดับนโยบายหลักของชาติ ให้มีการวางแผนบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ หามาตรการทางการเงินการคลังที่มีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมในทุกกระดับ มีมาตรการในการส่งเสริมให้รางวัลยกย่องเชิดชูบุคคลหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม บูรณาการแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการการ

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนาท้องถิ่นอย่างถูกต้อง ให้มีการจัดการองค์ความรู้ด้านมรดก วัฒนธรรมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนเพื่อความยั่งยืนของการอนุรักษ์ เป็นต้น

๓) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยวัดและชาวบ้าน วัดและชาวบ้านจะต้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง โดยมุ่งให้ความสำคัญกับมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยวัดและชาวบ้านจะเป็นตัวอย่างความเชื่อความศรัทธาในศาสนาและความหลากหลายของชาติพันธุ์ ที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน

๓. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง ต้องดำเนินการผ่านกิจกรรมให้คนในสังคมได้เรียนรู้ผ่านตัวของกิจกรรม เช่น ประกวดบทความการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี การประกวดคำขวัญ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี การรับฟังแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ดำรงคงอยู่อย่างมั่นคงถาวร จึงได้เสนอแนะแนวทางการดำเนินการเพิ่มเติม ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น ควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการสืบค้นมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีลุ่มน้ำโขง โดยให้ความสำคัญกับการลงพื้นที่รับฟังและสำรวจเพิ่มเติม เพื่อนำไปกำหนดเป็นแนวทางในการอนุรักษ์

๒) หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมกับการทำแผนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ดำรงคงอยู่อย่างมั่นคงถาวร รวมทั้งการแสวงหางบประมาณสนับสนุนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

๓) หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น วัด และชาวบ้านควรประเมินผลการกำหนดนโยบายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ที่ผ่านมาและผลที่เกิดขึ้น

๒. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงผ่านการขับเคลื่อนผลักดันโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

๒) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยภาครัฐ

๓) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยวัดและชาวบ้าน

๓. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการสำรวจแหล่งมรดกวัฒนธรรมประเพณีลุ่มน้ำโขงอย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย:

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔. เอกสารพิมพ์แจกในงานสยามไทยมุง มรดกวัฒนธรรม ระหว่างวันที่ ๒ – ๔ กันยายน ๒๕๕๔.
- กรมศิลปากร. **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย**. กรุงเทพมหานคร: ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรมร่วมกับมูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย. **เอกสารประกอบการสัมมนารับฟังความคิดเห็นร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย, ๒๕๕๖.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **หนองคาย**. กรุงเทพฯ: กองข่าวสารท่องเที่ยว ฝ่ายบริการการตลาด, ๒๕๕๔.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน**. กรุงเทพฯ: กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, ๒๕๕๐.
- เจมส์ แอล. เครย์ตัน. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม**. แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, ผศ.ดร.เมธิศา พงษ์ศักดิ์ศรี. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๕๑.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. **การจัดการมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management)**. มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘, [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.slideshare.net/chaloempornchantong/ss-๗๑๙๕๒๕๕๑> (สืบค้นเมื่อ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๓).
- ชาญวิทย์ ปรึชาพาณิขพัฒนา. **ความรู้พื้นฐานทางประวัติศาสตร์**. ๒๕๖๓. [ออนไลน์]. <https://sites.google.com/site/๒๕๕๕preecha/withi-kar-thang-prawatisastr/๑-khwam-hmay-laea-khwam-sakhay-khxng-prawatisastr> (สืบค้นเมื่อ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓)
- พงกะพรรณ ตะกลมทอง. **องค์การสมัยใหม่ (Modern Organization)**, สาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๕๐, หน้า ๕-๑๖. [ออนไลน์], <http://portal.nurse.cmu.ac.th/fonoffice/adminoffice/kmblog/DocLib๑/%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%๘๘%E๐%B๘%B๑%E๐%B๘%๙๔%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%๘๔%E๐%B๘%A๗%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๑%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๙%E๐%B๙%๘๙/ModernOrganization.pdf>, (สืบค้นเมื่อ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓).
- ทิพย์ หาศาสตร์ศรี. **ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา EF ๓๒๐**. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘.
- นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว และสุภาภรณ์ ปิติพร. “เดินป่าค้นหาภูมิปัญญา”, **วารสารสื่อพลัง** วิทยาลัยการแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (ก.ค.-ก.ย. ๒๕๕๑): หน้า ๔๕-๔๙.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๘.

บุญทวรรณ วิงวอน อัจฉราภรณ์ วรรณมะกอก และอัจฉรา เมฆสุวรรณ. “แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่ากิจการวิสาหกิจขนาดย่อม อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง”. **วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๑๐๒-๑๑๙.**

ปธาน สุวรรณมงคล. **การบริหารงานภาครัฐกับการสร้างธรรมาภิบาล**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๘.

ปรีชมาศ ลัญชานนท์. **การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาชุมชนในเมืองเชียงใหม่. การวางแผนภาคและเมืองดุสิต บัณฑิต (ผ.ด.), คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.**

ปารณทัตต์ แสนวิเศษ. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนประถมศึกษา : การสร้างทฤษฎีจากฐานราก. วารสารบริหารการศึกษา มศว ฉบับที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๖๙-๘๒.**

ปิยนุช ยอดสมสวย และสุพิมพ์ วงษ์ทองแท้. **โครงการวิจัยเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาของหมอยาพื้นบ้านในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก. กรุงเทพมหานคร: คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.**

ปรีดา พูลสิน. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส”, **วารสารวิจัยและพัฒนา ปีที่ ๔ (๒๕๕๕) : ๖๐-๖๖.**

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร (อบอู่). “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”, **รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒.**

พระวันชัย ภูริทตโต และคณะ. **ศึกษาภูมิปัญญาหมอยาพื้นบ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมอยารากไม้และหมอยาตุ๊ก ริมสองฝั่งโขง หนองคาย – นครหลวงเวียงจันทน์ นครหลวงเวียงจันทน์ – หนองคาย. หนองคาย: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๖๐.**

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔, หน้า ๑๐๔.

วชิรญา ตติยนันท์กุล. “การพัฒนาคู่มือการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมนามธรรมด้านหัตถกรรมจังหวัดอุบลราชธานี”. **ปริญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๕๗.**

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **ยูเนสโก : แหล่งมรดกโลก**, ๒๕๖๒. [ออนไลน์], <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%9C%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B9%9C%E0%B8%9C%E0%B8%A1%E0%B8%A3%E0%B8%9C%E0%B8%9C%E0%B8%A5%E0%B8%9C> (สืบค้นเมื่อ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓)

ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ. **การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบล**

คลองแหอำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา. สำนักบริหาร
โครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงาน
คณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๘.

ศิริลักษณ์ ตันตยกุล. “การบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ณ ถิ่นกำเนิดชาวจีนโพ้นทะเล
: กรณีศึกษาหอสังเกตการณ์และหมู่บ้านแห่งไคผิง”. วารสารศูนย์ศึกษาเอเชียตะวันออก
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙):
๗๖ - ๙๘.

สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน. จาก “แห่พระบาง” ถึง “แห่พระใส” ว่าด้วยร่องรอยสาย
สัมพันธ์วัฒนธรรมไทย-ลาว. จัดพิมพ์โดย สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔ (พฤษภาคม – มิถุนายน ๒๕๕๕): ๑๐-๑๑.

สมบัติ นามบุรี, ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในงานรัฐประศาสนศาสตร์, วารสารวิจัยวิชาการ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน
๒๕๖๒) : ๑๘๓-๑๙๗.

สัมภาษณ์. อาจารย์สมสนุก สุทธิวงษา. ผู้วิจัยเชี่ยวชาญพิเศษด้านฮัตคลองประเพณีและวัฒนธรรม
สองฝั่งโขง, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี. สรุปผลการดำเนินโครงการจัดงานมหกรรม “อุดรธานีเมือง
แพชั่น”. อุดรธานี : กลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, ๒๕๖๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. หลักเกณฑ์การพิจารณารางวัลเลิศรัฐ สาขาการบริหาร
ราชการแบบมีส่วนร่วม ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๑. กรุงเทพฯ: บริษัท วิชั่น พรินต์แอนด์มัลติมีเดีย
จำกัด, ๒๕๖๐.

สายันต์ ไพเราะจิตร์ และคณะ. โบราณคดีอาสารที่แหล่งเตาเวียงกาหลง. กรุงเทพมหานคร : คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

สุธิดา บุญยาศิย์. ภูมิปัญญาการทำนาในทะเลสาบของชุมชนบ้านปากประ ตำบลลำปำ อำเภอเมือง
จังหวัดพัทลุง. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๕๘.

อุบล วุฒิพรโสภณ. เอกสารประกอบการสอน วิชาทฤษฎีและพฤติกรรมองค์การ (Theory and
Organization Behaviors). วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

โอษฐ์ญา บัวธรรม และลินจง โพธาร. “ความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ในจังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว”. วารสารมนุษยศาสตร์ คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน –
ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๑๖๗-๑๗๕.

ภาษาอังกฤษ:

Özgür Önday. “Classical to Modern Organization Theory”. **International Journal of Business and Management Review**. European Centre for Research Training and Development UK, Vol.๔, No.๒, (March ๒๐๑๖) : pp.๑๕-๕๙.

Štefan Ivanko. *Modern Theory of Organization*. Ljubljana and Portorož : Faculty of Public Administration University of Ljubljana, Slovenia, ๒๐๑๓.

ICOM international committee for documentation, **CIDOC Supporting Museum Documentation**, ๒๐๑๐, Retrieved ๑๔ May ๒๐๒๐, from <http://network.icom.museum/cidoc/>

Reibel, D.B. **Registration methods for the small museum**. Lanham. Md: AltaMira Press, ๒๐๐๘.

Tim Ambrose and Crispin Paine. **Museum Basics**. Routledge: Psychology Press, ๑๙๙๓.

UNCTAD. **Creative economy report ๒๐๐๘**. Geneva: UNCTAD, ๒๐๐๘.

Warren, Karen. **A Philosophical Perspective on the Ethics and Resolution of Cultural Properties**. In *the Ethics of Collecting Cultural Property*. Albuquerque: University of New Mexico Press, ๑๙๘๙.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง Creative Management of Cultural Heritage with Participation of Mekong Community

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๕ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
- ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
- ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ตอนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ตอนที่ ๕ ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์
- ตอนที่ ๖ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ-ฉายา-นามสกุล.....
๒. ปัจจุบันท่านอายุ.....ปี.....พรรษา.....
๓. ระดับการศึกษา.....
๔. ตำแหน่งปัจจุบัน.....
๕. อาชีพ.....
๖. ภูมิลำเนาเดิม.....
๗. ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่หรือชุมชนแห่งนี้.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์

- ๒.๑ ท่านรู้จักประวัติหลวงพ่อบุญเหลือ หลวงพ่อบุญเหลือเจ้าองค์ใด หลวงพ่อบุญเหลือ อย่างไร ?
.....
.....
.....
.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ ท่านรู้จักประเพณีสงกรานต์ที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อดี หลวงพ่อดีองค์ต่อ
หลวงพ่อดีเสีย อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

๓.๑ มีการบริหารจัดการเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (หลวงพ่อดี หลวงพ่อดีเจ้า
องค์ต่อ หลวงพ่อดีเสีย) อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๑ มีการบริหารจัดการเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (ประเพณีสงกรานต์) อย่างไร ?

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๓.๑ ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (หลวงพ่พระใส หลวงพ่พระเจ้าองค์
ตื้อ หลวงพ่พระเลี๋ยง) อย่างไร ?

[illegible]

๓.๑ ชุมชนมีส่วนร่วมการเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (ประเพณีสงกรานต์) อย่างไร ?

ตอนที่ ๕ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์ ศึกษามรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี

๔.๑ วัฒนธรรมที่จับต้องได้

๔.๒ วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

.....

ตอนที่ ๖ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

๖.๑ ด้านประวัติศาสตร์

.....

๖.๒ ด้านการบริหารจัดการ

.....

๖.๓ ด้านการมีส่วนร่วม

.....

๖.๔ ด้านการอนุรักษ์ รักษา

.....

๖.๕ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

ดร.ทองคำ ดวงชั้นเพชร

ผู้สัมภาษณ์/ผู้วิจัย

สถานที่สัมภาษณ์.....

วัน/เดือน/ปี/ที่สัมภาษณ์.....

เวลาที่สัมภาษณ์.....

ประวัติคณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

๑. ชื่อ นามสกุล (ภาษาไทย) นายทองคำ ดวงชั้นเพชร
(ภาษาอังกฤษ) MR. Thongkam Daungkhunpet
๒. ตำแหน่ง รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตหนองคาย, อาจารย์ประจำ
๓. สถานที่ติดต่อ ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
เลขที่ ๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำบงหวาน อำเภอเมืองหนองคาย
จังหวัดหนองคาย หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘-๔๔๕๕-๙๗๖๕ และ
E-mail: thongk4114@hotmail.com
๔. ประวัติการศึกษา
 - ประกาศนียบัตร ป.วค. วิชาชีพรู มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - ปริญญาตรี พธ.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต) คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - ปริญญาตรี น.บ. (กฎหมาย) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 - ปริญญาโท รป.ม. รัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร-ศาสตร์
 - ปริญญาเอก Ph.D. (Social Science) มหาวิทยาลัยมคอ ประเทศอินเดีย
๕. ประสบการณ์ที่ชำนาญเป็นพิเศษ
 - ด้านการบริหารการศึกษา
 - การอบรมและการเผยแพร่
 - สื่อการสอนคอมพิวเตอร์
 - สถิติขั้นสูงเพื่อการวิจัย
๖. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย : หัวหน้าโครงการวิจัย
 - การศึกษาความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษาและครูพี่เลี้ยงที่มีต่อ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๘, ๒๕๕๒.
 - การประเมินผลโครงการอบรมพัฒนาวิชาการพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๕๕๒.
 - การบริหารจัดการแหล่งประวัติศาสตร์เมืองเวียงคุก จังหวัดหนองคาย, ๒๕๕๘.
 - การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ลาว. ๒๕๖๑.

ผู้วิจัยร่วม

ชื่อ: พระเดชขจร ขนติธโร

นามสกุล: ภูทิพย์

Name: Phra Dechkhajorn Kuntidharo Surname: Phuthip

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน: -

ตำแหน่ง: อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขา

รัฐศาสตร์

ระยะเวลาที่ใช้ทำวิจัย: ๑ ปี (๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึง ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐)

หน่วยงานที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

เลขที่ ๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ต.คำบกหวาน อ.เมือง จ.หนองคาย ๔๓๑๐๐ โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๙๕๓๓๓

โทรศัพท์มือถือ ๐๙๘-๑๐๕๐๖๑๗ Email: dechkhajorn.phu@mcu.ac.th

ประวัติการศึกษา

ประโยค ๑-๒ สำนักเรียนคณะจังหวัดหนองคาย

๒๕๕๔

น.ธ.เอก สำนักเรียนคณะจังหวัดหนองคาย (วัดจันทรมัคคี)

๒๕๕๔

ศศ.ม. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

๒๕๕๖

ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษ) สถาบันราชภัฏจันทรเกษม

๒๕๔๐

ศศ.บ. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

๒๕๓๙